

കുലേലൻ

കമലാലയാ ബുക്ക് ഡിപ്പോ,

തിരുവനന്തപുരം-1

കുചേലൻ

ഗ്രന്ഥകർത്താ:
കുഞ്ഞൻ ജനാർദ്ദനൻ

കുമലാലയാ ബുക്സ് ഡിപ്പോ,
തിരുവനന്തപുരം.

[പകർപ്പവകാശം]

1122

[വില്പന അല്ലെങ്കിൽ മറ്റേ

മുഖവുര .

പുരാണകഥാപുരുഷന്മാരുടെ ജീവിതത്തെ നവീന ലോകഗതിയോടു് ഇണക്കി പുതുക്കിയെഴുതുന്നതായാൽ മഹാജനങ്ങൾക്കു് രചിക്കുമോ എന്ന് അന്വേഷിക്കുവാനാണു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ക്ഷേപലനെ ബഹുജനസമക്ഷം അയയ്ക്കുന്നതു്. ചെറുകയ്യോടെ ക്ഷേപലൻ മടങ്ങിവരികയില്ലെങ്കിൽ ചേറെ ചില കഥാപുരുഷന്മാരെ കൂട്ടി പുരാണലോകത്തിൽ നിന്നു് ഇങ്ങിനെ പുതിയ വേഷത്തിൽ കേരളത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നതിനു് ഞാൻ ശ്രമിക്കാം.

ഗ്രന്ഥകർതാ

കണ്ണൻ ജനാർദ്ദനൻ.

കുചേലൻ

ഒന്നാം അദ്ധ്യായം.

കുചേലൻ തന്നെത്താനറിയാതെ ഇരുന്നെടത്തു
യിന്നു ചെട്ടെന്ന് എണീറ്റു് ആ നീളം കുറഞ്ഞ കോലാ
യിൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും വലുപ്പപ്പെട്ടു നടന്നുതുടങ്ങി.
എന്തോ, അത്യുഗ്രമായ ചിന്തയൊന്നു് അദ്ദേഹത്തെ
ബാധിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതിൽനിന്നു് കഴിയുവാനുള്ള ഏതോ
ഒരു മാർഗ്ഗം അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ ദൂരത്തായി കാണുന്നു
ണ്ടാവണം. ആ ചിന്ത എന്തായിരിക്കാം?

കുചേലന്റെ സ്ഥിതി പണ്ടേതന്നെ അത്ര കേമ
മല്ല. അച്ഛൻ പുരാണകഥാപ്രസംഗം ചെയ്തു് അന്യരെ
സന്തോഷിപ്പിച്ചു് അന്നന്നു സന്യാസിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്ന
മുരുകുടിയ വകകൊണ്ടു് തന്റെ ശൈശവം, രണ്ടും പഠ
ഞ്ഞുകൂടാത്ത മട്ടിൽ, കഴിഞ്ഞുകൂടി. പിന്നീടു് ഇരുപതു
വയസ്സുവരെ വിദ്യാഭ്യാസത്തിനായി ഗുരുഗൃഹത്തിൽ പാ
തുവരികയായതിനാൽ കുടുംബഭാരക്ലേശം കൂട്ടും അനുഭ
വിക്കുന്നതിന്നു് ഇടയാകാതെയും കഴിഞ്ഞു. ഗുരുഗൃഹ
ത്തിൽനിന്നു് സ്വഗൃഹത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തിയതിൽ

ചിന്നെ ഒരു നാലു കൊല്ലം അപ്പൻറെ സമ്പാദ്യത്തിൽ പങ്കുപറ്റിയായിരുന്നു ജീവിച്ചത്. അക്കാലങ്ങളിൽ ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ രൂപം ഇടയ്ക്കിടെ കണ്ടു നടുങ്ങാറുണ്ടായിരുന്നുവെന്നുയുള്ളു. വയോവൃദ്ധനായിത്തീർന്ന അപ്പൻ തന്റെ മകൻ വിവാഹംചെയ്തു കാരണമെന്ന ആഗ്രഹം ഉദിച്ചുപോകുകയും, അപ്പൻറെ ഈ മനോഗതിയെ പ്രതികൂലിക്കുന്നതിനു തക്കവണ്ണം, വിവാഹാനന്തരമുണ്ടാകാവുന്ന ശ്ലേഷങ്ങൾ ഇന്നു നിലയിലായിരിക്കുമെന്നു നിർണ്ണയിക്കുന്നതിനു ക്ഷേമലനു ശക്തിയില്ലാതിരുന്നതിനാലും, അക്കാലത്തുതന്നെ ഒരുവിധം കുഴിപ്പിഴ്ത്തിയായി വിവാഹം കഴിഞ്ഞുകൂടിയെന്നു പറയാം. പുരണ്ട കഥാപ്രസംഗവൃത്തിയിൽ പരിചയവും പാഠവും നേടുന്നതിനു, അപ്പൻറെ നിർബ്ബന്ധപ്രകാരം, ക്ഷേമൻ എപ്പോഴും അപ്പനെപ്പോലെ പോയിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ, അപ്പനെപ്പോലെ ചക്കരവാക്കുകൾ വിളമ്പി അന്യരെ മയക്കുന്നതിനും, തന്റെ ഹൃദയത്തെ തീരെ മറച്ചുവെച്ചു, ഒന്നോ രണ്ടോ പൈസയ്ക്കുവേണ്ടി അന്യൻറെ മനോഗതിക്കൊപ്പമുണ്ടു് തന്റെയും മനോഗതിയെന്നു നടിക്കുന്നതിനും തനിക്കു വശമില്ലായ്മയാൽ, പലപ്പോഴും അപ്പൻറെ ശകാരവും, ചിലപ്പോൾ പ്രധാനമെന്നുയും ഏറ്റം മനസ്സു മടുത്തുകൊണ്ടായിരുന്നു ക്ഷേമൻറെ അന്നത്തെ ജീവിതം.

അപ്പൻറെ കാലം അങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞു. ഒരു കാശിനുപോലും വകയില്ലാത്ത തന്റെ സ്ഥിതിയും ആ സ്ഥിതി

യിൽ അടിയുന്നി ഏറെ നീണ്ടുനില്ക്കുന്ന തന്റെ ജീവിതകാലവും കുമ്പലൻ ഭാര്യകളെയെല്ലാം വേർപിടിച്ചുപോയി. തന്നെപ്പോലെയുള്ള പുരാണകഥാപ്രസംഗകർത്താക്കന്മാരുടെ ജീവിതരഹസ്യമാവട്ടെ, സത്യത്തിൽനിന്നു തീരെ അകന്നതിന്നു്, പണമുള്ളവരിൽ മാത്രം തരം നോക്കി സ്തുതിവചനങ്ങൾ ചൊരിയുക എന്നുള്ളതാണ്. കുമ്പലനോ, ഈ സപാതമവഞ്ചനകൊണ്ടുള്ള ജീവിതോപായം അറിഞ്ഞുകൂടാ. കഥാശ്രവണത്തിൽ പരക്കേ ഹാർദ്ദമായ അഭിപ്രായങ്ങളെങ്കിലേ, ജനങ്ങൾ പ്രസംഗകർത്താക്കന്മാരെ ശാസ്ത്രജ്ഞാനത്തിനൊത്തവണ്ണം തരംതിരിച്ചുപരിശ്രമം. ജനങ്ങൾക്കു കൗതുകജനകമോ ആവശ്യസാധകമോ അല്ലാത്ത ജീവിതവൃത്തിയിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടുള്ളവർ ഒന്നിന്റെ പേർ പറഞ്ഞു് മറ്റൊന്നുകൊണ്ടു ജീവിക്കേണ്ടതായിവരുന്നു. മറ്റുള്ളവർ ആവശ്യപ്പെടുന്നതല്ലാത്ത തന്റെ കൈയിൽ പിന്നെ എടുത്തു കാണിച്ചു് ബന്ധുജനങ്ങളെ പലപ്പോഴും അലട്ടുകയും, അന്യരേ മുഖസ്തുതിയിൽ മയക്കുകയും ചെയ്യുകയാഴികെ ഇങ്ങട്ടു് ഉപജീവനമാർഗ്ഗം വേറെയില്ല. ഉള്ളതിനെ ഉള്ളപോലെ തുറന്നുപറയുന്ന സപദാവം, ജീവകാലമത്രയും ക്രൈശിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു ധൈര്യമുള്ളവക്കേ പാറുകയുള്ളു. ഈ ധൈര്യം കുമ്പലനില്ല; എന്നാൽ ഈ സപദാവം കുമ്പലന്റെ ഹൃദയത്തെ തികച്ചും വിഴുങ്ങിയിട്ടുണ്ടുതാനും. തനിക്കുള്ള നേട്ടം വിഭവത്തുപത്തുക്കാർ വിശുദ്ധിയാണധികം. പരമ്പരാക്രമത്തിൽ തനിക്കുള്ള ജീവിതോപായമോ, മറ്റൊരു കുമ്പലനോപായംകൊണ്ടല്ലാതെ വിലയാകുകയില്ലെന്നുള്ളതാണ്. പ്രഭുക്കടംബത്തിലാ

യാലും രാജകടുംബത്തിലായാലും അവർക്ക് അല്ലെങ്കിലുള്ള പ്രീതികൊണ്ടോ എന്തോ, താൻ ചെല്ലുമ്പോഴെല്ലാം തനിക്ക് ഒരു മാന്യസ്ഥാനം സിദ്ധിക്കാൻ ഉണ്ടെന്നുണ്ട്. എന്നാൽ, അന്യർക്ക് ശല്യമേതുകുമായി വരരുതെന്നുവെച്ചു, അദ്ദേഹം തന്റെ ദാരിദ്ര്യാവസ്ഥയെ എങ്ങും മറച്ചുവെച്ചുവെച്ചു. എങ്ങാനും ദാനധർമ്മം നൽകുന്നുണ്ടെന്നു കേട്ടു, ക്ഷണിക്കാതെ അവിടെ കയറിച്ചെന്നു കൂട്ടുന്നതിന് കഠിനമായി വയ്ക്കുന്നു. തന്റെ വിദ്വേഷം, തനിക്കു വല്ലതും കിട്ടേണ്ടതിനു മാത്രം അന്യന് ഉപദ്രവം തോന്നുംവണ്ണം ആയാളുടെ തലയിൽ വെച്ചുകെട്ടുന്നതിനും കഠിനമായി വയ്ക്കുന്നു. അദ്ദേഹം എന്തുചെയ്യും! ഏതെങ്കിലുമൊരു വേദപാഠശാലയിൽ അദ്ധ്യാപകനായിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നു ആഗ്രഹിച്ചു അതിനായി ശ്രമിച്ചുനോക്കി. പാഠശാലാധികാരിയെ കപടഭാവത്തിൽ സേവിച്ചു തൃപ്തിപ്പെടുത്തുകയോ പ്രഭുത്വമുള്ള വല്ലവരെയും കൊണ്ടു ശുചാർശ ചെയ്യിക്കുകയോ ചെയ്യാലല്ലാതെ തന്റെ ശ്രമം ഫലപ്പെടുകയില്ലെന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ, അദ്ദേഹം അതിൽനിന്നു പിന്തിരിയേണ്ടതായി വന്നു. കാണുമ്പോഴെല്ലാം തന്നെ സ്നേഹിക്കുകയും മാന്യിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന പ്രഭുക്കന്മാർ പലരുമുണ്ടെങ്കിലും, അവരോടൊരോരുടെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ ഇക്കാര്യത്തിൽ ഒരു ശുചാർശ ചെയ്യാനുള്ള മനസ്സുണ്ടെന്നു തനിക്കു തോന്നാറുണ്ടെങ്കിലും, തന്റെ ഭിന്നാവസ്ഥയെക്കൊണ്ടു മറ്റൊരാളുടെ മനസ്സിനെ മുറിച്ചുപെടുത്തുന്നതിലുള്ള അനൈശചിത്ര്യത്തെ കാത്ത് അദ്ദേഹം അതിനൊന്നിനും ചോദിച്ചാതെ ഒതുങ്ങിയിരിക്കുകയാണെന്നു വന്നു. ഇങ്ങിനെ ചെയ്യാതെ തീരെ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന

കുരു ഉപജീവനമാർഗ്ഗത്തിൽ വന്നു കടുങ്ങുകയാൽ ഏറെ നട്ടംതിരിഞ്ഞുകൊണ്ടായിരിക്കുന്നു കഷ്ടലഭൻ്റെ നില.

തൻ്റെ ധർമ്മപതിയായ സരോജിനിയുടെ കൈവശമുണ്ടായിരുന്ന പുഴുങ്ങിയ വകകൊണ്ടു്, അപ്പൂൻ്റെ മരണാനന്തരം ഏതാനും കൊല്ലങ്ങൾ ഉഴന്നിന്നും ഉടുപ്പിന്നും ഏറെ മുട്ടുകൂടാതെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. തന്നിഷ്ട ഏതെങ്കിലും മൊരു ജോലി കിട്ടാതിരിക്കയില്ലെന്നു് അദ്ദേഹം ദ്രവ്യമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നതിനാൽ, തൻ്റെ ഭാവി അത്രയേറെ പരുങ്ങലിലായിത്തീരുകയില്ലെന്നു പറഞ്ഞു് അന്നെല്ലാം ഭായ്യയെ സമാധാനിപ്പിക്കയും സന്തോഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തു പതിവായിരുന്നു. തന്നെക്കാൾ പ്രാപ്തിയും പൊതുജനാദരവും കുറഞ്ഞ ചർപ്പോലും നല്ല സയാദ്യമുള്ള ജോലികളിൽ പ്രവേശിച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ തൻ്റെ ഭാവിജീവിതത്തെ മനസ്സുകല്പത്തിന്മേൽ ശോഭനവും ഉന്നതവുമായ നിലയിൽ കെട്ടിയുയർത്തി, അതിനെ ഭായ്യയോന്നിച്ചു നോക്കി ആനന്ദിക്കുന്നതിൽ കഷ്ടലഭൻ സംശയത്തിനവകാശമുണ്ടായില്ല. ഭാവത്വജീവിതത്തിൻ്റെ പ്രാരംഭഘട്ടത്തിൽ, ചേറിട്ടുള്ള കായക്രേശമേതിലും വിമുഖതയുണ്ടാവുന്നതു് മനുഷ്യസാധാരണമാണു്. ഈ വിമുഖത കഷ്ടലഭനെയും ബാധിച്ചിരുന്നു. കയ്യാലുണ്ടായിരുന്ന പണം ഇനിയൊന്നുമില്ലാതാകുന്നതു ചരെയ്ക്കും, തൻ്റെ ഭാവിസ്വഖം മനസ്സുകല്പമാത്രമാണെന്നും അതു് അനുഭവയോഗ്യമല്ലെന്നും ആ ശ്രദ്ധാശയൻ ധരിച്ചില്ല. ശ്രമമെന്തെങ്കിലും തുടങ്ങാതെ ഇനിയും ഇങ്ങിനെയിരുന്നു കഴിയുന്നതും

യാൽ കഴിക്കിലാവുകയേയുള്ളുവെന്ന് ഭാഗ്യയുണ്ടായ ഭയം
ആദ്യമാദ്യം ഭാവത്തിലും, ക്രമേണ വാക്കിൽ തന്നെയും
വെളിപ്പെടുത്തുടങ്ങി.

ഭ

ശ്രദ്ധഭരണകാര്യത്തിൽ പുരുഷന്മാർ, പ്രായേണ,
വലിയ അമന്തക്കാരാണല്ലോ. ആറുക ഭാരം മുഴുവനും
സ്ത്രീകളുടെ വശമാണിടപ്പ്. കുടുംബഭരണത്തിൽ ഭാഗ്യ
ബീർഘടശിതപത്തോടെ പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനു ശക്തയല്ല
കിൽ, ഒടുക്കം, കാര്യമൊക്കെ തകരാറായിത്തീരുകയാണു
ണ്ടാവുക. ഉപജീവനത്തിന് വേറെ വഴിയൊന്നുമില്ല
കിൽ കൂടിയും, ഭാഗ്യയുടെ നിർബന്ധത്തിൽനിന്ന് ഭൃ
ത്തുമാവുന്നതിന് കഴിവൊട്ടുമില്ലെന്നാവുമ്പോഴേ ഭർത്താവ്
കായക്ലേശത്തിനൊരങ്ങുകയുള്ളു. ഒരു പുരുഷനെ അധഃ
നശീലനാക്കുന്നതിന്, അനേകായിരം ആചാര്യന്മാർക്കു
കൂടിയും, ഭാഗ്യയുടെ ഒരൊറ്റ വാക്കിനോ, ഒരൊറ്റ നോ
ക്കിനോ ഉള്ളേടത്തോളം ശക്തിയില്ല. തന്റെ ഭാഗ്യ
സംഭോജിനിയുടെ മുഖം വാടിക്കണ്ടപ്പോഴേ കമലൻ
മനസ്സിൽ ചുട്ടു തട്ടിയുള്ളു. അടുത്ത വീട്ടുകാരിൽ ചില
രും ചില ചില്ലറക്കച്ചവടക്കാരും ചിലപ്പോഴേല്ലാം അക
ത്തേക്കു കയറിച്ചെല്ലുന്നതും, ഭാഗ്യയുമായി എന്തെങ്കിലും
ലതു പറയുന്നതും, നീസേഭാവത്തിൽ മടങ്ങിപ്പോകുന്നതും
കമലൻ കാണുവാൻ തുടങ്ങി. തന്റെ കുടുംബം ദാരി
ദ്ര്യത്തിൽ മാത്രമല്ല, പരദീനതപത്തിലും അകപ്പെട്ടിട്ടു
ണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. ഈ വിഷമഘട്ടത്തിലാ

ണം മുൻപറഞ്ഞ പ്രകാരം കചേലൻ ആവുന്നടത്തോളം പരിശ്രമിച്ചുനോക്കിയതും, അതെല്ലാം ഫലമില്ലാതെ പാഴിലായതും.

ഇങ്ങിനെ ചെന്നടത്തെല്ലാം കചേലൻ അപജയപ്പെടുന്നതിനു കാരണം അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിദ്യാഭ്യാസകാലം പരിശോധിച്ചാലേ കാണുകയുള്ളൂ. പ്രഭുകടുബ്ബജാതന്മാരായിരുന്നു തന്റെ സാമചാരികൾ. അവരോടു ബാല്യത്തിലുണ്ടാകുന്ന പരിചയം, പിൽക്കാലത്തിൽ തന്റെ മകൻ കഷ്ടപ്പെടാതെ കഴിയുവാൻ കാരണമാകുമെന്ന് അച്ഛൻ ധരിച്ചിരുന്നതിനാൽ, സന്ദീപനിയുടെ അടുക്കൽ പ്രഭുകമാരന്മാരോടൊപ്പം വിദ്യ അഭ്യസിക്കുന്നതിനായി കചേലനെ കൊണ്ടുചെന്നാക്കുകയാണ് ഉണ്ടായത്. ഏതാനും കൊല്ലത്തെ സഹവസനംകൊണ്ടു് സഹചാരികളുടെ വിചാരകർമ്മസമ്പ്രദായങ്ങൾ തന്നിൽ തല്പവണ്ണം പഠിന്നു. വിദ്യാഭ്യാസം അവസാനിക്കുമ്പോഴേക്കും കചേലന്റെ ഭാവവും കർമ്മവും സഭാഭാഷണരീതിയുമെല്ലാം ഒരു പ്രഭുകമാരന്റേതെന്നപോലെ ഗൌരവയുക്തമായിത്തീന്നു. അന്ത്യന്റെ മുഖിൽ ചെന്നു് കൈകെട്ടി അടങ്ങിയൊതുങ്ങി നിന്നു് വല്ലതും കണ്ടതു പറ്റത്തു് ഇരുന്ന വാങ്ങിയാലേ അന്നന്നു കഴിഞ്ഞുകൂടുവാൻ ആവുകയുള്ളൂ എന്ന നിലയിലാണ് കചേലന്റെ നിലു്. തനിക്കു് ജന്മനാ സിദ്ധിച്ച ഈ ദാരിദ്ര്യത്തോടു് സഹവസനംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ച ഈ ഭാവഗൌരവം എങ്ങിനെ യോജിക്കും? ഈ ഒരു സംഗതികൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഉപജീവനമാർഗ്ഗം തേടിക്കൊണ്ടുള്ള കചേലന്റെ ശ്രമ

മെല്ലാം നിഷ്ഠുലമായിപ്പോയേതു്. സമാനനായാലും അസമാനനായാലും അടുക്കൽ വരുന്നവരോടു് ഇരിക്കാനും മുറിക്കാനുമൊക്കെ പറയുന്നതു് മനുഷ്യസാധാരണമാണു്; എന്നാൽ അവിടെ പെരുമാറേണ്ടതു് താരതമ്യമറിഞ്ഞെ ആകാവു. ഒരു മഹാദരിദ്രനായ കുചേലൻ ഒപ്പത്തിനൊപ്പം വന്നിരിക്കയാ, സമാനഭാവത്തിൽ സംഭാഷണം ചെയ്തയും ചെയ്യുന്നതു കാണുമ്പോൾ, കുറേ ഉയർന്നു നില്ക്കുന്നവർക്കു് എങ്ങിനെ രസമാകും? മറ്റൊരാളിൽനിന്നു് എന്തെങ്കിലും കാര്യം അഭ്യസിക്കണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അയാൾക്കു് തന്നിൽ നല്ലവണ്ണം അനുഭവമുണ്ടാകുമ്പോൾ ഉപദേശിക്കേണ്ടതു് പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതിന്നു് താൻ ശക്തനായിരിക്കണം. കുചേലന്റെ ഭാവം നേരേ മറിച്ചാകുകയാണെന്നു് തന്റെ കാര്യം ഈ മുഖസ്തുതിപ്രിയന്മാരായ പ്രഭുക്കന്മാരുടെ മുമ്പിൽ സാധിക്കാതെ പോയതു്. എന്നാൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കർമ്മങ്ങളിലും വാക്കുകളിലും വിനയം മുന്നിട്ടു പ്രകാശിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നവർക്കും വിമുഖതയോടും ഉണ്ടാവാനായില്ല.

മാനസികമായിട്ടില്ലെങ്കിൽ, കായികമായിട്ടെങ്കിലും ഉൽകൃഷ്ടതയില്ലാത്തവരോടു് കുചേലൻ സഹവസിക്കുക പതിവില്ല. എല്ലാവർക്കും നന്മയുണ്ടാവേണമെന്നും, എല്ലാവർക്കും തുണയും ചെയ്യേണമെന്നുമാണു് കുചേലന്റെ മനോരഥം; എന്നിരിക്കിലും നികൃഷ്ടകർമ്മങ്ങളോടോ, നികൃഷ്ടവിചാരങ്ങളോടോ പരിചരിക്കുന്നവരിൽനിന്നു് അദ്ദേഹം അകന്നു നിൽക്കാനായിട്ടുള്ളു. ഈ സ്വഭാവം കണ്ടു

വക ഗവൺ ആണെന്ന് ജനങ്ങൾ വ്യാഖ്യാനിച്ചു. ദുർബ്ബോ
 യത്താൽ ഉണ്ടായ ഈ ദുരഭിപ്രായം നാടുകടം പരേന്ത്
 പ്രഭുക്കടുംബങ്ങളിലും എത്തുകയും, അവിടെ, സ്വഭിതിക്കുന്ന
 രൂപമല്ലാത്ത കചേലന്റെ ഗൗരവയുക്തമായ പെരുമേററ
 തോട്ട് ഈ ദുരഭിപ്രായത്തെ കൂട്ടിയിണക്കി നോക്കി ശരി
 വെയ്യും ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. ലോകകാര്യങ്ങളെപ്പറ്റിയും
 സ്വന്തം കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റിയും ഉള്ള അനേകായിരം ചിന്ത
 കൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ കടികൊണ്ടിരുന്നതി
 നാൽ, അവ ചിലപ്പോൾ ഒന്നിനൊന്നു കെട്ടിപ്പിണഞ്ഞു
 കൂത്താടുകയും, അങ്ങിനെ അദ്ദേഹം സ്വബോധരഹിത
 നായിത്തീരുകയും ചെയ്തു സാധാരണമാണ്. ഈ നില
 യിൽ അദ്ദേഹം എങ്ങാനും ഇരിക്കയോ, നടക്കയോ ചെ
 യ്യുമ്പോൾ തന്റെ മുമ്പിൽ വരുന്നവരോട് പരിചയഭാ
 വം നടിക്കുന്നതിന് അദ്ദേഹത്തിന് എങ്ങിനെ കഴിയും?
 പല തവണ അവരുടെ മുഖത്തു് താൻ നോക്കുന്നുണ്ടാവാം
 എങ്കിലും, ചിന്താഗ്രസ്തനായ അദ്ദേഹം അവരെ ആരെയും
 കാണുന്നില്ലെന്നും, ഒന്നും കേൾക്കുന്നില്ലെന്നും മനോഭാവ
 ങ്ങളെപ്പറ്റി അറിയുന്നവർ അറിയും. കചേലന്റെ ഇ
 ഭാവവും അഹംഭാവമാണെന്നു ജനങ്ങൾ ധരിച്ചു. ഇങ്ങി
 നെ തന്നെപ്പറ്റി പരന്നിരിക്കുന്ന ദുരഭിപ്രായത്തെ നീക്ക
 ന്നതിനു വേണ്ടി സ്വമനോഭാവങ്ങളെ മാറ്റിവെച്ച്, കപ
 ടനയങ്ങൾ പ്രയോഗിക്കുവാൻ കചേലൻ ശ്രമിച്ചതേയില്ല.

അന്യരെ ആശ്രയിക്കാനെയും അവരുടെ സഹായ
 ത്തെ അവലംബിക്കാനെയും സ്വതന്ത്രമായും സ്വന്തമായും

ഉള്ള വല്ല ജോലിയിലും പ്രവേശിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹം ശ്രമിക്കാതെയിരുന്നിട്ടില്ല. അയൽ ചീട്ടുകിടാക്കളെ വിളിച്ചുകൂട്ടിയിരുത്തി പഠിപ്പിച്ചു എന്നതെന്തെ ചെലവിനു വേണ്ട വക നേടാമെന്നു അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചു. അതിനുള്ള ഏതാനും മാസം പ്രയത്നിക്കുമ്പോഴേക്കും താൻ ഈ വിഷയത്തിൽ തീരെ അപ്രാപ്തനാണെന്നു വെളിപ്പെട്ടു. ഗുരുതമങ്ങളായ വിഷയങ്ങളിൽ നിരന്തരം പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തിനു മുഴുവുചികളായ കുട്ടികൾക്കു ശുചിപ്പത്തക്കവണ്ണം ലഘുവിഷയങ്ങൾ പഠിപ്പിക്കുന്നതിനു കഴിഞ്ഞില്ല. എന്നുതന്നെയല്ല, അപസരോചിതം കുട്ടികളോടു കോപിക്കുകയോ അവരെ ഭണ്ഡിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതിനു അദ്ദേഹത്തിനു അറിവുമില്ല. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം ചിന്താമഗ്നനായി തന്നെത്താൻ മറന്നു ഇരുണുനടത്തുന്നിനു എങ്ങോട്ടെന്നില്ലാതെ എങ്ങിരുന്നപോയിരുന്നവരും. ഏറെ ദൂരം പോയ പിന്നീടേ ഉണർന്നുവന്നു. മടങ്ങിവരുമ്പോഴേക്കും കുട്ടികൾ തമ്മിൽ ലഘു കൂട്ടനുണ്ടാവും. തനിക്കു ശിഷ്യന്മാരിൽനിന്നു കിട്ടുന്നവരുള്ള മാസപ്പടി ഭായ്യയുടെ സാമത്സ്യംകൊണ്ടു ആദ്യ മാറ്റം കറേറ്റു വസൂലായിക്കൊണ്ടിരുന്നു എങ്കിലും, നിർഭയനന്മാരെ ഇങ്ങിനെ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നത് അനുചിതമല്ലെന്നും, വല്ലതും അങ്ങോട്ടു കൊടുക്കുകയാണു വേണ്ടതെന്നും അദ്ദേഹം ഭായ്യയെ ശാസിക്കുവാൻ, ആ തുകയും വേണ്ടപോലെയാണെന്നും കിട്ടാതെയായി. ഈ വകയെല്ലാം കൊണ്ടും ഈ ജോലിയിൽ നിന്നു താൻ തീരെ പിന്തിരിയേണ്ടതായി വന്നു.

വിദ്യാവിഷയത്തിലെ ലഘുവിഭാഗങ്ങളിൽ പ്രവൃ
 ശിക്കുന്നതിനു് താൻ അപ്രാപ്തനാണെന്നു കണ്ടപ്പോൾ;
 അദ്ദേഹം ലോകോപകാരങ്ങളായ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ രചിക്കുന്ന
 തിനായി ഒരുങ്ങട്ടെ. പലതും എഴുതിത്തുടങ്ങിയെങ്കിലും
 ഒന്നു മുഴുവനാക്കുന്നതിനു കഴിഞ്ഞില്ല. പട്ടിണി കിടന്നു
 ചാകുറായ കുട്ടികളുടെ വിവിധങ്ങളായ ഭീനഭാവങ്ങളും,
 ഭായ്യയുടെ ബാഷ്പപർവ്വം കണ്ടുകൊണ്ടു് സദാ ചിന്താ
 വ്യാകുലമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന തന്റെ ഹൃദയത്തെ കുറെ
 നേരത്തേക്കെങ്കിലും തെളിച്ചായും ഏകാഗ്രമായും ചെയ്തുക
 ന്നതിനു് അദ്ദേഹം പല വിധത്തിൽ ശ്രമിച്ചിട്ടും ഫല
 പ്പെട്ടില്ല. പിന്നെ എങ്ങിനെ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ എഴുതുവാ
 നാവും? കുറെയൊക്കെ എഴുതിവെച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നതു്
 ഉൽക്രാഷ്ട വിചാരഫലങ്ങളാൽ പരിപൂർണ്ണമായിരുന്നതി
 നാൽ, സാധാരണമാക്കി രചിക്കാതെ, പ്രചാരം കുറച്ചും
 ഇല്ലാതെയുമായി. പണം ഏറെ വളർന്നു തെളിയുന്ന പ
 തം പണം ഒട്ടും ഇല്ലാതെ വരുന്ന പരം സാഹിത്യവിഷ
 യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനു് അനർഹനാരാണം. ക്ലേശം
 കൊണ്ടു മാത്രമേ മനസ്സിനു സാസ്കാരം സിദ്ധിക്കയുള്ളു.
 പണം ഏറിയ പക്ഷു് അധികം ക്ലേശിക്കേണ്ടതില്ലായ്യാൽ
 വിവിധാനുഭവസാസ്കാരങ്ങളാൽ ഹൃദയം പ്രശോഭിതമാ
 യിരിക്കയില്ല. പണം ഒട്ടും ഇല്ലാത്ത പക്ഷു് സ്വതന്ത്ര
 മായി ഒന്നു പ്രവർത്തിക്കാൻ കഴിവുണ്ടുവരയില്ല. ഈ
 രണ്ടു നിലകൾക്കും ഇടയിൽ നിന്നേ സാഹിത്യകാരന്മാർ
 ഉദിക്കയുള്ളു. ഈ തത്വം ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടാണു് പ്രാചീ
 നന്മാർ സാഹിത്യത്തിൽ പരിശുദ്ധയാസനയുള്ള ഭരിത്ര

നാരെ പോറ്റിപ്പുലത്തേണ്ടതു് ധനികന്മാരുടെ മുഖ്യധർമ്മമാണെന്നു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആ കാലവും ആ ധർമ്മവും ഇപ്പോൾ മറഞ്ഞുപോയി.

നിത്യവൃത്തിക്കു് എന്തെങ്കിലുമൊരു വഴി കിട്ടാതെയിരുന്നാൽ തനിക്കു് ഒന്നും പ്രവർത്തിപ്പാൻ കഴിവുണ്ടാകയില്ലെന്നും, ആ മാർഗ്ഗം കുറെ ഉയർന്നു നിലയിലുള്ളതായിരുന്നാലേ തന്റെ മനോഹരതിക്കു് ഒത്തതാകയുള്ളുവെന്നും കപേലൻ നല്ലവണ്ണം അറിഞ്ഞു. ആ രഴിയാവട്ടെ, തന്റെ അനുഭവങ്ങളെ നോക്കുന്നതായാൽ, അന്യസഹായത്താലല്ലാതെ സ്വശക്തികൊണ്ടു മാത്രം കണ്ടെത്താൻ ആവാത്തതാണ്. എന്നാൽ, ആ അന്യസഹായമോ, താൻ കരഞ്ഞുപറഞ്ഞിരുന്നാലേ ലഭിക്കയുള്ളുവെന്നിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെയുള്ള നീചഭാവങ്ങളെ പ്രകടിപ്പിച്ചുപോകാം എന്നുവെച്ചാൽ അതിനു തനിക്കു വയ്യേ വയ്യ. മക്കളുടെ ദീനസ്വഭാവവും ഭാര്യയുടെ നിർബ്ബന്ധവാക്കുകളും കേട്ടു കേട്ടു മനസ്സു മടുക്കുമ്പോൾ, വരുന്നതു വരട്ടെ എന്നു തീർച്ചയാക്കി, തന്റെ പരിചയക്കാരിൽ ചിലരെ കാണുവാൻ പുറപ്പെട്ടുകയായി. അവിടെ ചെന്നാൽ അവിടെ ആരെയും സൽക്കാരവുമില്ലാതെ കേൾക്കുകയും ചെയ്തു. അങ്ങിനെ അവിടെ ഒന്നോ, ചിലപ്പോൾ അതിലധികമോ ദിവസം താമസിച്ച് അവരോടു് തന്റെ കഥയെപ്പറ്റി ഒന്നും മിണ്ടാതെ മടങ്ങി വരികയും ചെയ്തു. തന്നെ അവർ എത്രയും ഉയർന്ന നിലയിൽ വെയ്ക്കുമ്പോൾ, താൻതന്നെ, തന്നെ വളരെ താണ നിലയിലേക്കു താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടുള്ള വാക്കുകൾ പ്രയോഗിക്കുന്നതു് യുക്തമല്ലെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നുക. ആദ്യമാദ്യം ഭാര്യയോടു വാസ്തവംതന്നെ പറഞ്ഞു

സമാധാനിപ്പിച്ചിരുന്നു. ഇങ്ങിനെ വെറുംകയ്യോടെ മടക്കി വന്ന് അവരോടു് താൻ ഒന്നും ചോദിച്ചില്ലെന്ന് കണ്ടുപോലെ പലകുറി പറയുന്നതായാൽ, അതു് ഭാഗ്യത്തോടു് സമാശ്വാസകർമാകയില്ലെന്നു താൻതന്നെ വിശ്വസിച്ചു് അതുമിതും ചില ഒഴികഴിവുകൾ പറഞ്ഞ് അങ്ങിനെയും ചില നാൾ കഴിച്ചു. ഇനി അതും പറുകയില്ലെന്നായി എന്തുതന്നെയായാലും, ഉഗ്രസേനപ്രഭുവിനെ ചെന്നുകണ്ടു് തന്റെ സങ്കടങ്ങൾ തുറന്നുപറയുകതന്നെയെന്നു് അദ്ദേഹം ഒരു ദിവസം മുഴുവൻ ഇരുന്നാലോചിച്ചു ചെയ്യു് പ്പെട്ടു് ഏതാനും നാൾ മുന്പേ അങ്ങോട്ടു ചോയിരുന്നു. മടക്കി വന്നതു് പഴയപടി തന്നെ. ആ വിചരം ഭാഗ്യത്തോടു പറ്റുകയും, ആ സ്ത്രീ ഒന്നും മിണ്ടാതെ അകായിലേക്കു ചോകയും ചെയ്തതിൽപ്പിന്നെ ഈ കഥയുടെ പ്രാർഥനകളിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം, കുമ്പലൻ ഇനി എന്തുവേണ്ടു ചെന്നറിയാതെ ചിന്താമഗ്നനായി പുറത്തെ കോലായിൽ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും തന്നെത്താൻ മറന്നു നടന്നുതുടങ്ങി.

സർവ്വം ഉപേക്ഷിച്ചു് കാട്ടിൽ ചെന്നു കൂടിയാലോ എന്ന് അദ്ദേഹം ആലോചിച്ചു. അങ്ങിനെ ചെയ്യാൽ തന്റെ കുടുംബം പരിതാപകരവും കഠിനവുമായ നിലയിൽ തീരെ നശിച്ചുപോകുമെന്ന ഭയത്തെക്കാൾ അധികം—ഒരു ചെറിയ കുടുംബത്തെ പുലർത്തുന്നതിനു് അശക്തനാണെന്നു് തന്നെ ജനങ്ങൾ എന്നെന്നും അപമാസിക്കുമെന്നും ജീവിതശ്ലേഷങ്ങൾ അസഹ്യമെന്നൊവുമ്പോൾ മുന്മുഖങ്ങൾ തന്റെ ഈ ദുർമ്മർദ്ദത്തെത്തന്നെ അനുകരിക്കാൻ ഇടയാകുമെന്നും ഉള്ള ഭയമാണു് അദ്ദേഹം

ഫത്തെ ആ ആലോചനയിൽനിന്നു പിന്തിരിപ്പിച്ചത്. സകടംബം നാടുവിട്ട് എങ്ങാനും പോയി ക്രൂരിവേലക്കാരന്റെ നിലയിലോ അരിവെച്ച് പുകാരന്റെ നിലയിലോ ഉപജീവിക്കാൻ ശ്രമിച്ചാലോ എന്നോ അദ്ദേഹം ആലോചിച്ചു. ആവക ജോലിയൊന്നോ തനിക്ക് ഇങ്ങനാളും വശമായിട്ടില്ലായ്കയാൽ അന്യദേശത്തിൽ ചെന്നു് അലഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു് ആരുമേതുമാറിയാതെ നശിക്കുന്നതിനെക്കുറിച്ചു് ആ വിനാശം സപഗ്രാമത്തിൽ വെച്ചുതന്നെയാവട്ടെ എന്നു് അദ്ദേഹം ഒടുക്കം തീർച്ചയാക്കി. ഇങ്ങിനെ അദ്ദേഹം പല ഭാഗങ്ങളും ഒന്നൊന്നായി തുറന്നുനോക്കി. അവിടെത്തെ ഭയങ്കരവന്ധകളെക്കണ്ടു് അകം നടുക്കി മുഖം തിരിച്ചുപോകണ്ടും, ചിലപ്പോൾ മനോഹരങ്ങളായ ജീവികളെ മനസ്സുകല്പത്തിന്മേൽ ഒന്നൊന്നായി കെട്ടിയുയർത്തി, ഉടൻതന്നെ അവയെ ഇടിച്ചുപോളിച്ചു കളഞ്ഞുകൊണ്ടും ഏറെനേരം ആ കോലായിൽത്തന്നെ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

നിരവധി ക്ലേശങ്ങളാൽ മനസ്സു് ഭവത്തുകീട്ടു്, ഇനിയൊരു നിമിഷംപോലും ജീവിക്കുക വയ്യെന്നു മനുഷ്യരിൽ പലരും പലതവണ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കും. എന്നിട്ടും, അവർ ഇപ്പോഴും ജീവിയുതന്നെയിരിക്കുന്നുണ്ടു്. ജീവിതത്തിൽ ഒരടിപോലും ഇനി മുന്നോട്ടുവയ്ക്കുവാൻ കഴിയാത്തവണ്ണം ചുറ്റും ഘോരാനധകാരമായിത്തീർന്നു്, ഇതാ, താൻ നശിച്ചുപോയി എന്നു തോന്നിക്കൊണ്ടുനില്ക്കുന്ന മനുഷ്യൻ, ഒട്ടനേരം ക്ഷമിക്കുന്നതായാൽ ഏറെ ദൂരത്തല്ലാതെ ഒരു മങ്ങിയ വെളിച്ചം കാണാറാവും. ഉടനെ,

അവൻ അതിനെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് അതിന്റെ അരുകി
 ലേക്കു പാഞ്ഞുചെല്ലാ. അവിടെയും മുൻപോലെ അന്ധ
 കാരമയംതന്നെ എന്തുകണ്ടു് അവൻ അന്ധരനു നിഷ്ക
 മ്പോൾ വീണ്ടും ഒരു വെളിച്ചം കാണാനാവും. ഇങ്ങിനെ
 ചില മായാജീവങ്ങളെ കാട്ടി ഭ്രമിപ്പിച്ചു് ജീവിതത്തിന്റെ
 അങ്ങേത്തലവരെ മനുഷ്യനെ നയിപ്പിക്കുന്നത് ഏതാ
 ണ്? മരണാത്മ്യം അവന്റെ ഹൃദയം തന്നെ. ഇങ്ങി
 നെയൊരു ശക്തി ഹൃദയത്തിനു സ്വതസ്സിലുമായി ഇല്ലെ
 ന്നിരിക്കിൽ മനുഷ്യരിൽ അധികംപേരും അവരുടെ ജീവി
 തത്തെ ഭയങ്കരമാംപണ്ണം ഏതൊക്കെ ചെയ്തു് അവസാനിപ്പി
 ച്ചേനെ.

കുചേലൻ ഇപ്പോൾ അങ്ങിനെയാരു വെളിച്ച
 ത്തെ കണ്ടെത്തിയിരിക്കുന്നു. തന്റെ പൂർണ്ണഹിതമാരും
 ഇപ്പോൾ കരുകലാധിപന്മാരുമായ പാണ്ഡവന്മാർക്കു് തനി
 കുള്ള സങ്കടങ്ങളെയെല്ലാം വിശദമായി കുറിച്ചു് ഒരു
 കത്തയയ്ക്കുന്നതായാൽ എന്തെങ്കിലുമൊരു നിവൃത്തിഉണ്ടാ
 കാതിരിക്കയില്ലെന്നും, അവരെ നേരിൽ ചെന്നു കാണുന്ന
 തായാൽ—എന്തുതന്നെ മുൻകൂട്ടി ആലോചിച്ചു ചെയ്യു
 ച്ചെട്ടിരുന്നാലും, ഭയം—ഒന്നും പറയാതെ മടങ്ങിവരി
 കയാണുണ്ടാകുകയെന്നതിനാൽ, കത്തയയ്ക്കുന്നതുതന്നെ
 യാണു് കാര്യസാധ്യത്തിനു് ഉപരിമെന്നും അദ്ദേഹം ഉറ
 ച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ വഴി കണ്ടെത്തിയതിനാലുണ്ടായ ചെറി
 യൊരു തെളിമയോടുകൂടി അദ്ദേഹം ഭായ്യയെ സമാധാനി
 പ്പിക്കുവാനായി അകാശിലേക്കു കടന്നു.

രണ്ടാം അദ്ധ്യായം.

വായനക്കാരോ, കഠിനമായ ദാരിദ്ര്യത്താൽ തികച്ചും ഇടിക്കപ്പെട്ട ഒർജീവിതത്തിൽ കടുങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഒരു കുടുംബക്കാരുടെ പാപ്പിടം എയ്യണ്ണുമായിരിക്കുമെന്നാണ് നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ സങ്കല്പിക്കുന്നത്? കെട്ടിമേഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഭാലകൾ ഉണങ്ങി മൊരിഞ്ഞു മേൽപ്പുറ പലേടത്തും ഓട്ടപ്പെട്ടും, മുററം നിറയെ കല്ലും പുല്ലും വളന്നും അലങ്കോലപ്പെട്ടും, ചുമർ ചുറ്റും ചോന്നൊലിച്ചു കറ പിടിച്ചും ചളി പിടിച്ചും, നിലം പരുപരുത്തും പൂഴി പാറിയും, മുഷിഞ്ഞു നാറിക്കീറിയ തൂണികൾ അകായിൽ അങ്ങുളിഞ്ഞും ചിതറിയും, ചളി പിരണ്ടും വക്കു ചൊട്ടിയും ഉള്ള ചട്ടിയും കലവുമെല്ലാം പലെടത്തും ക്രമംകെട്ടുകിടന്നും, മുക്കും മുറയുമെങ്ങും എട്ടുകാലിവലകൾ നിറഞ്ഞും, ഒട്ടൊട്ട് ഇടഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞും ഉള്ള ഒരു ഗൃഹത്തെയായിരിക്കാം നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ കാണുന്നത്. വയർ വീർത്തു തള്ളിയും, അഞ്ഞു കൂർത്തും, എല്ലകളെല്ലാം ഒന്നൊന്നായി പെരുകിത്തൊടുകാവുന്നവണ്ണം വെളിപ്പെട്ടും, കാതും കണ്ണും മുക്കുമൊക്കെ ഒലിച്ചു ചാടിയും, നാറിക്കീറിപ്പറിഞ്ഞ തൂണികൾക്കുണ്ടാകുന്ന അരയിൽ കെട്ടിപ്പൊതിഞ്ഞുകൊണ്ടുള്ള ചില കിടാക്കളെയും നിങ്ങൾ ആ വീട്ടിൽ കാണുന്നുണ്ടാവാം. എന്നാൽ, കുമ്പലമുൻറ ഗൃഹം നിങ്ങൾ ഇക്കാണുന്നതുപോലെയാണല്ല. ദാരിദ്ര്യം അവിടെ

സവാധികാരപ്രമത്തതയോടെ കടികൊള്ളുന്നുണ്ടെന്നിട
 ന്നാലും, ശ്രദ്ധിതപം അവിടെ നിന്നു തെല്ലും നീക്കിയിട്ടില്ല.
 അപ്പൂർണ്ണ സമ്പാദ്യത്താലും ശ്രമത്താലും ചണ്ടേതന്നെ
 കോട്ടമേഞ്ഞിട്ടുള്ള മേൽപ്പറ ക്ഷേപലന്റെ ശ്രമത്താൽ
 ഇന്നും പുത്തനായിത്തന്നെയിരിക്കുന്നു. മുററം അടിച്ചു
 തളിക്കുക, നിലം ചാണകം തേച്ചു തുടച്ചു മിനുക്കുക,
 ചുമരിലെ അററകററങ്ങൾ അടിച്ചും തുടച്ചും വീക്കിക്ക
 ഉയുക, പാത്രങ്ങളെല്ലാം കഴുകി വേടിപ്പാക്കി ക്രമംപോ
 ലെ വയ്ക്കുക, മുഷിഞ്ഞ വസ്ത്രങ്ങൾ എറ്ററി ചെട്ടപ്പി
 ക്കയും കീറിയവയെ തുന്നിക്കൂട്ടുകയും ചെയ്തു എന്നിവ
 യെല്ലാം സരോജിനി അന്നന്നതന്നെ നടത്തിയിരുന്നതി
 ന്നാൽ ആ വീട്ടിനുള്ളേടത്തോളം ശ്രദ്ധി ഒരു പ്രഭുഗൃഹത്വം
 അറിനുപോലും ഇല്ലെന്നുതന്നെ പറയാം. കുട്ടികളുടെ
 ദേഹത്തെ എപ്പോഴും വൃത്തിയാക്കി വെയ്ക്കുന്നതിലും
 സരോജിനി മനസ്സുവെത്തിയിരുന്നു. എങ്കിലും ഇടവിടാ
 കതയുള്ള പട്ടിണിയാൽ കുട്ടികളുടെ ദേഹപ്രകൃതിക്കുണ്ടാ
 കുന്ന വൈരൂപ്യത്തെ തടുക്കുന്നതിന് ആ സാധപിക്ക
 സാധിച്ചില്ല. വിശപ്പും ദാഹവും വളർന്നു തളന്ന് അന്ത
 രാദവാൻപോലും വയ്യാതെ കിടക്കേണ്ടിവരുമ്പോൾ ക്രമിയും
 സ്വപ്നമത്തെ വേടിപ്പാക്കിവെയ്ക്കേണ്ട കാര്യത്തിലൊന്നും
 സരോജിനി വീഴ്ച വരുത്താറില്ല. ആ വീട്ടിനുള്ള വൃത്തി
 യും അതിൽ പാക്കുന്നവരുടെ മുഖത്തിൽ വിളക്കുന്ന
 ശാന്തിയും കണ്ടവരാരും അവിടെ ദാരിദ്ര്യം ഓധിച്ചിട്ടു
 കണ്ടെന്നു വിശ്വസിക്കുവാൻ ഞെരുങ്ങും. ആകപ്പോഴെഴുതാ
 ത്തും പ്രാർത്ഥനകളിൽ—ക്ഷേപലന്റെ ഹൃദയത്തിനുള്ള

വിശുദ്ധി ആ ഗൃഹത്തിൽ പരിപൂർണ്ണമായി പ്രതിബിംബി
ച്ചിരുന്നു. ശ്രീയുജ്ജ്വലതേ ശ്രീയുജ്ജ്വല. ശ്രീ വേണമെ
ന്നാഗ്രഹിക്കുന്നവർ ശ്രീയോടു കൂടിയിരിക്കണം. ശ്രീയു
ജ്ജ്വലത്തിൽപ്പിടുന്നതേ ശ്രീയോടിരിപ്പാൻ കഴികയുള്ള
എന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നവർ വീണ്ടും വീണ്ടും ശ്രീയു
ജ്ജ്വലപ്പെടുത്തുന്നവരാകുന്നു.

കുമ്പലൻ അകായിൽ കടന്നു ഉടനെ കണ്ട കാഴ്ച,
പതിവുപോലെ തന്നെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തെ
ആകമാനം ഇളക്കിയിട്ടു. ഈ കാഴ്ച അദ്ദേഹം ദിവ
സേന കാണുന്നതുതന്നെയാണെങ്കിലും, അതു് കാണുമ്പോ
ഴെല്ലാം തന്റെ മനസ്സിലുണ്ടാകുന്ന വികാരങ്ങൾ നവം
നവങ്ങളായിട്ടാണ് അദ്ദേഹത്തിന് തോന്നുക. താൻ
എത്ര നേരത്തെ പ്രയത്നംകൊണ്ടു സന്യാസിച്ചു് ഭാര്യയുടെ
അടുക്കലേക്കു കൊണ്ടുവന്നിരുന്ന സാന്തപനവാക്കുകൾ.
ഇപ്പോൾ ഒന്നൊഴിയാതെ കൈവിട്ടുപോയിരിക്കുന്നു.
എത്ര പറഞ്ഞാണ് ഭാര്യയെ സമാധാനിപ്പിക്കേണ്ടതെ
ന്നും, എത്ര കോടുത്താണ് മക്കളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തേണ്ട
തെന്നും അറിയാതെ മനസ്സുകലങ്ങി, മെയ് തളിൻ്റെ,
കണ്ണും ഉലിൻ്റെ, അടുക്കാര മുലയിൽ ചെന്നുവീണു.

ഒരു ചെറിയ ശ്വാസമാത്രം ശേഷിച്ചുള്ള ഭേദ വയ
സ്സായ തന്റെ കട്ടിയുടെ അരികെ സരോജിനി കിടക്കുന്നു.
രോഗബാധയാൽ തളിൻ കിടക്കുന്ന മറ്റൊരു കട്ടി അപ്പു
റേ കണ്ടപ്പോഴേക്കുമുണ്ടായ വളിൻ സന്തോഷത്തോടെ

എഴുന്നേൽക്കാനായി കൈകൊലകൾ അനക്കിത്തുടങ്ങി; എങ്കിലും— അപ്പോൾ അതിനു കഴിയാതെ, “അല്ല, അല്ല,” എന്ന് ക്ഷീണസ്വരത്തിൽ കേണവിളിച്ചു കണ്ണീരോടെ അദ്ദേഹത്തെ നോക്കുന്നു. വേറൊരു കട്ടി എന്തോ ആവശ്യപ്പെട്ടു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് അമ്മയുടെ മുണ്ടു് തലമുടിയും പിടിച്ചുവലിച്ചു് ഉപദ്രവിക്കുന്നു. ഇഹിയൊരു കട്ടി അടുക്കളയിൽ വല്ലതും ഉണ്ടോ എന്നു ചെന്നു നോക്കി, ഒന്നും കാണാതെ, ആശംഭംഗത്തോടെ നേക്കിത്തേങ്ങി കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് മടങ്ങിവന്നു. ഇവരുടെയല്ലാമുഖത്തിൽ കലീനത്വം നല്ലപോലെ പ്രകാശിക്കുന്നു. എന്നാലും, ദേഹപ്രകൃതി ഏറെ വിരൂപവും ദയനീയവും ആയിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ ഉറവെസ്സുവായ രോഗം ഇവരുടെയും ഉറവെസ്സുവായി കൂടീട്ടുണ്ടു്. കട്ടികൾക്കൊന്നിനും ശരിയായി രണ്ടുവാക്കു പറയുവാനോ, തേരേ രണ്ടടി വെയ്ക്കുവാനോ കഴിയാത്തവണ്ണം അവർ ആത്ര വളരെ ക്ഷീണിച്ചു് വശംകെട്ടിരിക്കുന്നു! എന്നാൽ ഭൃശീലം എത്രയും ശക്തിയോടെ അവരിൽ വളന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ടെന്നും. കട്ടികളിൽ പട്ടിണിയും രോഗവും കൂടിച്ചേർന്നാൽ, അതു് ഭൃശീലത്തിനു നല്ല വളമായിട്ടാണല്ലോ തീരുക. ഈ നാലു കിടങ്ങുകളെയും പോറ്റിപ്പിള്ളിത്തന്നതിനു് ഈ പാവപ്പെട്ട സ്രീ എത്രമാത്രം ഉഴലുകയും ഉഴരുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടാവാം. മക്കളുടെ ലീലാവിലാസങ്ങളും സുന്ദരഭാവങ്ങളും അമ്പുക്കസുകൃതികളും കണ്ടും കേട്ടും, കണ്ണും കരളും കളുപ്പിക്കുവാനുള്ള ഭാഗ്യം സരോജിനിക്കുണ്ടായിട്ടില്ല. നേരേമറിച്ച്, പെററു വീണതു മുതൽ

ചട്ടിണിയാൽ വലഞ്ഞുലഞ്ഞ മക്കളുടെ ദേഹവും, രോഗ -
ത്താൽ വികൃതങ്ങളായ ഭാവങ്ങളും, ക്ഷീണത്താൽ തളന്നി
ടറിയ സ്വരവും കണ്ടുകണ്ടു് മനസ്സുകി നാറുകഴിക്കുവാ
നുള്ള ദർഭാഗ്യമാണു് സരോജിനിക്കുള്ളതു്.

എന്തുചെയ്യാം! പ്രകൃതിനിയമം അങ്ങിനെയായി
ട്ടല്ലേ കാണുന്നതു്. ഓരിദ്ര്യം എവിടെ വളയന്നുവോ,
അതിനെപ്പോ അവിടെ സന്താനങ്ങളും വളന്നുകൊണ്ടി
രിക്കും. തീവണ്ടിയിലെ ഒരു മുറിയിൽ, എത്ര വലിയ
അിരക്കുണ്ടായിരുന്നാലും, രോഹി വാതിൽ തുറന്നു് കാലഘ
നനടുത്തുവെച്ചാൽമതി അയാളെ പിന്തുടന്നു് ഒട്ടു വളരെ
മുപ്പർ തീക്കിത്തിരക്കി കടന്നുകൂടുകയായി; വേറെ എത്ര
മുറികൾ ഒഴിഞ്ഞിരുന്നാലും ഇവർക്കു് അതിലൊന്നും നോട്ട
മില്ല. ഇങ്ങിനെതന്നെയാണു് ദുഃഖത്തിന്റെയും സ്വ
ഭാവം. ഒരു ചെറിയ ദുഃഖം ഒരുവനെ ചെന്നു പിടികൂടി
യാൽ മതി, പിന്നെ തുടരത്തുടരെ പല ദുഃഖങ്ങളും
ചെന്നു കേറിത്തുടങ്ങും. ഓരിദ്ര്യദുഃഖത്തെ ഉൾതിക്കത്തി
ക്കുവാൻ സന്താനവർദ്ധന എങ്ങും തയ്യാറാണു്. ഇതു
കണ്ടും എവിടെയാണു് ഒതുചേരുന്നതെന്നു് ഉററുനോക്കി
കൊണ്ടാണു് വ്യാധിയുടെ ഇരിപ്പു്. ഈ മൂവരും കൂടി
യാൽ ഒരു കുടുംബത്തെ 'കൊല്ലാതെ കൊല്ലുക' എന്ന
കഠിനക്രിയ നടത്തുകയായി. കചേലന്റെ കുടുംബത്തെ
യും ഇങ്ങിനെ കൊല്ലാതെ കൊന്നുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണു്.

സരോജിനിക്കു് ഇത്ര വളരെ കഷ്ടപ്പെടേണ്ടതില്ലാ
യിരുന്നെവെന്നും, അമിതമായ ദേർവ്വപ്രമം കൊണ്ടാണു്

അവരും ഈ നിലയിലായതെന്നും അയൽവീട്ടുകാർ സാധാരണമായി പറയാറുണ്ട്. വിവാഹം കഴിഞ്ഞു് ഭർത്തൃഹൃദയത്തിൽ പ്രവേശിക്കുമ്പോൾ കൈവശം ഒട്ടൊക്കെ വകയുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ ഭർത്താവു് നല്ലൊരു നിലയിൽ വന്നെന്നുമെന്ന് അവരും ആശയോടെ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നതിനാൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു നു വാട്ടം തട്ടരുതെന്നു കരുതി സ്വന്തം കയ്യിൽപ്പൊക്കി അത്യാവശ്യങ്ങളായ ചെലവുകളെല്ലാം കോട്ടംകൂടാതെ നടത്തിവന്നു. കൈയിൽപ്പിടിച്ചുപ്രയത്നംകൊണ്ടു വർദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതൊക്കെ, അതിനെവിറ്റു തിന്നുന്നവർ ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ അടക്കലേക്കു പാഞ്ഞു ചെല്ലുന്നവരാണ്. ഈ വാസ്തവം അറിയാതെ ആ കാലത്തെല്ലാം സരോജിനീകചേലന്മാരെപ്പോലെ തന്നെ മറ്റുള്ളവരും തങ്ങൾ ഒരു ശുഭജീവിതത്തിൽ ചെന്നെന്നുമെന്ന് പാഴിൽ കൊതിക്കാറുണ്ട്. സരോജിനിയുടെ പണവും പണ്ടുവുമൊക്കെ ഒന്നൊഴിയാതെ കഴിഞ്ഞിട്ടു്, ഇനി എന്തുവഴിയെന്ന് അറിയാതായപ്പോഴേ, തന്റെ അജ്ഞതപത്തെപ്പറ്റി ആ സ്ത്രീ ഗ്രഹിച്ചുള്ളു. ഭർത്തൃപ്രണയത്താൽ പരവശമായ ആ സാധി, താൻ എങ്ങിനെ നശിച്ചുപോയാലും, ഭർത്താവിനു ദുഃഖിക്കുവാൻ ഇടവരുത്തുകയില്ലെന്നു നിശ്ചയിച്ചു്, അദ്ദേഹത്തെ അറിയിക്കാതെതന്നെ, ഏതാനും ഉണ്ടായിരുന്ന പാത്രങ്ങളിൽ കൈ വെച്ചു് അന്നന്നത്തെ ചെലവുകൾ ഒട്ടു മുരങ്ങിയ നിലയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ തുടങ്ങി. ഉണിനോ, ഉടുപ്പിനോ തീരെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നാവുമ്പോഴേ ഈവക തട്ടുതട്ടുസാമാനങ്ങൾ വില്ക്കുവാനോ, പണയം ചെയ്യുവാനോ

കയവേദകയുള്ള. അക്കാലങ്ങളിൽ പലപ്പോഴും നാൻ
 ചട്ടിണി കിടക്കേണ്ടതായി വന്നിട്ടുണ്ട്. ഈ രസൂത
 ഭർത്താവറിഞ്ഞാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം പുണ്യയി
 ത്തിരുമെന്നുവെച്ചു, അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചതേയില്ല.
 കന്ന രണ്ടു തരണ അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞപ്പോൾ അന്ന
 ല്ലാം ഉപവാസമാണെന്നു പറഞ്ഞു, ഒഴിയുകയാണെന്നാ
 യതു്. വീട്ടിലുള്ള പണവും പണ്ടവും പാത്രവുമെല്ലാം
 ഒഴിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നു കണ്ടപ്പോഴുണ്ടായ സങ്ക
 ടത്തേക്കാൾ, തക്കം ഭാരിദ്രുത്തിന്റേ നടുവിൽ എത്തി
 യിരിക്കുന്നുവെന്നു വാസ്തവം ഭർത്താവറിഞ്ഞാൽ അദ്ദേഹ
 ത്തിനാണൊക്കുവുന്ന മനോവ്യഥയെ കാത്തപ്പോഴുണ്ടായ
 സങ്കടമാണു് ആ പതിവ്രതയുടെ മനസ്സിനെ പല്ലാതെ
 തീർന്നതു്. തനിക്കു ഭർത്താവിനുള്ള പ്രേമം നിലയ് ല്ലാ
 ന്നതും ചളി പറ്റാത്തതും ആണു്. തനിക്കു് അദ്ദേഹ
 ത്തിൽ ഉള്ളതിനേക്കാൾ അധികം പ്രേമം, അദ്ദേഹ
 ത്തിനു തന്നി ലുണ്ടെന്നു് സരോജിനിയുടെ ദ്രവ്യവിശ്വാ
 സം; അതു ശരിതന്നെ.

ശ്ലേശങ്ങളോടു നിരന്തരം ഇടഞ്ഞുകൊണ്ടും, സാധി
 ത്വത്തോടു സരസം ഉണങ്ങിക്കൊണ്ടും നില്ക്കുന്നവകെല്ലാം
 അറയുടെ ഭദ്രമുഖിലുള്ള പ്രേമം കരേ കവിഞ്ഞ നില
 യിലായിരിക്കും. വിശുദ്ധവും വിപുലവുമായ ഹൃദയത്തിൽ
 മാത്രമേ യഥാർത്ഥസാഹിത്യം വിളയുകയുള്ളൂ. ജീവിതന
 യുള്ള വിപുലാശയന്മാർ ശ്ലേശപുണ്യമായ ജീവിതത്തിലാ
 ണു് അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുകിൽ, അറയുടെ ശ്ലേശങ്ങളെ

ഉള്ളെല്ലാം ഉള്ളിൽ അടക്കിയൊതുക്കി വെയ്ക്കുകയാണത്രെ. ഒന്നും ഒരിക്കലും പുറത്തു വിടുകയില്ല. അവരുടെ സങ്കടങ്ങളെ വിളിച്ചുപറയുന്നതു് അന്തർാമിയായ ദൈവത്തോടു മാത്രമായിരിക്കും. സങ്കല്പത്തിൽ ലയിച്ചു് ദൈവത്തിൽനിന്നു സാന്തപനവാക്കുകളെ ചേട്ടു് അവർ സമാശ്വസിക്കയും ചെയ്യും. എന്നാൽ, ഇങ്ങനെ ഉള്ളിൽ തിങ്ങിക്കടങ്ങിയിരുന്ന സങ്കടങ്ങൾ, ഒരിക്കൽ പെട്ടെന്നു തിങ്ങിവിടങ്ങിക്കിടന്നതു് ഒന്നൊഴിയാതെ പുറത്തേക്കുകുതിച്ചു ചാടിയേക്കാം എന്നതിനാൽ, അന്നത്തെ വ്യഥകളെ അന്നന്നുതന്നെ പറഞ്ഞുതീർക്കുന്നതിനും, പ്രേമസമ്മിളിതങ്ങളായ സമാശ്വാസകരോക്തികൾ കേട്ടു സമാധാനിക്കുന്നതിനും അവർ തങ്ങളുടെ ജീവിതത്തെകുറിച്ചു മെന നിലയിൽ ഭാര്യയെ പൂജിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഭാര്യതീരെ ദർവൃത്തയായിരുന്നാൽ കൂടിയും, അവളുടെ വാക്കുകൾ സരസമധുരങ്ങളും അവളുടെ ഭാവങ്ങൾ അപ്യാജമനോജ്ഞങ്ങളുമായിട്ടേ ഇക്കൂട്ടർക്കു തോന്നുകയുള്ളൂ. ദർശനമില്ലാത്ത ഭാര്യയെന്നറിയാതെ, അവളിൽ ഇങ്ങിനെ പ്രേമസംപൂർണ്ണമായ പിശ്ചാസ്യ വെയ്ക്കുകയാൽ ഇവരിൽ ചിലർ ചിതയിൽ എഴിയുന്നതുവരേക്കും ചിന്തയിൽ എരിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഇക്കൂട്ടരുടെ നിമ്ബലവും പരിപൂർണ്ണവുമായ പ്രേമപ്രവാഹത്തിൽ കിടന്നൊഴുകുകയാൽ, ചുരുക്കം ചില പരിപ്രതാരതങ്ങൾ കരകാണാത്ത സങ്കടത്തിൽ ചെന്നു വീണിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ, വിശുദ്ധപ്രേമത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖം ദുഃഖമല്ല; അതൊരു ചുരുക്കമല്ല.

ഉളയെല്ലാം ഉള്ളിൽ അടക്കിത്തൊന്തുകി ചെയ്യുമല്ലാത്ത നന്നം ഒരിക്കലും പുറത്തു വിടുകയില്ല. അവരുടെ സങ്കടങ്ങളെ വിളിച്ചുപറയുന്നതു് അന്തർയാമിയായ ദൈവത്തോടു മാത്രമായിരിക്കും. സങ്കല്പത്തിൽ ലയിച്ചു് ദൈവത്തിൽനിന്നു സാന്തപനവാക്കുകളു കേട്ടു് അവർ സമശ്ലാസിക്കയും ചെയ്യും. എന്നാൽ, ഇങ്ങനെ ഉള്ളിൽ തിങ്ങിക്കടങ്ങിയിരുന്ന സങ്കടങ്ങൾ, ഒരിക്കൽ പൊട്ടുന്ന തിങ്ങിവിങ്ങിക്കടങ്ങിയതു് ഒന്നാഴിയാതെ പുറത്തേക്കുകുതിച്ചു ചാടിയേക്കാം എന്നതിനാൽ, അന്നത്തെ വൃഥാകളെ അന്നന്നുതന്നെ പറഞ്ഞുതീർക്കുന്നതിനും, പ്രേമസമ്മിളിതങ്ങളായ സമാശ്ലാസകരോക്തികൾ കേട്ടു സമാധാനിക്കുന്നതിനും അവർ തങ്ങളുടെ ജീവിതൈകാധാരമെന്ന നിലയിൽ ഭാര്യയെ പൂജിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഭാര്യതീരെ ദുർവൃത്തയായിരുന്നാൽകൂടിയും, അവളുടെ വാക്കുകൾ സരസമധുരങ്ങളും അവളുടെ ഭാവങ്ങൾ അപ്യാജമനോജ്ഞങ്ങളുമായിട്ടേ ഇക്കൂട്ടർക്കു തോന്നുകയുള്ളു. ദുർവൃത്തിയാണു് ഭാര്യയെന്നറിയാതെ, അവളിൽ ഇങ്ങിനെ പ്രേമസംപൂർണ്ണമായ വിശ്വാസ്യ വെയ്ക്കുകയാൽ ഇവരിൽ ചിലർ ചിതയിൽ എറിയുന്നതുവരേക്കും ചിന്തയിൽ ഏരിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഇക്കൂട്ടരുടെ നിമ്ബലവു പരിപൂർണ്ണവുമായ പ്രേമപ്രവാഹത്തിൽ കിടന്നെഴുകുകയാൽ, മുരുകും ചില പതിവ്രതാരത്തങ്ങൾ കരകാണാത്ത സങ്കടത്തിൽ ചെന്നു വീണിട്ടുമുണ്ടു്. എന്നാൽ, വിശുദ്ധപ്രേമത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖം ദുഃഖമല്ലാ; അതൊരുപക്ഷത്തുനിന്നുമാകുന്നു.

കരുവെടുക്കരുള്ളു. അക്കാലങ്ങളിൽ പലപ്പോഴും അൻപതു കിടപ്പിനെ കിടക്കേണ്ടതായി വന്നിട്ടുണ്ട്. ഈ രൂപത ഭക്താവർണ്ണനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം പുണ്യമായിത്തീർന്നുവെച്ചു, അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചപ്പോൾ കണ്ടു കണ്ടു തന്നെ അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞപ്പോൾ അന്നു ല്ലാം ഉപവാസമാണെന്നു പറഞ്ഞു, ഒഴിയുകയാണെന്നു യത്നം. വീട്ടിലുള്ള പണവും പണ്ടവും പാത്രവുമെല്ലാം ഒഴിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നു കണ്ടപ്പോഴുണ്ടായ സങ്കടത്തേക്കാൾ, തന്നെ ഭക്തിപ്രതിഭയ്ക്കു നടുവിൽ എത്തിയിരിക്കുന്നുവെന്നു വാസ്തവം ഭക്താവർണ്ണനാൽ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാകാവുന്ന മനോവ്യഥയെ അർത്ഥപ്രാപ്തയെ സങ്കടമാണു് ആ പതിവ്രതയുടെ മനസ്സിനെ വല്ലാതെ തീർന്നു. തന്നെ ഭക്താവർണ്ണനാൽ പ്രേമം നിലയ്ക്കില്ലാത്തതും ചളിപററാത്തതും ആണു്. തന്നെ അദ്ദേഹത്തിൽ ഉള്ളതിനേക്കാൾ അധികം പ്രേമം, അദ്ദേഹത്തിനു തന്നിലുണ്ടെന്നു സരോജിനിയുടെ ദ്രവ്യവിശ്വാസം; അതു ശരിതന്നെ.

ശ്ലോകങ്ങളോടു നിരന്തരം ഇടഞ്ഞുകൊണ്ടും, സാധിത്വത്തോടു സരസം ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടും നിലകൊണ്ടുവന്നുവെക്കല്ലാം അദ്ദേഹത്തെ ഭക്താവർണ്ണനാൽ പ്രേമം കറേ കവിഞ്ഞു നിലയിലായിരിക്കും. വിശുദ്ധവും വിപുലവുമായ ഹൃദയത്തിൽ മാത്രമേ യഥാർത്ഥസാധിത്വം വിളയുകയുള്ളൂ. ഇങ്ങനെയുള്ള വിപുലാശയന്മാർ ശ്ലോകപുണ്യമായ ജീവിതത്തിലാണു് അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുകിൽ, അദ്ദേഹത്തെ ശ്ലോകങ്ങൾ

ഉളയെല്ലാം ഉള്ളിൽ അടക്കിയൊതുക്കി ഹയ്യയല്ലാതെ ഒന്നും ഒരിക്കലും പുറത്തു വിടുകയില്ല. അവരുടെ സങ്കടങ്ങളെ വിളിച്ചുപറയുന്നതു് അന്തർാമിയായ ദൈവത്തോടു മാത്രമായിരിക്കും. സങ്കല്പത്തിൽ ലയിച്ചു് ദൈവത്തിൽനിന്നു സാന്തപനവാക്കുകളെ കേട്ടു് അവർ സമശ്ലാസിക്കയും ചെയ്യും. എന്നാൽ, ഇങ്ങനെ ഉള്ളിൽ തിങ്ങിക്കടങ്ങിയിരുന്ന സങ്കടങ്ങൾ, ഒരിക്കൽ പൊട്ടുന്ന തിങ്ങിവിടങ്ങിക്കിടന്നതു് ഒന്നാഴിയാതെ പുറത്തേക്കുകുതിച്ചു ചാടിയേക്കാം എന്നതിനാൽ, അന്നത്തെ വ്യഥകളെ അന്നനുഭവിക്കുന്ന പഠത്തുതീർക്കുന്നതിനും, പ്രേമസമ്മിളിതങ്ങളായ സമാശ്ലാസകരോക്തികൾ കേട്ടു സമാധാനിക്കുന്നതിനും അവർ തങ്ങളുടെ ജീവിതൈകാലം മുഴുവനും നിലയിൽ ഭാര്യയെ പുജിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഭാര്യതീരെ ദുർവൃത്തയായിരുന്നാൽ കൂടിയും, അവളുടെ വാക്കുകൾ സരസമധുരങ്ങളും അവളുടെ ഭാവങ്ങൾ അപ്യാജമനോജ്ഞങ്ങളുമായിട്ടേ ഇഷ്ടപ്പെടുക തോന്നുകയുള്ളൂ. ദുർവൃത്തിയാണു് ഭാര്യയെന്നറിയാതെ, അവളിൽ ഇങ്ങിനെ പ്രേമസംപൂർണ്ണമായ വിശ്വാസ്യ വെയ്ക്കുകയാൽ ഇവരിൽ ചിലർ ചിതയിൽ എരിയുന്നതുപരേക്കും ചിന്തയിൽ എരിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഇഷ്ടപ്പെടരുടെ നിർമ്മലവും പരിപൂർണ്ണവുമായ പ്രേമപ്രവാഹത്തിൽ കിടന്നെഴുകുകയാൽ, മുരുകും ചില പതിവ്രതാരത്നങ്ങൾ കരകാണാത്ത സങ്കടത്തിൽ ചെന്നു വീണിട്ടുമുണ്ടു്. എന്നാൽ, വിശുദ്ധപ്രേമത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖം ദുഃഖമല്ല; അതൊരു ചക്രബന്ധമാകുന്നു.

ലോകം വാസ്തവമറിയാതെ, ദുഃഖങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർത്തുവെച്ചിരിക്കുന്ന മേല്പടി ആനന്ദത്തെ അംഗീകരിക്കുവാൻ സരോജിനി തൃപ്തിയോടെ ഒരുങ്ങിയിരിക്കുകയാണ്. ആ സുശീല, തന്റെ ഹൃദയത്തെ കചേലയിൽ അപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത് അദ്ദേഹം മറ്റെന്തെങ്കിലും സ്ത്രീയെ കാമിക്കാതിരിക്കേണമെന്നോ, തനിക്കു വല്ലതുമൊക്കെ സമ്പാദിക്കാമെന്നോ കരുതിയിട്ടില്ലെന്നു തമിഴ്കുട്ടിയുടെ അറിയാം. സരോജിനിയുടെ പ്രേമം പ്രേമത്തിനു വേണ്ടി മാത്രമാണ്. തന്റെ ഭർത്താവ് തന്നെ ഹൃദയപൂർവ്വം പൂർണ്ണമായി സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അദ്ദേഹം തന്റെ ജീവിതസാരസർവ്വമായി തന്നെ ആരാധിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അറിയുന്നതാകയാൽ സരോജിനിക്കുണ്ടാകുന്ന പ്രേമം അതിരുകളില്ലാത്തതാണ്. താൻ ഭരണസന്താപത്തിൽ ചെന്നു ചാടിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഭർത്താവിന്റെ ഹൃദയം ഒട്ടും വേദനപ്പെടാതെ കഴിഞ്ഞുപോകുന്നു. ആ സാധുവിനായിട്ടാണ്. ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ മുഷ്ടി ഭർത്താവ് അറിയാതെയിരിക്കുവാൻ അയൽവീടുകളിൽ നിന്നും വല്ലതുമൊക്കെ കറേറ്റു കടം വാങ്ങി ചിലവു നടത്തേണ്ടിവന്നു. ഇക്കാര്യം അറിയുന്നതായാൽ സരോജിനി അറിയുന്നതേയില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം അഗാധവിഷയങ്ങളിൽ സഞ്ചരിക്കുകയാൽ, പുറമേയുള്ള കാര്യങ്ങളെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നാറില്ല. തന്റെ കടംബം ഏതെങ്കിലും കഷ്ടതയിലായിരിക്കുന്നുവെന്ന് അയൽവീടുകാരിൽ ചിലർ ചിലപ്പോൾ സൂചിപ്പിക്കുമെങ്കിലും, അതിനൊന്നിനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ കയറുവാൻ സ്ഥലം കിട്ടുകയില്ല. ഭർത്താവിന്റെ ഈ സ്വഭാവവും, ഇനിയൊന്നും ആവുകയില്ലെന്നു തന്റെ

നിലയും കൂടി ഒരുത്തു് സരോജിനിയുടെ ഹൃദയം നടുക്കി
 ഇരുക്കുടി. എന്നിട്ടും, ഭർത്താവിന്റെ പ്രശാന്തഗംഭീരമായ
 മുഖത്തുനോക്കി സത്യമാണെങ്കിലും അപ്രിയമാണെന്നു
 ഭയപ്പെട്ടു് സ്വസ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ഒരൊറ്റ വാക്കുപോലും
 ഉരിയാടുന്നതിനു് അവൾ ആദ്യമൊന്നും ശക്തയായില്ല.
 ക്രമേണ ഈ അശക്തിയെ തട്ടി നീക്കത്തക്കവണ്ണം മനോ
 വ്യാകുലത വളർന്നപ്പോൾ, അതു് തന്റെ ഭാവങ്ങളി
 ലും, പിന്നീടു് കൂട്ടൊട്ടായി വാക്കുകളിലും തന്നെത്താനറി
 യാതെ വെളിപ്പെടുത്തുക്കുടി. ഈ ഭാവങ്ങളും വാക്കുകളും
 മെല്ലാം, വല്ലതുടമൊരു ജോലിയിൽ പ്രവേശിക്കാൻ ശ്രമി
 ച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നും, ഇനി ഒരടിപോലും മുന്നോട്ടു വ
 യ്ക്കാൻ ആവാത്തവണ്ണം തീരെ അടഞ്ഞുകിടക്കുന്ന ജീവി
 തപലത്തിയിലാണു് ഇപ്പോൾ എത്തിയിരിക്കുന്നതെന്നും
 ഭർത്താവിനെ പ്രാർത്ഥനാശീതിയിൽ അറിയിക്കുക മാത്രമല്ല
 തെ മറെറാന്നും ആയിരുന്നില്ല. തന്റെ ഭർത്താവു് ആരോ
 ടും യാതൊന്നും യാചിക്കയില്ലെന്നും, നീചമായ ഏതു
 കർമ്മത്തിലും പ്രവേശിക്കയില്ലെന്നും സരോജിനി അറിയാ
 യ്ക്കയില്ല. അദ്ദേഹം പലവിധത്തിൽ ശ്രമിക്കുന്നുണ്ടെന്നും,
 അതെല്ലാം നിഷ്ഫലമായിപ്പോകുന്നുവെന്നേയുള്ളുവെന്നും സ
 രോജിനി അറിയുന്നുണ്ടു്. തന്റെ ഭർത്താവു് അപേക്ഷി
 കുന്നതായാൽ പ്രഭുവായാലും രാജാവായാലും അദ്ദേഹത്തെ
 സഹായിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്നു ഉറപ്പും അവൾക്കുണ്ടു്. എ
 ങ്ങളും ഒരു സഹായവും ഇല്ലാതിരുന്നാൽ മനുഷ്യ വസ്തുത്തിനു
 ജീവിക്കുവാൻ കഴികയില്ലെന്നും, പ്രഭുകടുംബത്തിലെ സ്വ
 തു് അവരുടെ സ്വന്തം പ്രയത്നത്തിനാൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളത

ലോകം വാസ്തവമറിയാതെ, ദുഃഖങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർത്തുവെച്ചിരിക്കുന്ന മേല്പടി ആനന്ദത്തെ അംഗീകരിക്കുവാൻ സരോജിനി തൃപ്തിയോടെ ഒരുങ്ങിയിരിക്കുകയാണ്. ആ സുശീല, തന്റെ ഹൃദയത്തെ കചേലയിൽ അപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത് അദ്ദേഹം മറ്റെന്തെങ്കിലും സ്ത്രീയെ കാമിക്കാതിരിക്കേണമെന്നോ, തനിക്കു വല്ലതുമൊക്കെ സമ്പാദിക്കാമെന്നോ കരുതിയില്ലെന്നു തമിഴ്കുട്ടിയുടെ അറിയാം. സരോജിനിയുടെ പ്രേമം പ്രേമത്തിനു വേണ്ടി മാത്രമാണ്. തന്റെ ഭർത്താവ് തന്നെ ഹൃദയപൂർവ്വം പൂർണ്ണമായി സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അദ്ദേഹം തന്റെ ജീവിതസാരസർവ്വമായി തന്നെ ആരാധിക്കുന്നുണ്ടെന്നും അറിയുന്നതാകയാൽ സരോജിനിക്കുണ്ടാകുന്ന പ്രേമം അതിരുകളില്ലാത്തതാണ്. താൻ ഭരണസന്താപത്തിൽ ചെന്നു ചാടിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയും ഭർത്താവിന്റെ ഹൃദയം ഒട്ടും വേദനപ്പെടാതെ കഴിഞ്ഞുപോകുന്നുണ്ട്. ആ സാധുവിനായിട്ടാണ്. ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ മുഷ്ടി ഭർത്താവ് അറിയാതെയിരിക്കുവാൻ അയൽവീടുകളിൽ നിന്നും വല്ലതുമൊക്കെ കറേറ്റു കടം വാങ്ങി ചിലവു നടത്തേണ്ടിവന്നു. ഇക്കാര്യം അദ്ദേഹം അറിയുന്നതേയില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം അഗാധവിഷയങ്ങളിൽ സഞ്ചരിക്കുകയാൽ, പുറമേയുള്ള കാര്യങ്ങളെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നാറില്ല. തന്റെ കടംബം ഏതൊരു കഷ്ടതയിലായിരിക്കുന്നുവെന്ന് അയൽവീടുകാരിൽ ചിലർ ചിലപ്പോൾ സൂചിപ്പിക്കുമെങ്കിലും, അതിനൊന്നിനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ കയറുവാൻ സ്ഥലം കിട്ടുകയില്ല. ഭർത്താവിന്റെ ഈ സ്വഭാവവും, ഇനിയൊന്നും ആവുകയില്ലെന്നു തന്റെ

നിലയും കൂടി ഒരുത്തു് സരോജിനിയുടെ ഹൃദയം നടുങ്ങി
 ഇരുങ്ങി. എന്നിടും, ഭർത്താവിന്റെ പ്രശാന്തഗംഭീരമായ
 മുഖത്തുനോക്കി സൗമ്യമാണെങ്കിലും അപ്രിയമാണെന്നു
 ഭയപ്പെട്ടു് സ്വസ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ഒരൊറ്റ വാക്കുപോലും
 ഉരിയാടുന്നതിനു് അവൾ ആദ്യമൊന്നും ശക്തയായില്ല.
 ക്രമേണ ഈ അശക്തിയെ തട്ടി നീക്കത്തക്കവണ്ണം മനോ
 വ്യാകുലത വളന്നുയന്നപ്പോൾ, അതു് തന്റെ ഭാവങ്ങളി
 ലും, പിന്നീടു് കൂട്ടൊട്ടായി വാക്കുകളിലും തന്നെത്താനറി
 യാതെ വെളിപ്പെടുത്തുടങ്ങി. ഈ ഭാവങ്ങളും വാക്കുകളും
 മെല്ലാം, വല്ലതുരമാരു ജോലിയിൽ പ്രവേശിക്കാൻ ശ്രമി
 ച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നും, ഇനി ഒരടിപോലും മുന്നോട്ടു വ
 യ്ക്കാൻ ആവാത്തവണ്ണം തീരെ അടഞ്ഞുകിടക്കുന്ന ജീവി
 തപലന്തിയിലാണു് ഇപ്പോൾ എത്തിയിരിക്കുന്നതെന്നും
 ഭർത്താവിനെ പ്രാർത്ഥനാർത്ഥിയിൽ അറിയിക്കുക മാത്രമല്ല
 തെ മറെറാന്നും ആയിരുന്നില്ല. തന്റെ ഭർത്താവു് ആരോ
 ടും യാതൊന്നും യാചിക്കയില്ലെന്നും, നീചമായ ഏതു
 കർമ്മത്തിലും പ്രവേശിക്കയില്ലെന്നും സരോജിനി അറിയാ
 യ്ക്കയില്ല. അദ്ദേഹം പലവിധത്തിൽ ശ്രമിക്കുന്നുണ്ടെന്നും,
 അതെല്ലാം നിഷ്പലമായിപ്പോകുന്നുവെന്നെയുള്ളുവെന്നും സ
 രോജിനി അറിയുന്നുണ്ടു്. തന്റെ ഭർത്താവു് അപേക്ഷി
 കുന്നതായാൽ പ്രഭുവായാലും രാജാവായാലും അദ്ദേഹത്തെ
 സഹായിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്ന ഉറപ്പും അവൾക്കുണ്ടു്. എ
 ങ്ങളും ഒരു സഹായവും ഇല്ലാതിരുന്നാൽ മനുഷ്യ വസ്തുതിനു
 ജീവിക്കുവാൻ കഴികയില്ലെന്നും, പ്രഭുകടുംബത്തിലെ സ്വ
 തു് അവരുടെ സ്വന്തം പ്രയത്നത്തിനാൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളത

ല്ലാത്തതിനാൽ, മറ്റൊരു കുടുംബത്തിന്റെ തൽക്കാലരക്ഷയ്ക്കായി അതിൽ ഒരുചെയ്ത ഭാഗത്തിനായി അപേക്ഷിക്കുന്നതു് അധർമ്മവും അനുചിതവുമാല്ലെന്നും അവർ ഭർത്താവിനോടു് ഉപദേശിച്ചു മുതൽക്കാണ് അദ്ദേഹം അക്കാര്യത്തിൽ പ്രയത്നിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു്.

ഭർത്താവിനെ സന്തോഷിപ്പിച്ചയയ്ക്കുന്നതിനും—അദ്ദേഹം മടങ്ങിവരുമ്പോൾ വല്ലതും കൊണ്ടുവരാതിരിക്കയില്ലെന്ന വിശ്വാസത്താൽ—കുട്ടികളെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിനും വല്ലതുമാക്കെ കടം വാങ്ങുന്ന കാര്യത്തിൽ സരോജിനിക്കിലകവിഞ്ഞു പ്രവർത്തിച്ചുതുടങ്ങി. ഇതിൽ അവളെ നാം കുറ്റപ്പെടുത്തരുതു്. പട്ടിണി കിടന്ന നട്ടം തിരിഞ്ഞു വേറെ വഴിയൊന്നും ഇല്ലെന്നാവുകയും, തൽക്കാലസുഖത്തിനു തക്കവണ്ണം വല്ലതും കടം കിട്ടുമെന്നു വരുകയും ചെയ്താൽ അറിവുള്ളവർ കൂടി ഈ അപകടത്തിൽ അകപ്പെടുന്നതു് അസാധാരണമല്ലല്ലോ. ഭർത്താവിന്റെ വരവു് എല്ലായ്പ്പോഴും വെറുംകയ്യോടെയാണെന്നു കാണുവോൾ, പ്രാണൻകൂടി സ്വസ്ഥമാകാതിൽ നിന്നു് ഇളകിയോ എന്നു തോന്നാത്തവണ്ണം അത്രയേറെ സങ്കടം സരോജിനി അനുഭവിച്ചേണ്ടതായി വന്നു. ഇനി ആരുമൊന്നും കടം തരുകയില്ലെന്നായി. അവരിൽനിന്നു മമ്മഭേദകങ്ങളായ വാക്കുകളും നോക്കുകളും തന്നിൽ വന്നു തറയ്ക്കാമായി.

സങ്കല്പഭൂമിയിൽ ദൂരദയങ്ങോ കാണുന്ന നന്മയെ വിശ്വസിച്ചു മനഃശ്യാമിൽ എത്ര എത്ര പേർ കടത്തിനു് അടിമപ്പെട്ടു ജീവിതത്തെ ശുഷ്കതൃണപ്രായമാക്കി നശിപ്പിക്കുന്നു! മാനത്തെയും മര്യാദയെയും തെല്ലെങ്കിലും ഭയ

ഈ അവമാനത്തിന്റെ നേർനടുവിലേക്ക് നിർദ്ദയം എടുത്തു കയറിയുകയായി. ഇങ്ങിനെ പലതവണ എടുത്തു കയറിയും പലതവണ അതിലിട്ടു മുക്കി മുക്കി വീർപ്പു മുട്ടിക്കും. ശാസ്ത്രപുരാണത്തിലോ മറ്റോ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്ന നരകത്തിലെ ഭണ്ഡമൊന്നും ഇവരിൽനിന്നുള്ള ഭണ്ഡത്തിന് ഒപ്പമായിരിക്കുകയില്ല. ഇങ്ങിനെയുള്ള നരകത്തിൽ—ഇങ്ങിനെയുള്ള ദുരന്തസന്താപത്തിൽ—ഇങ്ങിനെയുള്ള കുറിനാവമാനത്തിൽ അകപ്പെട്ട മനുഷ്യർക്കുണ്ടാകുന്ന ഉഴൽച്ചയും ഉഴർച്ചയും നാറുതോറും നാടുകടലും നടന്നുകൊണ്ടുതന്നെയെന്നിട്ടും ഉത്തമണ്ണന്മാരുടെയും അധമണ്ണന്മാരുടെയും സംഖ്യ വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ വരുന്നതായതാണ് വല്ലാത്ത മായാവിയാസം തന്നെ!

കുറെ കടം ഒരായിരം കടങ്ങളെ പ്രസവിച്ചു വളർത്തും. ഇതൊരു തൃപ്തമായ കടമാണെന്നു വെച്ച് അതിനു നിങ്ങൾ വഴിപ്പെട്ടാൽ, അതുതന്നെ അറേകം വലിയ കടങ്ങളാക്കി നിങ്ങളെ അടിമപ്പെടുത്തും. ഈ ശക്തി കടത്തിനു സ്വപന്തസ്സിലുമായിട്ടുള്ളതാണ്. ഇതു ലോകത്തിൽ സംഭവിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കുന്ന അനുഭവയുക്തമായ വാസ്തവമാണ്. മനുഷ്യരേ! തൽക്കാലത്തെ ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ എത്രതന്നെ വലിയവയായിരുന്നാലും അവയെ നിങ്ങൾ ക്ഷമയോടെ സഹിക്കവിൻ! അവ തീരെ ഒന്നുമില്ലാത്തതല്ലെന്നും, അവയാൽ നിങ്ങൾ ഇതാ ഹിസ്റ്റേഷൻ നശിച്ചു പോയെന്ന നിലയിൽ ഏതെങ്കിലും അടങ്ങിക്കൊടുക്കുന്നതല്ലെന്നും ആണെങ്കിൽ മാനന്തോടും സ്വാമന്തോടും കൂടി അടങ്ങിക്കൊടുക്കാൻ എന്ന് തൃപ്തിയോടെ സമാധാനിക്കവിൻ!

താൽകാലികശ്ലേഷങ്ങൾക്കു് ഒട്ടൊട്ടു നീക്കുപോക്കുണ്ടാക്കു
മെന്നു കൊതിച്ചു് കടത്തിനു ചെന്നതിമപ്പെട്ടു് തിങ്ങുളുടെ
ഭാവിജീവിതത്തെ കേവലം അന്ധകാരമയമാക്കാതിരി
പ്പിൻ!

ആ സാധു സരോജിനി!! സ്വസ്വഖത്തിനുവേണ്ടിയ
ല്ല—ഒത്തുസുഖത്തിനു വേണ്ടി, അവൾ കടത്തിന്റെ
വായിൽ കുതിച്ചുചാടി. ഇപ്പോൾ അവൾ മമ്ബ്രണം
പിടിപെട്ടപ്പോലെ സന്തപിക്കാറായി. ആധിവൃധി
ദാരിദ്ര്യങ്ങളോടൊപ്പം ഭൃസ്തൃയമായ അവമാനത്തെയും
അവൾ അനുഭവിക്കാറായി. മറെറാക്കെ നശിച്ചു്, ബു
ക്കിയുള്ള ദേഹംപോലും നാശത്തിലേക്കു ചാഞ്ഞിരിക്കുന്ന
നമ്മുടെ സ്വമിതിയെ ഭംഗിച്ച്, മാനത്തെയും മടിയേയും
കൂട്ടോണം ത്രെക്കിവെച്ചു് ആരോടെങ്കിലും സഹായത്തിന്നു്
അപേക്ഷിച്ചു കഴിയുന്നില്ലെന്നും, ഇനിയും ഇങ്ങിനെ ആ
രോടും ഒന്നും ചോദിക്കാതെ വെറുംകയ്യോടെ വരുകയാ
ണെങ്കിൽ, പിന്നത്തെ കഥ ഏന്താണെന്നു വിചാരിക്കു
വാൻപോലും വരുന്നെന്നും സരോജിനി കലേലനെ അറിയി
ക്കയും ചെയ്തു. അന്നാണു് അദ്ദേഹം ഉഗ്രസേനപ്രഭു
വിനെ കാണുവാനായി പോയതു്. തന്റെ സങ്കടങ്ങളെ
പ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തോടു തുറന്നുപറകതന്നെ ചെയ്യും എന്ന്
അദ്ദേഹം പോകുമ്പോൾ തീർച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

സൂത്രാസ്തമയംവരെ ഒത്താവിന്റെ വരവിനെ കാത്തു
കൊണ്ടു് സരോജിനി ഉമ്മറത്തെ കോലായിൽ തന്നെ
യിരിക്കും. അപ്പുൻ വരുമ്പോൾ കൊണ്ടുചെയ്യുമെന്നു കൊതി

മുക്കൊണ്ടു് മക്കൾ നാൽപതാ തങ്ങൾക്കു് ആഗ്രഹമുള്ള ക്ഷണസാധനങ്ങളുടെ ചേരുകൾ എണ്ണിയെണ്ണിച്ചറഞ്ഞു് അവയുടെ സ്വാദ് സങ്കല്പത്താൽ . അനുഭവിക്കുന്നതും, അവർ ഏറെ ദൂരത്തായി അച്ഛന്റെ ഹൃദയയിൽ വല്ലവ കരയും കാണുമ്പോൾ ആശയോടെ ഉററുനോക്കുന്നതും, അയാൾ മൊറാമൊളാണെന്നു തിരിച്ചറിയുമ്പോൾ നിരാശരായിത്തീന്നു മുഖംചാടി കണ്ണീർ ചൊഴിക്കുന്നതും കണ്ടു കണ്ടു് മനസ്സു വെറുതുകിടക്കാനാണു് . സരോജിനിയുടെ ആ ഇരുപ്പു് . രാത്രി കിടന്നുകഴിഞ്ഞാൽ, പുറത്തേക്കോലായിലോ വാതിലിലോ വല്ല അനക്കവും കേട്ടുവെന്നു സംശയമായാൽ അതിൽ ചെവി വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായി; സംശയം മുഴുത്തു് പലതവണ വാതിൽ തുറന്നുനോക്കുകയും ചെയ്തും . ഒത്താവു് പഴയപടിതന്നെ മടങ്ങിവന്നു്, തന്നെ വിളിച്ചുണർത്തുവാൻ മടിച്ചിട്ടു്, ചിന്താമഗ്നനായി പുറത്തെങ്ങാനും കിടക്കുന്നുണ്ടാവാം എന്നു സംശയിച്ചു് അങ്ങിനെയും ഇടയ്ക്കിടെ പുറത്തുവന്നു നോക്കും . നേരം പുലരുമ്പോൾ ഇങ്ങിനെ ഉറങ്ങാതെതന്നെ കഴിയും . പുലർന്നാൽ പിന്നെ, അടുത്ത വീടുകളിലൊന്നിൽനിന്നു് ഉടിയോ നാഴിയോ അരി മനസ്സിലാമനസ്സോടെ കടം വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവന്നു്, അതുകൊണ്ടു കഞ്ഞി കാച്ചിക്കൊടുത്തു് കുട്ടികളുടെ ദാഹത്തെ പൂജ്ഞമൊന്നു ശമിപ്പിച്ചു്, കുറെ പച്ചവെള്ളംമാത്രം താൻ കുടിച്ചു്, പതിവുപോലെ ഉമ്മറത്തു വന്നിരിക്കുകയായി.

അവളും ഒരു സ്ത്രീയല്ലയോ? സ്ത്രീവർഗ്ഗത്തിന്റെ ഹൃദയം ആശകളുക്കൊണ്ടുമാത്രം ചമച്ചിട്ടുള്ളതാണു്. ആ

ഹൃദയത്തിന്റെ ഏതു ചെറിയ ഭാഗത്തും ആശകളെ
 പ്ലാമെ മൊറാനാ കാണുകയില്ല. വക്രസപദാചം സഭാ
 ജിനിയെ കഴിയാക്കിയില്ല. അവർക്കുള്ള ആവശ്യങ്ങളെയും
 ആഗ്രഹങ്ങളെയുമെല്ലാം ഭർത്താവിന്റെ മുമ്പിൽക്കൂടിയും
 മറച്ചുവെച്ചിരിക്കുകയാണ്. ഓ, അവരുടെ അവസ്ഥ വി
 ചാരിക്കാൻപോലും വയ്യ. അവർക്ക് മക്കളുടെ മനോമോ
 ഘനവും അരോഗദ്രവ്യസുന്ദരവുമായ ദേഹപ്രകൃതിയെക്കണ്ടു
 കൗതുകപ്പെടുവാൻ ഭാഗ്യമില്ലെങ്കിൽ, ശൂന്യാനസതപാ
 ളെണവണ്ണം ഭയകരങ്ങളായ ചില രൂപങ്ങളെ അവരുടെ
 മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നു നിർത്തിയതന്തിന്? അവർക്ക്
 കുട്ടികളുടെ കൊഞ്ചിക്കഴഞ്ഞുകൊണ്ടുള്ള നരംതേന്മാഴി
 കൾ ഇമ്പാത്താടെ കേൾക്കുവാൻ ഭാഗ്യമില്ലെങ്കിൽ, മക്കൾ
 ക്ഷീണിച്ചുഴന്നു പുറപ്പെടുവിക്കുന്ന ഇടറിയ ദീനസപരം
 കേട്ടു അവരുടെ ഹൃദയം എരിയുവാറാക്കിയതെന്തിന്?
 മാത്രം സ്രീകൾക്കൊപ്പം അണിഞ്ഞു ഞെളിഞ്ഞു, അതു
 മിത്തും പറഞ്ഞു ഉല്ലസിച്ചു നാൾ കഴിക്കുവാൻ ഭാഗ്യമില്ലെ
 ക്കിൽ, ഉണ്ണാനും ഉടുക്കാനുംപോലും വകയില്ലാതെ പട്ടി
 ണികിടന്നും കീറത്തുണി ചുറ്റിയും, വീട്ടിലിരിക്കാനും പുറ
 ത്തിറങ്ങുവാനും കഴിയില്ലാതാക്കി അവളെ നട്ടും തിരിക്ക
 നതെന്തിന്? ഭർത്താചൊന്നിച്ചു, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രേ
 മസല്ലാപങ്ങൾ കേട്ടും മക്കളുടെ ചിലവിനോടങ്ങൾ
 കണ്ടും ആനന്ദിക്കുന്നതിന് അവർക്കു ഭാഗ്യമില്ലെങ്കിൽ
 ഭർത്താവിനെ തൊഴിത്തിരിയുചാനായി വീട്ടിൽനിന്ന്
 ഉന്തിത്തള്ളിയപ്പോൾ, കുട്ടികളെ ചുറ്റും ഇരുത്തി അവ
 രുടെ വികൃതഭാവങ്ങളെയും ദീനസപരങ്ങളെയും കണ്ടും

കേട്ടു; അവളെ സന്തപിക്കുമാറാക്കിയതെന്തിനു? ദൈവമേ! അവിടുത്തോടാണു് ഞാൻ . ഇതെല്ലാം ചോദിക്കുന്നതു്! അവിടുത്തന്നെയാണു് ഇതിനെല്ലാം മറുപടി പറയേണ്ടതു്;

ലോകത്തിലെ അനുഭവങ്ങൾ സുഖദുഃഖസമ്മിശ്രമായിട്ടാണിരിക്കുക എന്നു പറഞ്ഞുകേൾക്കാറുണ്ടു്. എന്നാൽ ചിലരുടെ അനുഭവങ്ങളാകട്ടെ, കേവലം ദുഃഖമയമായിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. അക്രമത്തിൽപ്പെട്ടവരാണു് സരോജിനീകചേലന്മാർ. എത്ര എത്ര ശുഭദിവസങ്ങൾ സരോജിനി കണ്ണീരോടെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയിരിക്കുന്നു! അടുത്തവീടുകളിലെ കുട്ടികൾ കളിച്ചു കറിയിട്ടു്, ചമഞ്ഞു തെളിഞ്ഞു കളിക്കുന്നതിനേയും, തന്റെ കുട്ടികൾ ഒക്കെത്തുളളി കണ്ടുകിടന്നുവെങ്കിലും ഇങ്ങനെ കണ്ണീർ വാർന്നു തിന്നെയും ആ സാധുവി എത്ര എത്ര തരങ്ങൾ കണ്ടു സമ്മിച്ചിരിക്കുന്നു! ശുഭദിവസങ്ങളിൽ കേമമായി സദ്യ കഴിക്കുന്ന അടുത്ത വീടുകളിൽ പുക തിരിക്കിത്തിരിക്കിച്ചുഴന്നു വെള്ളത്തു് അടുക്കളകളിലാണു്. എന്നാൽ, ജീവിടെ സരോജിനിയുടെ ഹൃദയത്തിലാണു്, എന്നാണു വ്യത്യാസമുള്ളതു്.

സരോജിനി എത്രയോ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു് തെങ്ങിയും ആണു് ഇരിക്കുന്നതു്. സ്വപ്നമത്തെ വൃത്തിയാക്കി വെയ്ക്കുന്നതു്, കീറിപ്പറിഞ്ഞതാണെന്നാലും നിമ്ബലമായ വസ്ത്രം എപ്പോഴും ധരിക്കുന്നതു് കണ്ടിട്ടുള്ള അസുഖകൊണ്ടോ എന്തോ, അതൽവീടുകാർ പ്രയോഗിക്കുന്ന ഹിന്ദു

വാക്കുകൾ അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ കുത്തിക്കേറി മുറിപ്പെട്ടു. ഇന്നതിന് ഒട്ടും കുറവില്ല. ഗൗരവത്തോടെ വല്ലഭം വല്ലവരോടും കടം വാങ്ങുകയല്ലാതെ, താൻ എത്ര കഷ്ടപ്പെട്ടാലും, തന്റെ സങ്കടങ്ങളെ അന്യരോടു തുറന്നുപറഞ്ഞു കേഴുകയോ, അവരോടു ഭയമണി അരിച്ചോലും യാചിക്കുകയോ ഇന്നോളം സരോജിനി ചെയ്തിട്ടില്ല. ഒർവൃത്തകളാണെന്നു തനിക്കു സംശയമുള്ളവരോടും നീചസ്ഥിതിയിലുള്ളവരോടും താൻ ഒരിക്കലും സഹവസിക്കുകയുമില്ല. ഏതു കാര്യത്തെപ്പറ്റിയായാലും മിതമായും ഗൗരവം വിടാതെയും അല്ലാതെ, രസിച്ചുചിരിച്ചു വളർത്തിപ്പറയുന്ന പതിവും സരോജിനിക്കില്ല. ഈ വക സൽഗുണങ്ങൾ മൃഗ്യജനങ്ങൾക്ക് ഒർഗുണങ്ങളായിട്ടാണല്ലോ തോന്നുക. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണെന്നും വരാം, അവൾ ആ വക ക്ഷാരുടെ അപമാസത്തിനു പാത്രമായത്. എന്നാൽ, അവൾ അതിനെയാണെന്നും അത്ര വകുവെച്ചിട്ടില്ല.

അന്യരോടു തന്റെ കഷ്ടതകളെപ്പറ്റി തുറന്നു പറയാനുമെന്നും, തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്ന് അവരോടു പ്രാർത്ഥിക്കേണമെന്നും ഭർത്താവിനെ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്ന സരോജിനി, താൻ മാത്രം അക്കാര്യത്തിൽ പിന്തിരിഞ്ഞു നിൽക്കുന്നതെന്താണു്? താൻ വളരെ കഷ്ടപ്പെടുന്നുവെന്നും, അതുകൊണ്ടു് തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്നും അന്യരോടു താൻ ചെന്നു പറയുകയാണെങ്കിൽ, അതിൽ തന്റെ ഭർത്താവിന്റെ അയോഗ്യതയാണു വെളിപ്പെടുകയെന്നു സരോജിനി ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പ്രാണൻ പോകുന്നതായാൽ.

കേട്ടും അവളെ സന്തപിക്കുമാറാക്കിയതെന്തിനും? ദൈവമേ! അവിടുത്തോടാണ് ഞാൻ . ഇതെല്ലാം ചോദിക്കുന്നതു്! അവിടുത്തന്നെയാണ് ഇതിനെല്ലാം മറുപടി പറയേണ്ടതു്;

ലോകത്തിലെ അനുഭവങ്ങൾ സുഖദുഃഖസമ്മിശ്രമായിട്ടാണിരിക്കുക എന്നു പറഞ്ഞുകേൾക്കാറുണ്ടു്. എന്നാൽ ചിലരുടെ അനുഭവങ്ങളാകട്ടെ, കേവലം ദുഃഖമയമായിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്. അക്രൂരരിൽപ്പെട്ടവരാണ് സരോജിനീകുചേലന്മാർ. എത്ര എത്ര ശുഭദിവസങ്ങൾ സരോജിനി കണ്ണീരോടെ കഴിച്ചുകൂട്ടിയിരിക്കുന്നു! അടുത്തവീടുകളിലെ കുട്ടികൾ കളിച്ചു കറിയിട്ടു്, ചമഞ്ഞു തെളിഞ്ഞു കളിക്കുന്നതിനേയും, തന്റെ കുട്ടികൾ ഒരു തുള്ളി കഞ്ഞിക്കുമേണ്ടി ചുറ്റും ഇരുന്ന കണ്ണീർ വാർന്നതിനെയും ആ സാധുവി എത്ര എത്ര തവണ കണ്ടു സമീപിച്ചിരിക്കുന്നു! ശുഭദിവസങ്ങളിൽ കേമമായി സദ്യ കഴിക്കുന്ന അടുത്ത വീടുകളിൽ പുക തിക്ഷിത്തിരിക്കിച്ചുഴന്നു പൊങ്ങുന്നതു് അടുക്കളകളിലാണ്. എന്നാൽ, ജീവിടെ സരോജിനിയുടെ ഹൃദയത്തിലാണ്, എന്നാണു വ്യത്യാസമുള്ളതു്.

സരോജിനി എത്രയോ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടും തെങ്ങിയും ആണു് ഇരിക്കുന്നതു്. സ്വഗൃഹത്തെ വൃത്തിയാക്കി വെയ്ക്കുന്നതും, കീറപ്പറിഞ്ഞതാണെന്നാലും നിമ്ബലമായ വസ്ത്രം എപ്പോഴും ധരിക്കുന്നതും കണ്ടിട്ടുള്ള അസൂയകൊണ്ടോ എന്തോ, അയൽവീടുകൾ പ്രയോഗിക്കുന്ന നിന്ദ

വാക്കുകൾ അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ കുത്തിക്കേറി മുറിപ്പെട്ടു
 ഇന്നതിന് ഒട്ടും കുറവില്ല. ഗൗരവത്തോടെ വല്ലഭം
 വല്ലവരോടും കടം വാങ്ങുകയല്ലാതെ, താൻ എത്ര കഷ്ട
 പ്പെട്ടാലും, തന്റെ സങ്കടങ്ങളെ അന്യരോടു തുറന്നുപറ
 ഞരു കേഴുകയോ, അവരോടു ഭക്തമണി അരിചോലും യാ
 ചിക്കയോ ഇന്നോളം സരോജിനി ചെയ്തിട്ടില്ല. ഒർവൃത്ത
 കളാണെന്നു തനിക്കു സംശയമുള്ളവരോടും നീചസ്ഥിതി
 യിലുള്ളവരോടും താൻ ഒരിക്കലും സഹവസിക്കുകയുമില്ല,
 ഏതു കാര്യത്തെപ്പറ്റിയായാലും മിതമായും ഗൗരവം
 വിടാതെയും അല്ലാതെ, രസിച്ചുചിരിച്ചു വളർത്തിപ്പറയുന്ന
 പതിവും സരോജിനിക്കില്ല. ഈ വക സൽഗുണങ്ങൾ
 മുഖ്യജനങ്ങൾക്കു് ഒർഗുണങ്ങളായിട്ടാണല്ലോ തോന്നുക.
 അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണെന്നും വരാം, അവൾ ആ വക
 ക്കാരുടെ അപമാസത്തിനു പാത്രമായതു്. എന്നാൽ,
 അവൾ അതിനെയാണെന്നും അത്ര വകുപ്പിച്ചിട്ടില്ല.

അന്യരോടു് തന്റെ കഷ്ടതകളെപ്പറ്റി തുറന്നു പറ
 യണമെന്നും, തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്നു് അവരോടു
 പ്രാർത്ഥിക്കേണമെന്നും ഭർത്താവിനെ നിർബ്ബന്ധിക്കുന്ന
 സരോജിനി, താൻ മാത്രം അക്കാർയ്ക്കു്യിൽ പിന്തിരിഞ്ഞു
 ന്നിൽക്കുന്നതെന്താണു്? താൻ വളരെ കഷ്ടപ്പെടുന്നുവെ
 ന്നും, അതുകൊണ്ടു് തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്നും അന്യ
 രോടു താൻ ചെന്നു ചറുകയാണെങ്കിൽ, അതിൽ തന്റെ
 ഭർത്താവിന്റെ അയോഗ്യതയാണു വെളിപ്പെടുകയെന്നു
 സരോജിനി ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. പ്രാണൻ പോകുന്നതായാൽ

ചോലും തേന്താവിനെ അധമാനിക്കുവാൻ സരോജിനി ഒരുക്കമല്ല. ഭർത്താവുണ്ടാ ചിരിക്കെ, താൻ അന്യന്റെ മുമ്പിൽ ചെന്ന് സങ്കടം പറയുകയെന്നത് സുചരിതകർമ്മമേ പ്പോഴാണെന്നു തന്റെ ഭർത്താവിനെപ്പറ്റി അനുകൂലമല്ലാത്ത ഒരൊറ്റ ഭാവംചോലും കാണുവാൻ വയ്യാത്തവളാണു് സരോജിനി. മുഖവല്ലാത്ത അയൽപ്പീടികളിലെ ചില സ്ത്രീകൾ നേരം ചോകാൻ വേറെ വഴിയില്ലായ്ക്കൊണ്ടായിരിക്കാം, സരോജിനിയുടെ അരികേ വന്നു് അവളുടെ ഭർത്താവിന്റെ പേരായ്കളെയും അവളുടെ കഷ്ടങ്ങളെയും പറ്റി, അനുകമ്പയെ പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന ഭാവത്തിൽ പലതും പറയുക പതിവുണ്ടായിരുന്നു. ഇവയെ നിസ്സാരകാര്യങ്ങൾ കേൾക്കുന്നതിലും, ഹൃദയപ്പൂർവ്വമല്ലാത്ത അനുകമ്പ നമിച്ചു കാണുന്നതിലും തനിക്കു രസമില്ലെന്നു് സരോജിനി വെളിവാക്കി. ഭാവിച്ചതുടങ്ങിയതിൽപിന്നീടാണു് അങ്ങുടയുടെ വരവു് തീരെ നിന്നതു്.

തനിക്കു വല്ലതും പറയുവാനും, വല്ലതും കേൾക്കുവാനും എല്ലാറ്റിനും, തന്റെ അനങ്ങവേൻകൂടി വയ്യാത്ത മിക്കരും മാത്രമേയുള്ളൂ. അവർ രോഗംപിടിച്ചു ചാകാറായവരാണെങ്കിലും അവരുടെപേരിൽ സരോജിനിക്കുള്ള വാത്സല്യത്തിനു് അളവൊട്ടുമില്ല. ഭർത്താവെന്നപോലെ തന്നെ അവരും സരോജിനിയുടെ ജീവിതസർവ്വപദമാണു്. മിക്കരും നാൽവരും ഒരുപോലെ രോഗികളായിത്തീർന്നതിനാൽ അവർ രാപ്പകൽ തിങ്ങാടുന്നില്ലെന്നില്ല. അധികം ദിവസം ഉഴന്നിന്നു വകയൊന്നും കിട്ടാതാകുമ്പോൾ, ഇതപ്രകാരം പേടിയെ എന്ന നിലയിൽ കിടക്കുന്ന കുട്ടികളേ

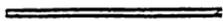
കണ്ടു എത്ര കഠി അവളുടെ ഹൃദയം തകന്നിരിക്കുന്നു അവരെ രക്ഷിക്കുവാൻ തന്റെ വസ്രങ്ങളെകൂടിയും അവൾ വിറ്റിട്ടുണ്ട്. താൻ അമ്മയോടൊന്നിച്ചു പാർക്കുമ്പോൾ ഭാര്യ സംഗതിവശാൽ വാങ്ങിച്ചേൽക്കുന്നു. താൻ കെരളകത്തോടെ സൂക്ഷിച്ചുവന്നിരുന്ന വസ്രങ്ങളെയും ചോരങ്ങളെയും മറ്റും ചുരുക്കിയ വിലയ്ക്കു വില്ക്കുമ്പോൾ, ആ സാധനങ്ങൾ വാങ്ങുവാനുണ്ടായ സംഗതികളെയും, അവയെ പെരുമാറിയിരുന്ന വിധങ്ങളെയും അപ്പോഴത്തെ കാലത്തെയും ഓർത്താൽ അവിടെ എത്ര എത്ര കരഞ്ഞു തളിർന്നു!

ഇതാ, ഇപ്പോഴും, ഒരു കട്ടി അർദ്ധപ്രാണനായും, മറ്റു കട്ടികൾ ആ നിലയ്ക്കു എത്താറായും തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഭർത്താവു പോയിട്ടു ഏഴുമാസം കഴികകൊണ്ടും, അയൽവീട്ടുകാർ ഇനിയൊന്നും കടം തരികയില്ലെന്നായതു കൊണ്ടും ആ കൊച്ചുകട്ടികൾ അല്പം കഞ്ഞിവെള്ളമെങ്കിലും കുടിച്ചിട്ടു ഒന്നിലധികം ദിവസമായിരിക്കുന്നു. അവൾ എന്തുചെയ്യും! ആരോടു പറയും!!

സരോജിനി, പ്രാണൻ വിടറായി എന്ന നിലയിൽ കിടക്കുന്ന തന്റെ മകനെ മടിയിലെടുത്തുവെച്ചു കണ്ണീർ ചൊരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, ഒരു കാലടിയൊപ്പു പുറത്തേക്കോലായിൽ കേട്ടു, തല അല്പമൊന്നു ചരിച്ചുനോക്കി; ഉടൻ കണ്ടതു ഭർത്താവിനെയാണു്. സന്തോഷം വളർന്നു നിറഞ്ഞു കട്ടിയെ താഴെ കിടത്തി, ഭർത്താവിന്റെ അടുക്കൽ മന്ദഹാസത്തോടെ വന്നുനിന്നു. എന്നാൽ കഷ്ട

ലഭൻറ മുഖമോ, വാടിവിളർത്തിരിക്കുകയാണ്. അദ്ദേഹം കരക്കുറംപോലും ഉരിയാടാതെ ആ വെറും നിലത്തുതന്നെ യിരുന്നു. എന്നിട്ട്, “പോയപോലെ തന്നെയാണു വന്നു ത്തു” എന്ന് ഒരു ദീർഘശ്വാസത്തിനിടയിൽക്കൂടി ചില അക്ഷരങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു. സരോജി തിക്കു സങ്കടം സഹിക്കാതെ തല ചുറ്റിത്തുടങ്ങി. ഒരു നിമിഷംപോലും അവിടെ നിൽക്കുവാൻ കഴിയാതെ അവൾ അകായിലേക്കു പോയി.

ഇതിനു ശേഷമാണ്, പുറത്തേ കോലായിൽ നടന്നു തകാണ്ടു് കുലേലഭൻറ ചിന്തയും ചില തീർച്ചകളും, ക്രാർയ്യയെ സമാധാനിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അകായിൽ കടന്നതും അവിടെയും ചിന്താമഗ്നനായിത്തീർന്നുവെല്ലാം-

മൂന്നാം അദ്ധ്യായം

തന്റെ മുമ്പം അല്പമെങ്കിലും വാടിക്കാണവോഴൊക്കെ, അടുക്കൽ വന്നിടണം പ്രേമമധുരങ്ങളായ വാക്കുകളാൽ സമാശ്വസിപ്പിക്കാനുള്ള ഭായ് ഇപ്പോൾ ഒന്നും മിണ്ടാതെ മുമ്പം തിരിച്ചുകിടക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ കലശലാൻ മനസ്സ് അടക്കുവാൻ വയ്യാത്തവണ്ണം കലങ്ങി മറിഞ്ഞുപോയി. ഭായ്യയും സന്താനങ്ങളും അനുഭവിക്കുന്ന ആമയങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്തകൾ—താൻ ഇത്രത്തോളം അടക്കിവെച്ചിരുന്നവ.—ഇപ്പോൾ എല്ലാമൊന്നിച്ച് മനോടു കഴിച്ചുതുടങ്ങി. തന്റെ പ്രാണപ്രേയസിയുടെ കീറിമുഷിഞ്ഞ തൂണിയും, ഉലന്നുകൊഴിഞ്ഞ മുടിയും, മെലിഞ്ഞു തളന്ന് ഉടലും അദ്ദേഹം നല്ലവണ്ണം കണ്ടു. ഒരു സാധാരണസ്ത്രീ എന്ന നിലയിൽപ്പോലും തന്റെ ഭായ്യയെ തനിക്കു പുലർത്തുവാൻ കഴിയുന്നില്ലെന്നതോ, ഇരിക്കട്ടെ; ഈ ദുരന്തദുഃഖത്തിൽ കിടന്നു എരിച്ചൊരിക്കലുള്ളതല്ല ഭായ്യയെ താൻ സമാശ്വസിപ്പിക്കുകയില്ലെന്നൊരിക്കലും വാസ്തവം ഓർത്തപ്പോൾ, തന്റെ മനസ്സ് വേരറുപുഴുക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം അത്ര കഠിനമായ ഖേദം അദ്ദേഹം അനുഭവിച്ചുതുടങ്ങി. എത്രതന്നെ ദുഃഖം അനുഭവിക്കുന്നുണ്ടെന്നിരുന്നാലും എത്രതന്നെ വലിയ ദാരിദ്ര്യത്തിൽ പെട്ടിരുന്നാലും—ദത്താവു മക്കളെ വാത്സല്യത്തോടെ ലാളിക്കയും, തന്നെ പ്രേമത്തോടെ സമാശ്വസിപ്പിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ

ഒരു പതിവുത മരൊറാക്കെയും മറ്റു സന്തോഷിക്കുമെ-
 ന്നതു് സാധാരണമാണു്. ഏതാനും കൊല്ലങ്ങളായി-
 ചിന്തയുടേ അടിമപ്പെട്ടു കിടക്കുന്ന കചേലൻ തന്റെ
 ഭാര്യയോടു് പ്രേമഭാവത്തിൽ രസജനകമായോ സമാ-
 ശ്യാസകരമായോ രുരൊറാ വാക്കുപോലും ഉരിയാടാറേ-
 യില്ല; കുട്ടികളെ രിക്കലും ലാളിക്കാറുമില്ല. ഒരു ഉത്തമ-
 പതിക്കു് ഈശ്വരസാക്ഷാൽക്കാരത്തെക്കാൾ പരമാന്ദ-
 കരമായിത്തോന്നുന്നതു് ഭർത്താവോടു കൂടിയുള്ള ലീലാവി-
 നോദമാണു്; അതിലധികം ആനന്ദകരമാണു് ഭർത്താവു
 കുട്ടികളെ ലാളിക്കുന്നതും, അവരെപ്പറ്റി തന്നോടു പുക-
 ശ്ലീപറയുന്നതും. ഏറെക്കുറെ എന്ന നിലയിൽ എല്ലാ
 സ്ത്രീകളിലും ഈ സ്വഭാവവിശേഷം കടികൊള്ളുന്നുണ്ടു്.
 സരോജിനിക്കാവട്ടെ, തന്റെ ഭർത്താവിലുള്ള പ്രേമത്തിനു
 നിലയില്ല. ഭർത്താവിന്റെ മൌനഭാവവും വിനോദവിര-
 ക്തിയും കാണുംതോറും മരൊറല്ലാറ്റിനെക്കാളും വലിയ
 ഓടം സരോജിനി അനുഭവിച്ചതുടക്കി. ഞെക്കിപ്പഴുപ്പിച്ച
 പഴുത്തിനു മാധുര്യമുണ്ടാകുമോ? ഭർത്താവിന്റെ ഈ ഭാവം
 തനിക്കു സന്താപകരമാണെന്നും, തന്നെ വിനോദിപ്പി-
 ക്കയും കുട്ടികളെ ലാളിക്കയും ചെയ്യുന്നതു് തനിക്കു സന്തോ-
 ഷകരമാണെന്നും സരോജിനി തുറന്നു പറയുമോ? സ്ത്രീക-
 ലാഭം അങ്ങിനെ ചെയ്തയില്ല. നേരേമറിച്ച്, ഈ വക-
 വിഷയങ്ങളിൽ തീരെ അനാസക്തകളാണെന്നു നടിച്ച്
 അകന്നു നില്ക്കേ അവർ ചെയ്തയുള്ളു. തന്റെയും കുട്ടി-
 കളുടെയും ദീനഭാവത്തെക്കണ്ടു് വല്ലായ്മ തോന്നീട്ടാണോ
 ഭർത്താവു് ഈ വിഷയത്തിൽ വിമുഖനായിരിക്കുന്നതു്

എന്നു് സരോജിനി കൂടക്കൂടെ വിചാരിക്കയും, അപ്പോഴൊക്കെ അവളുടെ മനസ്സു് നടുങ്ങുകയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു.

സരോജിനിയുടെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മനസ്സുകേടും ഇപ്പോൾ നിരന്നുകിടക്കുകയാണു്. അതിൽ ഓരോ ഭാഗത്തെ വകതിരിച്ചു നോക്കുന്നതിനിടയിൽ, തന്റെ മെഴനഭാവം ഭാര്യയുടെ മനസ്സിനെ എത്രമാത്രം പ്രണപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം കണ്ടു. പെട്ടെന്നു്, തന്റെ അടിമുതൽ മുടിവരെ വല്ലാതെയാണു ചട്ടനീറി, കിടന്നു കയറുന്നിന്നു പിടഞ്ഞതണീറു് അദ്ദേഹം ഭാര്യയുടെമീതെ ചെന്നുവീണു് അവളെ ഗാഢമായി ആശ്വേഷിച്ചു് കവിളോടുകവിൾ ചേർത്തു് കണ്ണീരൊഴുക്കിക്കൊണ്ടു്—“ഓമനേ സരോജിനി.....” എന്നിങ്ങനെ ഏതാനും അക്ഷരങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചു കഴിയുമ്പോഴേക്കും കഥം അടഞ്ഞു് കണ്ണും ഇടറിത്തുടങ്ങി. ധാമി അദ്ദേഹം ഇതാ തേങ്ങിത്തേങ്ങിക്കരയുന്നു!

ഭർത്താവിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ ശ്രമിക്കുന്നതിന്നു് സരോജിനിക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോഭാവം അവൾ അറിഞ്ഞു. തനിക്കുവേണ്ടി തന്റെ ഭർത്താവു് ഇഴവിധം കരയുമാറായല്ലോ എന്നു നിനച്ചു് അവളുടെ മനസ്സു് പ്രേമാകുലമായിത്തീന്നു. ആ പ്രേമം, ഉള്ളിലടക്കിവെച്ചിരിക്കുന്ന ദുഃഖത്തെയാക്കെയും ഒന്നായി പുറത്തേക്കു രളി അവൾ വാവിട്ടു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

ഈ കാഠം മഴയും മിന്നലും ഇടിയുമെല്ലാം അധിക നേരം നിലനിന്നില്ല. കെട്ടിതിന്ന വെള്ളം വാണൊഴി ഞതുപോയ പുഴുപോലെ, ആ ഭവനികളുടെ മനസ്സ് തെളിമയോടും കളിർമയോടുംകൂടി വിളങ്ങി. ഏറെനാൾ മുമ്പേ താൻ അനുഭവിച്ചിരുന്നതും, ഏറെ നാളായി താൻ ആശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതുമായ ആ സുഖം സരോജിനി ഇപ്പോൾ അനുഭവിച്ചു രസിക്കുകയാണ്. അവൾ തന്റെ മാറിൽ കിടക്കുന്ന ഭർത്താവിനെ ആശ്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു് അർദ്ധോന്മീലിതനത്രയായി കിടക്കുന്നു. ഈ നിലയിൽ തന്നെ കറേനേരം കഴിഞ്ഞശേഷം കചേലൻ തുടന്നു പറഞ്ഞു:—

“ഓമനേ, സരോജിനി! ഞാൻ സരോജിനിയെ ഉള്ള ഴിഞ്ഞു സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വെളിപ്പെടുത്തേണ്ടതു് വെറും വാക്കുകളെക്കൊണ്ടല്ല. ചിന്താപരവശനായ ഞാൻ ഒന്നി നും കഴിവില്ലാത്തവനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ധാ, ഞാൻ സരോജിനിയോടു് സന്തോഷത്തോടെ ഒരൊറ്റ വാക്കു പോലും പറയാറില്ല; ഞാൻ ഈ കുട്ടികളെ അടുത്തു വിളി ക്കുകപോലും ചെയ്യാറില്ല.....”.

സരോജിനി ഇടയിൽ തടഞ്ഞുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—
 “അങ്ങേക്കു് എന്നിലും കുട്ടികളിലും എന്തുമാത്രം സ്നേഹമുണ്ടെന്നു് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. പുറമേ ചിലതു കാട്ടിക്കൂട്ടിയേ കഴിയൂ എന്നില്ല. അതു പോകട്ടെ. ഉഗ്ര സേനപ്രഭുവിനെ കാണുകയുണ്ടായോ? അദ്ദേഹം എന്തു പറഞ്ഞു?”

കുചേലൻ:—“ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടു. അദ്ദേഹം എന്നെ എത്രയോ ഉയർന്ന നിലയിൽ മാനിച്ചു. വിദഗ്ദ്ധജനങ്ങളും പ്രളഭജനങ്ങളും നിറഞ്ഞ ആ രാജസഭയിൽ ഞാൻ ഒരു ഉയർന്ന സ്ഥാനത്തായിരുന്നു ഇരുന്നിരുന്നത്. തത്പരവിചാരത്തിലും രാജ്യകാര്യലോചനയിലും ഞാൻ കൂടി പങ്കുകൊള്ളുകയും എന്റെ അഭിപ്രായത്തെ അവർ ഏറെ വിലവെയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അവിടെ വിദഗ്ദ്ധന്മാരെയും ക്ഷയം എന്നെ അഭിനന്ദിച്ചു; പ്രളഭന്മാരെയും എന്നെ മാനിച്ചു. ഈ നിലയിൽ നിന്നുകൊണ്ട് “എനിക്കു വല്ലതും തരണം” എന്നു യാചിക്കുവാൻ എന്റെ മനസ്സിനു കഴിഞ്ഞില്ല. ഞാൻ വളരെയൊക്കെ ബുദ്ധിമുട്ടി നോക്കി; എന്താണു് അവിടെ പറയേണ്ടതെന്നുകൂടി എനിക്കുപ്രയാസം അറിയാതെയായി. എന്നാൽ ഉഗ്രസേന പ്രഭുവോ; എന്റെ ഗൃഹകാര്യത്തെപ്പറ്റി ഭയപ്പെടുന്ന ചോദിച്ചില്ല. അദ്ദേഹം ചോദിക്കാതെ ഞാൻ എഴിനെയോണു് കടന്നുപറയുക. അവിടെയാവട്ടെ, തിരക്കൊഴിഞ്ഞിട്ടു് ഒരു നേരവുമില്ല. ആകപ്പാടെ, പോയപോലെ തന്നെ മടങ്ങിവരേണ്ടിവന്നു. വരുമ്പോൾ ഇതാ, ഈ രണ്ടുരൂപിക അദ്ദേഹം തന്നു.

“മതി, മതി...” സരോജിനി കുറെയേറെ അർക്കമനുഭവിക്കാതെ പറഞ്ഞു:—“അങ്ങു് ഇങ്ങിനെ പോകുകയും വരികയും ചെയ്യുകൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കുക. ഇനി അധികം നാൾ അങ്ങേക്കു കയ്യുപേക്ഷേണ്ടിവരികയില്ല. ഈ നിലയിൽത്തന്നെയൊന്നിടയിൽ, എന്റെയും ഈ കുട്ടികളുടെയും കഥ, കവിഞ്ഞതു്, രണ്ടോ നാലോ നാളെയുമാത്രമേ

നീണ്ടുനിൽക്കുകയുള്ളൂ. എനിക്ക് ഇനി കേണ പ്രാർത്ഥനയുള്ളൂ; ഈ നിമിഷത്തിൽത്തന്നെ ഞാനും എന്റെ കുട്ടികളും ഒപ്പം മരിക്കണേ! ഇങ്ങിനെ ഇടവിടാതെ പെട്ടിണി കിടന്നു തളന്നുകൊണ്ടു്, മറ്റുള്ളവർക്കുണ്ടായുപരി വലിയ ഭാരമായി ജീവിക്കുന്നതെന്തിനു്? സന്തോഷം എന്നതു് എന്താണെന്നു ഞാൻ മറന്നുപായിരിക്കുന്നു. കുടുംബ ക്ഷേമം കണികാബാഹുല്യം എന്നിങ്ങില്ല. ഭർത്തൃസുഖം ഞാൻ അനുഭവിക്കാറില്ല. ബന്ധുജനാഭരം ഞാൻ ഏല്ക്കാറില്ല. എന്നാലോ, എനിക്കും എന്റെ കുട്ടികൾക്കു് ഇല്ലാത്ത കുറവും കുറവും വേറെയില്ല! എന്റെ വേഷം ആർക്കും കാണാൻ നന്നല്ലെന്നുവെച്ചു് ഞാൻ പകരലപ്പൊഴും പുറത്തിറങ്ങാറില്ല. എന്നിട്ടും—അടുത്ത വീടുകളിൽ അരിയോ, ഉപ്പോ, മുളകോ അല്ലെങ്കിൽ കറുത്തു കാണുന്ന ചെന്ന തോന്നിയാൽ, അതു ഞാൻ കളവു ചെയ്യാവുന്ന നാടകം പറഞ്ഞു പരത്തുകയായി. അടുത്ത വീടുകളിലെ കുട്ടികൾക്കുണ്ടാകുന്ന സുഖക്കേടുകൾക്കെല്ലാറ്റിനും കാരണം എന്റെ കുട്ടികളുടെ കൊതിയാണത്രേ! കഷ്ടം! എന്റെ അന്നത്തെയും ഇന്നത്തെയും അവസ്ഥയെ കേണാനായി കാർഷ്വേരം മനസ്സു തകരുന്നു. ഇത്ര നികൃഷ്ടാവസ്ഥയിലായല്ലോ ഞാൻ! ഇങ്ങിനെയുള്ളവർ ഒരിക്കലും ജീവിച്ചിരിക്കരുതു്. മരിക്കേണ്ടുന്ന നല്ല. എന്നാൽ, എന്റെ കുട്ടികളോ? അവരെ അങ്ങു് രക്ഷിക്കയില്ല. അങ്ങു് ചിന്താ മഗ്നനായി എങ്ങാനും പോയേക്കും. എന്റെ ശവശരീരത്തെ സംസ്കരിക്കുവാൻപോലും അങ്ങേയ്ക്കു കഴികയില്ല. അതു് ഇവിടെ ചീത്തകുടിയെ ഉണ്ടാവു. മരണത്തെ

ലേക്കു വരുന്നതും കണ്ടു കണ്ടു ഞാൻ ഈ മൂലയിൽ ഇരിക്കാറായി. എന്നാൽ, ഇവിടെയെങ്കിലും സമാധാനത്തോടെയിരിപ്പാൻ കഴിയുമോ? അതുമില്ല. അങ്ങു ഇവിടെ വന്നെത്തിയെന്ന് അറിഞ്ഞാലുടനെ, കടം തന്നവർക്കു രാജ്യം തിരിച്ചു നൽകി വന്നുകഴിയും. അതോ, അവരോടൊന്നും ഞാൻ എന്താണു പറയേണ്ടതു്! അവരെല്ലാം നിർദ്ദയം ഉറക്കെ ശകാരിക്കാം. അവർ തൊള്ളയിൽ തോന്നിയ തൊക്കെയും പറയും. അതെല്ലാം മറ്റുള്ളവർ കേൾക്കുമല്ലോ എന്നു വിചാരിക്കുമ്പോഴാണ് എനിക്കു് അധികം സങ്കടമുണ്ടാകുന്നതു്. അവരിതാ, ഇപ്പോൾ വന്നെത്തു് എനിക്കു വയ്യ! എന്റെ ദേഹം വല്ലാതെ തളരുന്നു.”

അവർ കേൾക്കുന്ന പത്രക്കു താഴെ കിടത്തി. ദീർഘമായൊന്നു നിശ്ചയിക്കുകയും ഒട്ടനേരം മെഴുനുമായിരിക്കുകയും ചെയ്തതിൽ പിന്നെ അവർ വീണ്ടും പറഞ്ഞു തുടങ്ങി:—

“അതു ഞാൻ സമ്മിച്ചുകൊള്ളാം. അവർ പറയുന്നതൊക്കെയും കേട്ടുകൊള്ളാം. അങ്ങയുടെ മാനത്തിനു യാതൊന്നുമില്ലാതെ എന്നെക്കു് ആശ്രയിക്കട്ടെ. എനിക്കും ചില ചങ്ങാതികളും ബന്ധുജനങ്ങളും ഉണ്ടു്. അവരോടു് എന്റെ സ്ഥിതിയെ തുറന്നു പറയാതെക്കിടയിൽ, തീർച്ചയായും അവരെല്ലാം സഹായിക്കും. എന്നാൽ അങ്ങു് ജീവനോടൊരിക്കലുമൊന്നും എന്റെ സ്ഥിതി ഏറെ മോശമാണെന്നു മറ്റൊരും അറിയുന്നതു് എനിക്കു് ഇഷ്ടമല്ല. ഞാൻ ഗവിക്കുകയല്ല; അങ്ങയെ ഓതു് എന്റെ സ്ഥിതിയെ മറച്ചുവെക്കുകയാണു ഞാൻ ചെയ്യുന്നതു്.”

ഇല്ലാത്തതിനെ ഉണ്ടെന്നു നടിക്കയാലാണ് ഞാൻ ഇത്ര അധികം ദുഃഖിക്കാറായതെന്ന് എനിക്കറിയാം. എന്നാലും, സ്രീകർമ്മ മാനമല്ലേ വലിയത്. അങ്ങനെയും എന്നെപ്പോലെതന്നെയായിരിക്കാം വിചാരിക്കുന്നത്. ഞാൻ മരൊരാളോട്, എന്റെ ഭർത്താവിൽനിന്നു ദുഃഖമല്ലാതെ ഗുണമൊന്നും ഉണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു പറയുന്നതിനും, അങ്ങനെയങ്ങയുടെ സ്നേഹിതന്മാരോട്, കുടുംബം അനുഭവിക്കുന്ന ദാരിദ്ര്യത്തെ അറിയിക്കുന്നതിനും തമ്മിൽ വ്യത്യാസമില്ലേ? പ്രഭുക്കന്മാർ പലരും അങ്ങനെയുമാണെന്നു നോക്കൂ. ഗൃഹമദ്ധ്യത്തുകാർ അങ്ങനെയുടെ കൂട്ടുകാരമാണ്. കാര്യം തുറന്നുപറകയാണെങ്കിൽ അങ്ങനെയെ സഹായിക്കാൻ ആരുമില്ലാത്ത വരികയില്ല. ഇങ്ങനെയെ കയ്യുകെട്ടിയിരുന്നാൽ വേണ്ടതൊക്കെയും മറ്റുള്ളവർ കൊണ്ടുവന്നു ചെന്നുകൊള്ളുമെന്നാണോ വിചാരം? കഴമായിട്ടല്ലെങ്കിൽ സഹായമായിട്ട് ആരോടെങ്കിലും കരേ പണം വാങ്ങി ഏതെങ്കിലും മൊരു ജോലിയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ചെയ്യേണ്ടത് കുടുംബത്തെ രക്ഷിക്കുന്നതിനായി വല്ല ജോലിയും ആരംഭിക്കുന്നതിന് കരേ പണം വേണ്ടമെന്നു സ്നേഹിതന്മാരോട് ആവശ്യപ്പെടുന്നത് മാനമല്ലാതെ അവമാനമല്ല. സ്വന്തം കാര്യം തുറന്നു പറയാൻ മടിച്ചിട്ട് കുടുംബം ദാരിദ്ര്യത്താൽ നശിച്ചുപോകയും താൻ നിർഗ്ഗതയായി ചുറ്റിത്തിരിയുകയും ചെയ്യുന്നത് അവമാനമല്ലാതെ മാനമല്ലി പണം സഹായംകൊണ്ടാണുണ്ടാകുക. സഹായം ഉണ്ടാകുന്നതു പണംകൊണ്ടാണ്. അങ്ങനെയു് സഹായത്തിന് ഇപ്പോൾ ഒട്ടും കുറവില്ല. ആ സഹായത്താൽ പണം

നേടുകയും പണാകൊണ്ടു് സഹായത്തെ നിലനിർത്തുകയും മാൺ ചെയ്യേണ്ടതു്. ഈ നിലയിൽതന്നെയിരുന്നു, ഇനിയും ദാരിദ്ര്യത്തിന്നു് ആഴംകൂട്ടുകയാണെങ്കിൽ അങ്ങേക്കു സഹായാക്രമിയും ഇല്ലാതെയാകും. ഇനിയൊക്കെയും അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്യുക. എനിക്കൊന്നും പറയാനില്ല.”

സരോജിനി ഒന്നുകൂടി നെടുവീർപ്പിട്ടുകൊണ്ടു് തിരിഞ്ഞുകിടന്നു. കത്തിക്കാളുന്ന തീയിൽ കുചലൻ നെടയാഴിച്ചതെന്തിന്നു്? സരോജിനിയുടെ മനസ്സു നീറിയെരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണു്. അവൾക്കു് വളരെ നാളായി സിലിക്കാതെയിരുന്നിരുന്ന ഭർത്തൃസമാലിംഗനസുഖവും അന്നത്തെ ചെലവിനുള്ള വകയും ലഭിച്ചപ്പോൾ ചെറിയൊരു സന്തോഷം അങ്കരിക്കുകയും, അതു് അവളുടെ ദുഃഖത്തെ വല്ലാതെ ഇളക്കിവിടുകയും ചെയ്തു. അവൾ തന്നെത്താൻ മറന്നു് എന്തൊക്കെയോ പറഞ്ഞുപോയി. അതിൽ ഓരോ വാക്കും തിളച്ചു എണ്ണത്തുള്ളിപോലെയായാണു് കുചലന്റെ മനസ്സിൽ വീണതു്. ഒന്നും മറുപടി പറയുവാൻ അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. കലങ്ങിമറിഞ്ഞിരുന്ന ഇരുവരുടെയും മനസ്സു് ശാന്തമായതിൽ പിന്നെ കുചലൻ പറഞ്ഞു:—

ഞാൻ—“സരോജിനീ! ഞാൻ, ആരെയെങ്കിലും നേരിൽ ചെന്നു കാണുന്നതിനേക്കാൾ കത്തയച്ചു കാര്യം അറിയിക്കുകയാണു നല്ലതു്. യുധിഷ്ഠിമേന്ദാമാജാപു് ഒരു വലിയ ധർമ്മിയുനാണല്ലോ. അദ്ദേഹം അത്യധികം ദുഃഖം അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ പരദുഃഖത്തിൽ അനുതാപമു

ബാകാതിരിക്കുകയല്ല. എന്റെ സ്ഥിതിയെ വിവരിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു കത്തയച്ചുകിലോ എന്നു വിചാരിക്കുകയാണു്.”

സരോജിനി—“ഇതവക കാര്യങ്ങൾ കത്തയച്ചറിയിക്കേണ്ടതു് സമതപമുള്ളവർ തമ്മിലാണു്. അദ്ദേഹം ഒരു മഹാരാജാവല്ലേ? ഇത്തരത്തിൽ എത്രയോ ആയിരം കത്തുകൾ അവിടെ വന്നുവെന്നു വരാം. അക്രമത്തിൽ ഇതുകത്തിനെ മാത്രം പ്രത്യേകം വിലവെയ്ക്കുമെന്നുണ്ടോ?”

കവേലൻ—“മുമ്പാരിക്കൽ കരേ നാൾ ഞങ്ങൾ സ്നേഹിതന്മാരുടെ നിലയിൽ ഒന്നിച്ചിരുന്നിട്ടുണ്ടു്. ആ കാലം പാണ്ഡവന്മാർക്കുണ്ടെങ്കിൽ എന്റെ കത്തിനെ വിലവെയ്ക്കാതിരിക്കുകയല്ല.”

സരോജിനി—“ആചന്തു കാലത്തും ബാല്യകാലത്തും കഴിഞ്ഞ കഥകളെ മനുഷ്യൻ പിന്നീടു സ്മരിക്കുകയല്ല. പാണ്ഡവന്മാർക്കു് പൂർവ്വസ്മരണ ഉണ്ടെന്നിരിക്കിൽ അങ്ങയുടെ വർത്തമാനമൊന്നും എന്തു കൊണ്ടാണിപ്പോൾ അന്വേഷിക്കാതിരിക്കുന്നതു്. പണ്ടെങ്ങോനോ കരച്ചുനാൾ സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നു എന്നു വസ്തുത ഇപ്പോൾ അങ്ങതന്നെ അവരെ അറിയിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല. അവർക്കു് ആ കഥ കാലമായില്ലെങ്കിൽ ഒരു സാധാരണ ആശ്രിതന്റെ നിലയിൽ അങ്ങു് യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവിനെ ചെന്നു കാണണം. ഏതെങ്കിലും ഒരു ജോലി കിട്ടേണമെന്നാണു് ആദ്യം അപേക്ഷിക്കേണ്ടതു്. അതിനു തരമില്ലെങ്കിൽ വല്ല തൊഴിലിലും പ്രവേശിക്കുവാനായി തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കണം. സ്വന്തം സ്ഥിതിയെപ്പറ്റി

നടകയും പന്നാകൊണ്ടു് സഹായത്തെ നിലനിത്തുകയുമാണു ചെയ്യേണ്ടതു്. ഈ നിലയിൽതന്നെയിരുന്നു, ഇനിയും ദാരിദ്ര്യത്തിനു് ആഴംകൂട്ടുകയാണെന്നിൽ അങ്ങേക്കു സഹായാകൂടിയും ഇല്ലാതെയാകും. ഇനിയൊക്കെയും അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്യുക. ഏനിക്കൊന്നും പറയാനില്ല.”

സരോജിനി ഒന്നുകൂടി നെടുവീർപ്പിട്ടുകൊണ്ടു് തിരിഞ്ഞുകിടന്നു. കത്തിക്കാളുന്ന തീയിൽ കുമ്പലൻ നെടയാഴിച്ചതെന്തിനു്? സരോജിനിയുടെ മനസ്സു നീറിയെറിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണു്. അവൾക്കു് വളരെ നാളായി സിദ്ധിക്കാതെയിരുന്നിരുന്ന ഭർത്തൃസമാലിംഗനസുഖവും അന്നത്തെ ചെലവിനുള്ള വകയും ലഭിച്ചപ്പോൾ ചെറിയൊരു സന്തോഷം അങ്കരിക്കുകയും, അതു് അവളുടെ ദുഃഖത്തെ വല്ലാതെ ഇളക്കിവിടുകയും ചെയ്തു. അവൾ തന്നെത്താൻ മറന്നു് എന്തൊക്കെയോ പറഞ്ഞുപോയി. അതിൽ ഓരോ വാക്കും തിളച്ചു എണ്ണത്തുള്ളിപോലെയുമാണു് കുമ്പലന്റെ മനസ്സിൽ വീണതു്. ഒന്നും മറുപടി പറയുവാൻ അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. കലക്കിമറിഞ്ഞിരുന്ന ഇരുവരുടെയും മനസ്സു് ശാന്തമായതിൽ പിന്നെ കുമ്പലൻ പറഞ്ഞു:—

ഞാൻ—“സരോജിനി! ഞാൻ ആരെങ്കിലും നേരിൽ ചെന്നു കാണുന്നതിനേക്കാൾ കത്തയച്ചു കാര്യം അറിയിക്കുമാണു നല്ലതു്. യുധിഷ്ഠിരമാധാജാവിനു് ഒരു വലിയ ധർമ്മിയുനാണല്ലോ. അദ്ദേഹം അത്യധികം ദുഃഖം അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ പരദുഃഖത്തിൽ അനുതാപമു

അകാശിരിക്കയില്ല. എന്റെ സ്ഥിതിയെ വിവരിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു കത്തയച്ചുകിലോ എന്നു വിചാരിക്കയാണു്.”

സരോജിനി—“ഇതുവക കാര്യങ്ങൾ കത്തയച്ചറിയിക്കേണ്ടതു് സമതപമുള്ളവർ തമ്മിലാണു്. അദ്ദേഹം ഒരു മഹാരാജാവല്ലേ? ഇത്തരത്തിൽ എത്രയോ ആയിരം കത്തുകൾ അവിടെ വന്നുവന്നു വരാം. അങ്ങുട്ടത്തിൽ ഇതുകുത്തിനെ മാത്രം പ്രത്യേകം വിലവെയ്ക്കുമെന്നുണ്ടോ?”

കുചേലൻ—“മുന്യാരിക്കൽ കറേ നാൾ ഞങ്ങൾ സ്നേഹിതന്മാരുടെ നിലയിൽ ഒന്നിച്ചിരുന്നിട്ടുണ്ടു്. ആ കാലം പാണ്ഡവന്മാർക്കുണ്ടെങ്കിൽ എന്റെ കത്തിനെ വിലവെയ്ക്കാതിരിക്കയില്ല.”

സരോജിനി—“ആപത്തുകാലത്തും ബാല്യകാലത്തും കഴിഞ്ഞ കഥകളെ മനഷ്ചന്ദ്രൻ പിന്നീടു സ്മരിക്കയില്ല. പാണ്ഡവന്മാർക്കു് പൂർവ്വസ്മരണ ഉണ്ടെന്നിരിക്കിൽ അങ്ങയുടെ വർത്തമാനമൊന്നും എന്തു കൊണ്ടാണിപ്പോൾ അനേപക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നതു്. പണ്ടെങ്ങോയോ കറച്ചുനാൾ സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നു എന്നു വസ്തുത ഇപ്പോൾ അങ്ങുതന്നെ അവരെ അറിയിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല. അവർക്കു് ആ കഥ കാർമ്മയില്ലെങ്കിൽ ഒരു സാധാരണ ആശ്രിതന്റെ നിലയിൽ അങ്ങു് യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവിനെ ചെന്നു കാണണം. ഏതെങ്കിലും ഒരു ജോലി കിട്ടേണമെന്നാണു് ആദ്യം അപേക്ഷിക്കേണ്ടതു്. അതിന്നു തരമില്ലെങ്കിൽ വല്ല തൊഴിലിലും പ്രവേശിക്കുവാനായി തന്നെ സഹായിക്കേണമെന്നു് അപേക്ഷിക്കണം. സ്വന്തം സ്ഥിതിയെപ്പറ്റി

അവിടെ വിശദമായി അറിയിക്കുകയും വേണം. എന്നാൽ നിവൃത്തിയൊന്നും കിട്ടാതെ വരികയില്ല.”

കുചേലൻ ഇതിനു മറുപടിയൊന്നും പറയാതെ മേശനുമായിരുന്നതേയുള്ള കറേ ഏറെ നേരം അങ്ങനെ യിരുന്നതേപ്പോഴും അദ്ദേഹം തന്റെ അനുഭവങ്ങളെപ്പറ്റി ഇങ്ങനെ ദീർഘമായി പ്രസംഗിച്ചു:—

“ഇവിടെത്തന്നെ ഇരുന്ന കഴിയുന്ന സരോജിനിക്കു ലോകസ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ഒന്നും അറിവാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. രാപ്പകലൊരുപാടല പലേടത്തും ചുറ്റിത്തിരിയുകയും പലരുടെയും അവസരം നോക്കി നിൽക്കുകയും ചെയ്യുന്ന എനിക്കു ലോകരഹസ്യങ്ങൾ പലതും അറിവാൻ ഇടയായിട്ടുണ്ട്. പ്രളയനങ്ങൾ പലരും എന്റെ സ്നേഹിതന്മാരാണെന്നും, വേറെ പലരും എന്തെങ്കിലും മാനിക്കുന്നുണ്ടെന്നും ള്ളരെന്നും നോക്കുന്നവർ കാണുന്ന കാര്യമാണ്. അടുത്തു ചെല്ലുമ്പോഴെ ഇക്കൂട്ടരുടെ സ്നേഹം ഹൃദയം പൂർണ്ണമായിരിക്കുകയുള്ളു. ലോകത്തിലെങ്ങും വഞ്ചന നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഒരു വിശുദ്ധമനസ്സൻ ഈ ലോകത്തിൽ വിജയിതാകയില്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു. ഞാൻ പ്രയത്നിക്കുന്നതിനു കൂടെകിലും കുറവുണ്ടോ? എന്നാൽ ഫലമുണ്ടാകുന്നതേയില്ല. ഞാൻ മറ്റാരെയും പണത്തെ ആവശ്യപ്പെടുന്നില്ല. പണം എന്നതു് പ്രയത്നഫലമാണ്. ഞാൻ പ്രയത്നിക്കണം; എന്നാലേ പണമുണ്ടാകയുള്ളു. പ്രയത്നം ക്ഷണത്തിൽ ഫലപ്പെടേണമെങ്കിൽ വേറെ വല്ല ഉപകരണങ്ങളോ അത്യന്യസഹായമോ ആവശ്യമാണ്. അതൊന്നും എനിക്കില്ലാത്തതുകൊണ്ടാണ് ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഈ നി

ഇരിക്കാൻ കൂടിയ പഠകയില്ല; എന്നുതന്നെയല്ല. കാണാൻ അവസരമില്ലെന്നുകൂടിത്തന്നെ ആൾ ചിലപ്പോൾ പറഞ്ഞുവെന്നും വരാം. ഈ വക കൂട്ടരുടെ മുൻപിൽ എപ്പോഴും കൈമടക്കി നില്ക്കുകയാണു നല്ലത്. എന്നാൽ എന്തോ ഉണ്ടെന്നു സംശയിച്ചിട്ടെങ്കിലും അവർ നമ്മെ ആദരിക്കും. കൈ തുറന്നു കാണിച്ചാൽ നമ്മെ അവർ തൃണവൽകരിക്കും.

“ഈ പ്രഭുക്കന്മാരുടെ മുൻപിൽ എപ്പോഴും കൈ കെട്ടി വായ്പൊഴിഞ്ഞു മുഖസ്തുതി ചെയ്തു കൊണ്ടു നിന്നാൽ വല്ലതും ഗുണമുണ്ടാവാം. ഈ ഭാവത്തിൽ നിന്നു് അല്പമെങ്കിലും തൊറിയായാൽ അപകട കലത്തോടെ നശിപ്പിക്കുവാൻ അവർ ശ്രമിക്കും. ഇക്കൂട്ടർക്കു് സേവകന്മാർ പലരുമുണ്ടാകും. ഈ സേവകന്മാരുടെ അസത്യകീർത്തനങ്ങളിൽ ലയിച്ചുകൊണ്ടാണു് ഇവരുടെ ജീവിതം. മുഖസ്തുതിയിലും വഞ്ചനയിലും സമർത്ഥനായുള്ളവനാണു് അവിടെ വിജയം. അന്യരേപ്പറ്റി സേവകന്മാർ പ്രയോഗിക്കുന്ന ഏഷണികൾ ഇവർ സത്യമെന്നു ധരിക്കും. അങ്ങിനെ ഇവർ എത്രസാധുക്കളാണെന്നുള്ള നിർഗതികളാക്കി വിട്ടിരിക്കുന്നു പരദുഃഖത്തിൽ അനുതാപം ഇല്ലാതെ പരസ്യവത്തിൽ ഇവർക്കു് അസുയയുണ്ടുതാനും. നോക്കുക: ഈ പ്രഭുക്കന്മാർ വാഴുന്ന ഏതെങ്കിലുമൊരുദേശം നന്നായി കാണുന്നുണ്ടോ? അവിടെയുള്ള മറ്റുള്ളവരൊക്കെയും എത്രയും നീചസ്ഥിതിയിലാണു ജീവിക്കുന്നതു്. അവർ നന്നാകുന്നതു് ഈ പ്രഭുക്കന്മാർക്കു് ഇഷ്ടമല്ല; അവരെ എപ്പോഴും ചവിട്ടിത്താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കും.

അല്ലം വയർ നിറയ്ക്കുവാൻവേണ്ടി മാത്രം ഈ പ്രഭുക്കന്മാരെ ആശ്രയിക്കുന്നവർ ഘോരമായ നരകത്തെയാണു് ഞാനു ഭവിക്കുന്നതു്. ഇതിനൊക്കാരും നല്ലതു് പട്ടിണി കിടന്നു മരിക്കതന്നെ.

“നാട്ടുകാരുടെ അജ്ഞത! അവർ എന്തിനു് ഈ പ്രഭുക്കന്മാരെ ആശ്രയിക്കുന്നു? അവർ എന്തിനു് ഇവരെ ചുറ്റും മനസ്സിലാക്കുന്ന അധഃപതിപ്പിക്കുന്നു? പ്രജ്ഞാപൂർണ്ണരായ ഏകദേശം ഫലമില്ലാതെ വരികയില്ല. പ്രയത്നിക്കുന്നതിനു സാധാരണന്മാരില്ലെങ്കിൽ ഈ പ്രഭുക്കന്മാരെക്കൊണ്ടും ഘോര മുടിഞ്ഞുപോകയില്ലയോ? ഈ രഥസ്വം നാട്ടുകാർ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. അവർ ഏല്പു മുറിയെ പണ്ടിപെയ്യുന്നു; അതിന്റെ ഫലമായി പ്രഭുക്കന്മാരിൽനിന്നു വല്ലതു കിട്ടുമ്പോൾ അതു് തങ്ങളുടെ പ്രയത്നഫലമാണെന്നറിയാതെ, പ്രഭുജനങ്ങളുടെ ഭരണാധിപതിമാണെന്നു തെറ്റി ഓരിക്കുന്നു. ഈ അബദ്ധധാരണയാൽ വീണ്ടും വീണ്ടും പ്രഭുക്കന്മാരുടെ കാലടിയിൽ താഴുകയും, അങ്ങിനെ അവർ പാഴിൽ നശിച്ചുപോകയും ചെയ്യുന്നു. പ്രജ്ഞാപൂർണ്ണരായവരൊക്കെയും സ്വതന്ത്രന്മാരാണ്; പ്രജ്ഞാപൂർണ്ണരായവരിൽനിന്നു വന്നുകൊള്ളട്ടെ. ഈ തത്വമാണു് നാട്ടുകാർ ഒന്നാമതായി പഠിക്കേണ്ടതു്. ഇതു് അവർ പഠിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ഈ പ്രഭുക്കന്മാർ ഇത്രയേറെ നെരുളിയുകയില്ല. ഒന്നു സത്യം തന്നെ. ഇങ്ങിനെയുള്ള പ്രഭുക്കന്മാരിൽ ആരാണ് നന്നായിട്ടുള്ളതു്? പണം ഒരു ചെറിയ സുഖോപകരണം മാത്രമാണു്; അതു സുഖമല്ല. പണം

ണ്ടെങ്കിലും ഇക്കൂട്ടർ ജീവകാലം മുഴുവനും ഭൂഖിച്ഛാണ കഴിയുന്നതു്. ചിലർ സർവ്വം നശിച്ചു് ഉഴലുന്നതു മുണ്ടു്.”

“ലോകത്തിൽ ഇപ്പോൾ സേവയ്ക്കാനു് വിജയം. ഉദ്യോഗലാഭം പാണ്ഡിത്യത്തെല്ലാ ആശ്രയിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അക്ഷരാജ്ഞാനമില്ലാത്തവൻകൂടിയും, സേവാബലമുണ്ടെങ്കിൽ ഒരു വലിയ ഉദ്യോഗസ്ഥനാണു്. ഈ പാഠശാലകളെ ഒന്നൊന്നായി നോക്കുക. അവിടെ അജ്ഞാപകന്മാരിൽ പലരും തീരെ അജ്ഞന്മാരാണു്. സേവാബലംകൊണ്ടാണു് അവർക്കു് ആ ഉദ്യോഗം കിട്ടിയതു്. ഇങ്ങിനെ സ്വന്തം മനസ്സിനെ നശിപ്പിച്ചുകിട്ടുന്ന സമ്പാദ്യത്തെക്കാരും എല്ലിൽ ചെറുക്കി തിന്നുകയല്ലേ നല്ലതു്? ഈ സേവാഗതിയാൽ നാടൊക്കെയും കുട്ടിച്ചോറായി പോകുന്നില്ലേ എന്നിങ്ങ തോന്നിയ ഗുണഭോജികളുടെ തൊൻ എവിടെയും ചെല്ലിപ്പോയി പറയും; അതുകൊണ്ടുള്ള ഫലമായിരിക്കാൻ എന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥ. ഈ പ്രഭുക്കന്മാരാണു്? പണം ഏന്താണു്? അതു രണ്ടിന്റേയും സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി തൊൻ കണ്ടിട്ടുണ്ടു്.

“ഗ്രന്ഥകാരന്മാർ എന്റെ കൂട്ടുകാരാണെന്നാണോ സരോജിനി പറയുന്നതു്? എന്റെയും അവരുടെയും ഉദ്ദേശ്യം ഒന്നല്ല. അവരിൽ പലരും സ്വകാര്യലാഭത്തിനായി പ്രഭുജനത്തെ സ്തുതിച്ചുകൊണ്ടാണു് കഴിയുന്നതു്. അങ്ങിനെ എഴുതിക്കൂട്ടുന്ന കൃതികൾക്കു് ഒരു കച്ചും കണക്കുമില്ല. അഥവാ, ഇവർ എന്തെങ്കിലും കരേ കുത്തിക്കുറിച്ചുണ്ടാക്കി പ്രഭുക്കന്മാരുടെ പടിവാതിൽക്കലെല്ലാം ചെന്ന് നിൽ

ക്ഷയാധി. വിവേകബോധത്തോടുകൂടിയല്ലാ ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ
 വിലയെ ഇപ്പോൾ നിർണ്ണയിക്കാനുള്ളത്. എത്ര മോശ
 മായ ഗ്രന്ഥമേയാലും സേവാബലം തികഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ
 അതിനു പ്രചാരവും പ്രശസ്തിയും ഉണ്ടാവു് ബഹുജനഗു
 ണത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചു് എഴുതിയ ഗ്രന്ഥങ്ങളൊക്കെയും ഇ
 പ്പോൾ തുരുമ്പുപിടിച്ചു കിടക്കുകയാണു്. സാഹിത്യകാര
 ന്മാരെന്നു നടിക്കുന്ന നീചന്മാരായ ഒരു വക നരസ്തുതിപാ
 റകന്മാരും പണ്ടു പഠഞ്ഞവയെ പകർത്തി പഠഞ്ഞു പേരെ
 ട്ടാൻ പണിപ്പെടുന്ന ഒരു വക പദ്യകാരന്മാരും ഇപ്പോൾ
 വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ബഹുജനഗുണത്തിനായി എഴുതിനെ
 യാണു പ്രവർത്തിക്കേണ്ടതെന്നു് ഇവർക്കറിവില്ല; അതിനു്
 ഇവർക്കു ശക്തിയുമില്ല. ശ്ലോകമുണ്ടാക്കുന്നവരൊക്കെയും
 കവികളാണത്രേ. വാക്കുകൾ കരേ കൂട്ടിച്ചേർത്തുഴുതുന്നവ
 രൊക്കെയും സാഹിത്യചീരന്മാരാണത്രേ. മനോഭാവവി
 ശേഷങ്ങളെ സങ്കല്പിച്ചറിയാൻ തക്ക മനോവികാസം ഇവ
 രുണ്ടോ? പ്രകൃതിവികാരചൈവിയ്യത്തെ സൂക്ഷ്മാവലോ
 കനം ചെയ്യുന്നതിനു തക്ക ഏകാന്തഭാവം ഇവർക്കുണ്ടോ?
 ഇതൊന്നുമില്ലാതെ പ്രളജനസേവകൊണ്ടു ചിലരും അധി
 കാരബലംകൊണ്ടു മറ്റു ചിലരും പാഠശാലാബിരുദലാ
 ഭംകൊണ്ടു വേറെ ചിലരും കവിവരന്മാരായി തീർന്നിട്ടു
 ണ്ടു്. ധ്യാനം പണമോ, ഉയന്നു ഉദ്യോഗമോ ഉണ്ടെ
 കിൽ, ആയാൾ എഴുതുന്നതൊക്കെ കവിതയാണെന്നു
 കരുതാത്തവർ ഈ രാജ്യത്തു കാണുന്നവർ. ഈ വക
 കൂട്ടരുടെ ഇടയിൽ കിടന്നു് എന്തു് ജീവിതത്തെ അധഃപ
 തിച്ചിടുന്നവൻ ഞാൻ തയ്യാറല്ല. പണമുള്ളവർ, എന്തു കാ

ണിച്ചാലും അതൊക്കെയും യശസ്കരമായിട്ടാണിരിക്കുന്നത് എന്നാൽ അവർ മരിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ അവരെപ്പറ്റി ആരും സ്മരിക്കേതെന്നയില്ല. ആ യശസ്സിന്റെ വീല എത്രത്തോളമുണ്ടെന്ന് ഇതിൽനിന്ന് ഉദ്ദേശിക്കാം. സപസുഖം കത്തിയെരിയുമ്പോഴുണ്ടാകുന്ന ആ ധൃമമാണ് പരമാർത്ഥവും ശാശ്വതവുമായ യശസ്സ് എന്ന് അധികംപേരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. ലേശകീകസുഖഭോഗങ്ങളിൽനിന്ന് എത്രത്തോളം ദൂരെപ്പെടുന്നുവോ അത്രത്തോളം ഭയമുണ്ട് സംഹിത്യവിഷയത്തിൽ സമർത്ഥനായി ഭവിക്കാമെന്ന രഹസ്യവും അധികംപേരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല.

“ഇനി—ബന്ധുജനങ്ങളോടു് അവശ്യപ്പെട്ടാൽ അവരിൽനിന്നു വല്ല സഹായവും സിദ്ധിക്കുമെന്നല്ലേ സരോജിനിയുടെ വിശ്വാസം? ‘ഏതാനുമുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാരുമുണ്ടു്’ എന്ന പഴമൊഴി ഈ ബന്ധുക്കളെ സംബന്ധിച്ചുള്ളതാണ്. നാം തീരെ ദരിദ്രരാണെന്നറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ ഇവർ നമ്മെ തിരിഞ്ഞുനോക്കുകയോലും ചെയ്യയില്ല. കുറെയൊക്കെ കയ്യിരിപ്പുണ്ടെന്ന ഭാവത്തോടേയിരിക്കുന്നത്, പ്രതിഫലേച്ഛയോടുകൂടി ഇവർ നമ്മെ സഹായിച്ചുവെന്നു വരാം. നാം എത്രതന്നെ മോശക്കാരായിരുന്നാലും ഇവർ കൂട്ടരുടെ മുമ്പിൽ ഭരിക്കലും താണുനിന്നുകൂടാ. തന്നെ ദീനസ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ബന്ധുജനങ്ങളോടു തുറന്നു പറയുന്നവൻ അവരിൽനിന്നു ഗുണമൊന്നും നേടുകയില്ലെന്നതന്നെയല്ല, ഇനിയൊരിക്കൽ അവരുടെ മുമ്പിൽ ചെന്നിരിക്കാൻ കൂടിയും അവന്ന് അവകാശമില്ലാതാകയും ചെയ്യും.

“സരോജിനി! ഞാൻ ആകപ്പാടെ ചുർക്കിപ്പറയാം: നാം മറന്നതെയും സഹായത്തെ പ്രതീക്ഷിക്കുകയേ അരുത്. നാം എപ്പോഴും പ്രയത്നിക്കണം. ആ പ്രയത്നം പരിശുദ്ധമായ ഉദ്ദേശ്യത്തോടുകൂടിയായിരിക്കണം. ആരിലും ഭേഷ് വിചാരമരുത്. ശുഭവിചാരത്തിനല്ലാതെ മനസ്സിൽ നേരെ ഇടം വിടരുത്. ഇങ്ങനെയായാൽ തിച്ഛായയും നന്മ അനുഭവിക്കുതന്ന ചെല്ലും. ഇടയ്ക്കു നൂഭവിക്കുന്ന കഷ്ടപ്പാടും എത്രത്തോളം വലിയവയായിരിക്കുന്നുവോ ഒടുക്കം അനുഭവിക്കുന്ന സുഖങ്ങളും അത്രത്തോളം വലിയവയായിരിക്കും. അതുകൊണ്ട്, ദൈവത്തോടേയിരിക്കുക. നാം മംഗളകരമായ ഒരു ഭാവിയെ ശുഭവിചാരങ്ങളോടും ശുഭകർമ്മങ്ങളോടുംകൂടി കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ട്; അവിടെ തിച്ഛായയും നാം ചെന്നെത്തും.”

കപേലൻ തന്റെ പ്രസംഗത്തെ ഇങ്ങിനെ അവസാനിപ്പിച്ചു. സരോജിനി കറേനേരം ഒന്നും മിണ്ടാതെ കിടന്നശേഷം ഭർത്താവിനെ ആശ്വേച്ഛിച്ചുകൊണ്ട്, ഇങ്ങനെയൊന്നു പറഞ്ഞു:—

“അങ്ങു പറഞ്ഞതൊക്കെയും ശരിതന്നെയാണെന്ന് ഞാനൊരു സ്ത്രീയാകയാൽ അവിവേകത്തോടെ വല്ലതു പറഞ്ഞിരിക്കാം; അതെല്ലാം ക്ഷമിക്കണം. അങ്ങു കൃഷ്ണനെപ്പറ്റി പലപ്പോഴും ഗ്ലാഘിച്ചു പറയാറുണ്ടല്ലോ. അദ്ദേഹത്തെ ചെന്നു കാണാത്തതെന്തു?”

കപേലൻ:—“കൃഷ്ണൻ ഒരു മഹാത്മാവാണ്. അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി ഭാഷ്യവോഴ്ചകളെയും എന്റെ ദേഹം പുളകാഞ്ചിതമാകുന്നു. ദുഷ്ടരെ നിഗ്രഹിക്കുകയും ശിഷ്ടരെ രക്ഷിക്കുകയും

ക്കയും ചെയ്യുന്നതിൽ അദ്ദേഹം എങ്ങും എന്നും പതറാ
 റില്ല. സൽതുണാശയനാരെയെല്ലാം എനിക്കു വളരെ
 ബഹുമാനമാണ്. തുണസമ്പുണ്ണനായ ഒരു മഹാനാണ്
 കൃഷ്ണൻ. അദ്ദേഹം പലക്കും കിരീടം നൽകി; പലരെയും
 സിംഹാസനത്തിൽ നിന്ന് അകറ്റി. എന്നാൽ അദ്ദേഹം
 ഇന്നും ഒരു ഗോപാലകൃഷ്ണനാണ്. സ്വാത്മഭാവം ലേശം
 കൂടാതെ ഇങ്ങനെ പരോപകാരം ചെയ്യുന്ന ഒരു മഹാനെ
 ശ്ലാഘിക്കുന്നതിന് എനിക്കു ശക്തി പോരാ. അദ്ദേഹം
 തെറ്റുറ്റി ദോഷങ്ങൾ പലരും പറയാറുണ്ട്. അദ്ദേഹം
 പലടരയും വഞ്ചിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു ശ്രീതന്നെ ആട്ടെ. എ
 ത്താൽ—വഞ്ചന നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഈ ലോകത്തെ വഞ്ച
 നകൊണ്ടല്ലാതെ ജയിക്കാൻ കഴികയില്ല. ദേഹത്തിൽ ത
 റച്ച മുളളിനെ മറ്റൊരു മുളളുകൊണ്ടു ചിന്തകിയടുത്തു മ
 ണ്ണിനെയും ദൂരെ കളയുന്നതുപോലെ, വഞ്ചനയെ വഞ്ചന
 കൊണ്ടു നിഗ്രഹിച്ചു അതു രണ്ടിനേയും നശിപ്പിക്കുകയാ
 ണ് വിജയന്മാർ ചെയ്യുക. ആ മഹാത്മാവായ കൃഷ്ണനെ
 നേരിൽ ചെന്നു കാണണമെന്നു ദിവസേന ഞാൻ ആഗ്ര
 ഹിക്കാറുണ്ട്. അത്ര ഏറെ ദൂരം നടന്നുപോകുവാൻ ശക്തി
 യില്ലാത്തതുകൊണ്ടും ഇവിടത്തെ ഈ ദാരിദ്ര്യസ്ഥിതികൊ
 ണ്ടും അതിനു കഴിയുന്നില്ലെന്നേയുള്ളൂ. എന്നുതന്നെയല്ലാ
 —അദ്ദേഹം ഭക്ഷണസാധനങ്ങളിൽ അധികം പ്രിയമുള്ള
 ഒരാളാണ്. മുമ്പ് എന്നെ കാണുമ്പോഴൊക്കെയും കയ്യിൽ
 വല്ലതും ഉണ്ടോ എന്നാണു മുമ്പിൽ ചോദിക്കുക. ഇപ്പോൾ
 കണ്ടാലും അക്കിടനതന്നെ ചോദിക്കുമെന്നാണു വിശ്വ
 സിടിക്കേണ്ടതു്. അതു് അവിടെ വേറെ പലരും കേൾക്കുക

യും ചെയ്യും. അപ്പോൾ ഞാൻ ഒന്നമില്ലെന്ന് എങ്ങിനെയാണു കൈമലത്തുക.”

സരോജിനി കുറേ നേരം ആലോചിച്ചു പിന്നെ പറഞ്ഞു:—“അങ്ങ് പോകുവാൻ തീർച്ചയാക്കിയെങ്കിൽ ഞാൻ വല്ലതും തന്നെയും ശ്രമിക്കാം.”

ഇങ്ങിനെതന്നെ, പിറേറന്നാൾ പുലർച്ചെ കുമ്പലൻ ദ്വാരകയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. കീറിയതാണെങ്കിലും നിമ്നലമായ ഒരു വസ്ത്രത്തിൽ കുറേ പുതിച്ച അവിൽ കെട്ടിപ്പൊതിഞ്ഞു് അതിനെ കുമ്പലൻറെ വശം സരോജിനി കൊടുത്തു. അതിനെ മടിയിൽ മുറുകെ കെട്ടിക്കൊണ്ടായിരുന്നു കുമ്പലൻറെ പുറപ്പാട്. ഈ തൃപ്തമായ സാധനത്തെ കൃഷ്ണൻ കൊടുക്കുവാൻ കുമ്പലൻ്റെ ഇഷ്ടമില്ല. ഈ അഹിഷ്ടത്തെ ഇവിടെ പ്രകടിപ്പിച്ചാൽ ഭാര്യയ്ക്കു സുഖവിരോധമാകുമെന്നു സംശയിച്ചു് സന്തോഷഭാവത്തിൽ അതിനെ സ്വീകരിച്ചുവെങ്കിലും മാറ്റുമധ്യേ വേറെ വല്ലവർക്കും കൊടുക്കയോ, അധികം വിരപ്പം ക്ഷീണവും ഉണ്ടായാൽ തൻ തന്നെ ഭജിക്കയോ ചെയ്യാമെന്നാണു് കുമ്പലൻ കരുതിയതു്.

നാലാം അദ്ധ്യായം

ഒരുവന്റെ ആന്തരസ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ഒന്നും തന്നെ അറിയാതെ, അവന്റെ ചില ഖാശ്യകർമ്മങ്ങളെ ദൂരെയ്ക്കിന്നുകേട്ട് അവനെ ഉത്തമനെന്നോ, അധമനെന്നോ മനപ്പൂർവ്വകപുഷ്പകയോ നിന്ദിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതു സാധാരണമാണ്. ഇങ്ങിനെ ഒരുവനെ മഹാനെന്നു ചിലർ ദൂരെയ്ക്കിന്നു പൂജിക്കുകയും, പിന്നീട് എപ്പോഴെങ്കിലും അവന്റെ അരികേ ചെന്നു പരിചരിക്കുവാൻ ഇടവരുമ്പോൾ ഇങ്ങട്ടർ അവന്റെ ദുസ്സുപദാവങ്ങളെ കണ്ടു നിന്ദ്രചരിതനെന്നു പുച്ഛിച്ചു തള്ളുകയും ചെയ്യുമാറുണ്ട്. നേരേ മറിച്ചും സംഭവിക്കാറുണ്ട്. ഒരു വസ്തുവിനെ ദൂരനിന്നു നോക്കുമ്പോൾ സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി കാണുവാൻ കഴികയില്ലെന്നതുകൊണ്ട് ആകപ്പാടെയുള്ള അവസ്ഥ കണ്ടു് അതിനു മനോഹരരൂപം കല്പിക്കുന്നതു് ഭോഷത്തമാണ്. ഒരുവനിലുള്ള ഗുണദോഷങ്ങളെ നിണ്ണയിക്കേണ്ടതു് അവന്റെ സാധാരണ കർമ്മങ്ങളെ നോക്കിയിട്ടായിരിക്കണം. ഒരുവൻ കുറേയേറെ ഗുണങ്ങൾ ഏഴുതിരിട്ടുണ്ടെന്നതുകൊണ്ടോ, മറെറാവെൻ പൊതുക്കായ്ക്കുണ്ടെന്നതു പ്രസംഗങ്ങൾ പലതും ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നതുകൊണ്ടോ, വേറൊരുവൻ ദാനധർമ്മമായി ഒട്ടേറെ പണം നീക്കിവെച്ചിട്ടുണ്ടെന്നതുകൊണ്ടോ ഇവരാരും പൂജ്യന്മാരാണെന്നു് ആരും ഭ്രമിച്ചുപോകരുതു്. ഇത്തരം കർമ്മങ്ങൾ സപാർത്ഥകയാൽ പ്രേരിതന്മാരായിട്ടായിരിക്കും ഇവരിൽ പലരും ചെയ്യുന്നതു്. ഇത്രയേറെ ഗുണകാരന്മാരും ഇത്ര

യേശു സമുദായപരിഷ്കർത്താക്കന്മാരും ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ഈ രാജ്യത്തിന് എന്തുകൊണ്ടാണ് ഉന്നതി ഉണ്ടായിട്ടില്ലാത്തത്? അവരുടെ പരിശ്രമം വെറും വാക്കിൽ മാത്രമാണ്. സ്വകീർത്തിക്കുവേണ്ടിയാണ് അവരുടെ പരിശ്രമം. അവരുടെ മനസ്സാവട്ടേ ദോഷകലുഷമായിരിക്കും. അവരിൽ പലരുടെയും സാധാരണ കർമ്മങ്ങളെ ഉറപ്പാക്കിയാൽ അവയൊക്കെയും നീചവിഷയങ്ങളിലാണ് പ്രവർത്തിക്കുന്നതെന്നു കാണാവുന്നതാണ്. വേറെ ചിലർ നാം കഴണത്തക്ക വലിയ കർമ്മങ്ങളൊന്നും ചെയ്തിട്ടില്ലായിരിക്കാം; എന്നാൽ അവരുടെ ജീവിതത്തെ സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധിച്ചാൽ അതു പരിശുദ്ധവും ഉത്തമോത്തമവുമായിരിക്കണമെന്നു കണ്ടുവന്നു വരാം. അതുകൊണ്ട്, മനുഷ്യരെ വകതിരിക്കുന്നത് അവരുടെ ബാഹ്യങ്ങളായ വലിയ കർമ്മങ്ങളെ നോക്കിയിട്ടായിരിക്കരുത്. അവരുടെ സാധാരണ കൃത്യങ്ങളെയും മനോഗതിയെയും നല്ലവണ്ണം പരിശോധിച്ചിട്ടായിരിക്കണം.

ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റിയാണ് പാരകയിലേക്കു പോയിരിക്കാണ്ടിരുന്ന കുപേലന്റെ ചിന്ത. അദ്ദേഹം കേൾവിശ്വേയും, ദൂരായിരുന്നുകൊണ്ടുള്ള നോട്ടത്തെയും വിശ്വസിച്ചു് ഒരു കാലത്തു് പലരെയും മഹാനാമംമാണിപ്പിച്ചിരുന്ന: ലോകത്തിൽ ഇത്രയേറെ മഹാനാമങ്ങളല്ലോ എന്ന് അദ്ദേഹം സന്തോഷിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. നടന്നു തുടങ്ങിയ നോക്കിവെച്ചപ്പോഴേ, മഹാനാമം എണ്ണി മടക്കിത്തുടങ്ങിയ കൈവിരലുകൾ ഇത്രയും കാലമായിട്ടും പകുതിയേക്കിലും മടക്കിക്കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലന്ന് അദ്ദേഹം കണ്ടുളള-

എന്നുതന്നെയല്ല, യഥാർത്ഥമായ നമ്മുടെ മനോഭാവങ്ങൾ അറിയാത്തവണ്ണം അടങ്ങിയൊതുങ്ങിയാണു ജീവിക്കുന്നതെന്നും ഈ ബഹളം കൂട്ടുന്നവരൊക്കെയും സ്വാതന്ത്ര്യംകുറിച്ചതായതായാണെന്നും അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. തുടർകർമ്മങ്ങളിലോ, വെറും കടിലുകളിലോ നിവസിച്ചുകൊണ്ടു് തങ്ങളുടെ പരിശ്രമവിചാരങ്ങളെ ലോകമൊട്ടുക്കു വ്യാപിപ്പിക്കുന്ന മഹത്തമാക്കർമ്മചിന്തകളാണെന്നും അവരാണ് ഈ ലോകത്തെ ഇത്രയെങ്കിലും ശോഭനമാക്കിത്തീർക്കുന്നതെന്നും അദ്ദേഹം ബോധിച്ചു. ഈ മഹത്തമാക്കർമ്മങ്ങളുടെ പ്രതിപുരുഷന്മാരായി ലോകത്തിൽ നിഷ്കാമഭാവത്തോടെ വിവിധ ഭാഗങ്ങളിൽ കർമ്മം ചെയ്യാനുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ചില ധീരപുരുഷന്മാരെ അദ്ദേഹം വേറെ കാണുകയും ചെയ്തു.

കൃഷ്ണൻ്റെ സ്ഥിതി എന്താണു്? അദ്ദേഹത്തിൽ എത്രതന്നെ ഭോഷങ്ങളുണ്ടായിരുന്നാലും, അദ്ദേഹത്തിൻ്റെ കർമ്മങ്ങൾ നിഷ്കാമഭാവത്തോടെയാണെന്നതിന്നു സംശയമില്ലാത്തതിനാൽ അദ്ദേഹം ഒരു മഹാനുഭവനയെന്നാണു് കച്ചേലൻ്റെ തീർച്ച. എന്നാൽ—കൃഷ്ണൻ തന്നെ ആദരിക്കുമോ? തന്നെപ്പോലെ എത്രയോ സ്നേഹിതന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്നുണ്ടാവാം. അവരൊക്കെയും അദ്ദേഹത്തെ കാണുവാൻ ചൊല്ലുന്നുണ്ടാവാം. അവരുടെയല്ലാതെ ആവശ്യങ്ങളെ നിവർത്തിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനു് എങ്ങനെ കഴിയും? തന്നിൽ പ്രത്യേകം സ്നേഹം അദ്ദേഹത്തിന്നുണ്ടാകുമെന്നു് ആവശ്യമെന്തു്? താൻ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടിട്ടു് എത്രയോ കൊല്ലങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എപ്പോഴെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും അപരസ്യം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ മാത്രം വന്നു

കാണുന്നവനെപ്പോൾ, കൂടക്കൂടെ വന്നു കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവനെയാണു് അധികം സ്നേഹിക്കുക എന്നതാണു മനുഷ്യസ്വഭാവം. തന്നെ കൃഷ്ണൻ ഇപ്പോൾ മറന്നിരിക്കുമോ എൻകൂടി സംശയിക്കാം. ഭാര്യമാരുടെയും സന്താനങ്ങളുടെയും ഇടയിൽ എപ്പോഴും ക്രീഡിച്ചു രസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കൃഷ്ണൻ ഈ കലേലത്തെ പുച്ഛിച്ചു തള്ളുകയില്ലയോ? അസംഖ്യം പ്രമാണികൾ മുമ്പിൽ വന്നു് കരുങ്ങിനിൽക്കുന്നതിനിടയിൽ ഈ ദരിദ്രനു് അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ കാണാൻതന്നെ അവസരം കിട്ടുമോ? ബാല്യകാലത്തിലെയും വിപൽകാലത്തിലെയും അനുഭവങ്ങളെ മനുഷ്യർ പിന്നീടു സ്തുരിക്കയില്ലെന്നു് സരോജിനി പറഞ്ഞതു സത്യമാണു്. ദൂപദൻ വാഗ്ദാനത്തെ വിസ്മരിച്ചു ദ്രോണനെ അവമാനിച്ചതു ചിലിയോ? എത്രയോ ഏറെ കഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിച്ചുഴന്ന പാണ്ഡവന്മാർ ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥരാജധാനിയിലിരിക്കുമ്പോൾ, സ്ഥലജലദ്രാന്തിയാൽ പരുങ്ങുന്നസുയോധനനെ കണ്ടു കൈകൊട്ടിച്ചിരിച്ചില്ലയോ? കൃഷ്ണനും രുനിക്കും ഉള്ള പരിചയം ചെറുപ്പകാലത്തിലുണ്ടായിട്ടുള്ളതാണു്; അതിനു് എന്തു വിലയാണുള്ളതു്? ആ പരിചയം ഇത്രയും കാലം മനസ്സിൽ നിന്നു മാഞ്ഞുപോകാതെ കിടക്കുമെന്നതിനു് എന്തു തീർച്ചയാണുള്ളതു്? ഒരു പാശ്ചാത്യയിൽ അനേകശതം കുട്ടികൾ പഠിക്കുന്നു. ഇവരിൽ ചിലർ പിന്നീടു് കൈങ്കേമന്മാരാവുന്നുണ്ടു്. ചിലർ ഹരോമോശക്കാരമാവുന്നുണ്ടു്. ഈ ഇരുകൂട്ടരും തമ്മിലുള്ള പരിചയം എന്നെന്നും നിലനിൽക്കുമങ്കിൽ ഈ മോശക്കാരാൽ ഒട്ടും കഷ്ടപ്പെടേണ്ടതില്ലല്ലോ. മനുഷ്യർ അത്ര

ത്തോളം തുണയിലന്മാരല്ല. കൃഷ്ണനും അങ്ങിനെ യാണോ?

ഇത്ര വക വിചാരങ്ങളാൽ തന്നെത്താൻ മറന്നുകൊണ്ടായിരുന്നു കുമ്പേലന്റെ പോക്ക്. പട്ടിണികിടന്നു നല്ല പരിചയമുള്ളതുകൊണ്ട് ഉച്ചയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ വിശപ്പു ബാധിച്ചില്ല. ചൈകുന്നേരത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം ദ്വാരകയിലെത്തി; അതുവരെ ചിന്താമഗ്നനായിരുന്ന കുമ്പേലൻ അപ്പോഴേ ഉണർന്നു. കൃഷ്ണൻ പാർക്കുന്ന രാജ്യമർച്ചത്തിന്റെ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ ചെന്നു്, ഇനി എന്തു ചെയ്യേണ്ടവന്നറിയാതെ അജ്ഞാതനും ഭ്രമിച്ചു നോക്കി നോക്കി നിന്നു. കൃഷ്ണനെ കാണുവാൻ അവസരം നോക്കിക്കൊണ്ടു പല പ്രളക്കന്മാരും വളരുന്നേരാമുവേവന്നു നിൽക്കുന്നുവെന്നു് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. നേരം സന്ധ്യയായിത്തുടങ്ങി. ഇങ്ങിനെ നിന്നാൽ ശരിയാവില്ലെന്നുവെച്ചു് അല്പം ധൈര്യത്തോടെ ദ്വാരപാലകന്റെ അരികെ ചെന്നു. “കൃഷ്ണനെ കണ്ടു കണ്ടാൽ കൊള്ളാം; അതിന്നു് എപ്പോഴാണുതരം?” എന്നു വിനയത്തോടെ ചോദിച്ചു. കുമ്പേലന്റെ കീറി മുഷിഞ്ഞ വസ്ത്രവും, വാടിത്തളന്ന ഭേദവും ദീനഭാവവും എല്ലാകൂടി കണ്ടപ്പോൾ, ആ ദ്വാരപാലകൻ നിസ്സാരഭാവത്തിൽ ‘ദൂരെ പോ’ എന്നു് അഗ്രഹിക്കാൻ തീർന്നു. താൻ ഇത്രയും ദൂരം നടന്നുവന്നു വെറുക്കയാണെന്നും, ഇവിടെ ചുറ്റിത്തിരിയുന്നതിനെക്കാൾ മടങ്ങിപ്പോകയാണു് ഉചിതമെന്നും കുമ്പേലനു തോന്നി. ഒരു ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു് ചിന്താശതങ്ങളാൽ വ്യാകലമായിത്തീർന്നു. സന്താ

ചത്താൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സ് കിടകിടെ വിറച്ചു; കണ്ണിൽ വെള്ളം നിറഞ്ഞു. 'ദൈവമേ!' എന്നു തന്നെ ത്താൻ മറന്നുകൊണ്ടു് കുറെ ഉറക്കേ വിളിച്ചു. ടുഃഖം മനസ്സിൽ ഇടതിങ്ങുകയാൽ അദ്ദേഹം നിശ്ചലനായി നിന്നു പോയി.

എന്തോ ഒരു ഘോഷാരവം കേട്ടു് കുമ്പലൻ തെട്ടിയുണർന്നു. പുരുഷാത്മമനം മനോഹരകളുഖരനുമായ ആ കൃഷ്ണൻ തന്റെ കൈ പിടിച്ചുകൊണ്ടു മനസ്സിൽ ഭാവത്തോടെ നിൽക്കുന്നതായി കുമ്പലൻ കണ്ടു. ബഹുപ്പെട്ട നടന്നുവന്നതുകൊണ്ടു് കൃഷ്ണന്റെ തലമുടി അഴിഞ്ഞു ചിന്നിയിരിക്കുന്നു. കെട്ടഴിഞ്ഞുലഞ്ഞുകിടക്കുന്ന മഞ്ഞപ്പട്ടിനെ അദ്ദേഹം ഒരു കൈകൊണ്ടു താങ്ങിപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്നു. കണ്ണാഭരണങ്ങൾ താറുമാറായിക്കിടക്കുന്നു. ശ്യാസവേഗം ഇനിയും നിലച്ചിട്ടില്ല. ഈ അസാധാരണസംഭവത്തെക്കണ്ടു് ജനങ്ങൾ ഘർഷാരവം മുഴക്കുന്നു. ഒരു തൊഴിനോത്തിനുള്ളിൽ കുമ്പലൻ കാനോണ്ടതൊക്കെയും കണ്ടു. അദ്ദേഹം പുളകാഞ്ചിതനായും അശ്രുപൂർണ്ണനായും ഭവിച്ചു. താൻ ഇപ്പോൾ അനുഭവിക്കുന്ന രസം എന്താണെന്നു കുമ്പലൻ തന്നെ നിണ്ണയിക്കുവാൻ വയ്യ. ഒരൊറ്റ വാക്കുപോലും ഉരിയാടുന്നതിന്നും അദ്ദേഹത്തിനു വയ്യ. സന്തോഷമോ, സന്താപമോ, ഭക്തിയോ, ഇതെല്ലാംകൂടിയോ തന്റെ മനസ്സിൽ തളളിത്തിങ്ങിക്കുവിയുകയാൽ കുമ്പലൻ തീരെ പരവശനായി കൃഷ്ണന്റെ കാൽക്കൽ വീണുപോയി.

കുചേലൻ പിന്നെ ഉണർന്നു മാളികമുകളിൽ ഒരു ഉയർന്ന പീഠത്തിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടുള്ള നിലയിലാണ്. തന്റെ അരികെ, അശ്വതിയുടെയും സത്യഭാമയുടെയും നടുവിലായി കൃഷ്ണൻ ഇരിക്കുന്നുണ്ട്. രമണീയമാംവണ്ണം അലംകൃതമായ ആ സൗന്ദര്യത്തെയും, ദന്തശില്പോല്പസൽപീഠത്തിൽ ഇരിക്കുന്ന തടനെയും, സൗഭാഗ്യവതികളായ പ്രണയിനിമാരുടെ മദ്ധ്യത്തിലിരുന്നുകൊണ്ട്, തന്റെ സന്ദേശം നോക്കുന്ന ആ സർവ്വനവസ്ത്രനായ കൃഷ്ണനെയും, ചുറ്റും മുഴങ്ങുന്ന സംഗീതവാദ്യഘോഷങ്ങളെയും, ദൈവതാളികന്മാരുടെ കീർത്തനങ്ങളെയും, സുന്ദരീജനങ്ങളുടെ കീർത്തനങ്ങളെയും എല്ലാംകൂടി കാണുകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്യുകൊണ്ടുകുചേലൻ പരമാനന്ദത്തിൽ മുഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

“വെയിലത്തു നടന്നുവന്ന ക്ഷീണം കുചേലൻ ധാരാളമുണ്ട്. ഇപ്പോൾക്കറെ ആശ്ചര്യമുണ്ടോ?” എന്ന് കൃഷ്ണൻ ചോദിച്ചു.

കുചേലൻ:—“ഉണ്ട്”

കുടുംബത്തിലെല്ലാവർക്കും ക്ഷേമം തന്നെയല്ലേ? എന്ന് അശ്വതിയും സത്യഭാമയും ഒരു ഭാവസരത്തിൽ തന്നെ ഉൽക്കണ്ഠയോടെ ചോദിച്ചു. ഇതിനു മറുപടി പറയുവാൻ കുചേലൻ കരോടയാൻ പാടില്ല. തന്റെ സ്ഥിതിയെപ്പറ്റി ഇപ്പോൾ സൂചിപ്പിച്ചാലോ എന്നും, അതു് ഇനിയൊരിക്കലും വാമൊന്നുമുള്ള രണ്ടു വിചാരങ്ങൾ കുചേലൻ മനസ്സിലെ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഉഴക്കങ്ങളെ പിടിച്ചുവെച്ചിട്ടുണ്ട്. ഒടുക്കം, “അതേ” എന്ന് സ്വരങ്ങളേക്കാൾ മറുപടി പറയുകയാണ് ഉണ്ടായതു്.

“എന്തോ കചേലന്റെ മടിയിൽ കെട്ടിവെച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ; നമുക്കുള്ളതായിരിക്കാം അത്.” എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് കൃഷ്ണൻ ചെട്ടെന്ന് ഏണീറു കചേലന്റെ മടിയിൽ പിടികൂടി. കചേലന്റെ സമഭ്രമത്തെ വകവയ്ക്കാതെ, കൃഷ്ണൻ ആ അവിൽപ്പൊതിയെ കൈക്കലാക്കുകയും, കെട്ടിയിട്ടു സുഖമായി തീർത്തുടക്കുകയും ചെയ്തു. അഗ്രിണിയും, ഭാമയും അതിൽ പങ്കുകൊണ്ടു. കചേലൻ ഏറെ ലജ്ജിതനായി; തന്റെ രാജകേടിനെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം വെറുത്തു. എന്നാൽ ആ ദമ്പതികൾ അവിൽ പിടിപിടിയായ വാരിയെടുത്തു് സ്വപദാഭ്യക്തി തിന്നുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ കചേലൻ ആറ്റോദദരിതനായിത്തീർന്നു. എത്ര ചീന്തയായ സാധനമായിരുന്നാലും ഇഷ്ടമുള്ളവരിൽനിന്നാണു കിട്ടുന്നതെങ്കിൽ അതിനു മാധുര്യം കൂടുമെന്ന വാസ്തവം കചേലൻ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു്, ആ ദമ്പതികൾക്കു തന്നിലുള്ള പ്രേമത്തിന്റെ വലുപ്പത്തെയോർത്തു് കചേലൻ അവരെ മനസ്സുകൊണ്ടുവണങ്ങി.

കൃഷ്ണൻ:—“നാം തമ്മിൽക്കഴിഞ്ഞ പണ്ടത്തെ കഥകളൊന്നും ഞാൻ മറന്നിട്ടില്ല. അവയെപ്പറ്റി ഇവിടെ ഞങ്ങളും ദിവസേന പറഞ്ഞുവിന്ദോദിക്കാറുണ്ടു്. കചേലനെ സ്മരിക്കാത്ത ദിവസമേയില്ല. തിരക്കൊഴിഞ്ഞിട്ടു് ഒരു നേരവും ഇല്ലാത്തതിനാൽ അങ്ങോട്ടു വരുവാൻ തമമാകുന്നില്ലെന്നുള്ളതു കൂടക്കൂടെ കചേലനു് ഇങ്ങോട്ടു വരാമായിരുന്നു. ഭാര്യയും സന്താനങ്ങളുമായി വിനോദിച്ചു കഴിഞ്ഞുകഴിയുമ്പോൾ ഞങ്ങളെപ്പറ്റി രാജ്യങ്ങളാകുമോ?”

കുചലന്റെ കണ്ണിൽ ചെള്ളം നിറഞ്ഞു; മററാരു കാണരുതെന്നു കരുതി അതിനെ മററാരുഭാവത്തിൽ തൂടച്ചു നികി.

കൃഷ്ണൻ:—“അഗ്നി നി കേട്ടിട്ടില്ലെന്നുണ്ടോയെങ്ങളുടെ ചില കഥകൾ? ഭാമയോടു ചിലരുല്ലാം ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. ഒരിക്കൽ തുരുവിനു വിറകു തയ്യാറാക്കിക്കൊണ്ടു വരുവാൻ ഞങ്ങളുടേണം അയച്ചു ത്തു്. ഈ ജോലി ഞങ്ങൾക്കു കിട്ടിയതുണ്ടാണു് വളരെ സന്തോഷമായി. കപ്പൽ ചെന്നു് ഓടിച്ചുപിന്തിമിടാമല്ലോ. എന്നാണു് സന്തോഷം. നേരം സന്ധ്യയായിത്തുടങ്ങിയെന്നു ആദ്യം തന്നെ ഞങ്ങൾ വിറകൊക്കെ ചെറുക്കി കൂട്ടി ഒരിടത്തു കെട്ടിവെച്ചു. എന്നിട്ടു് കണ്ണിൽക്കണ്ട മരങ്ങളിലെല്ലാം ചാടിക്കയറി കായും കനിയും പറിച്ചുതീന്നു കൂത്താടിത്തുടങ്ങി. ഇരുട്ടായപ്പോൾ ഞങ്ങൾ മടങ്ങിവരുവാൻ ആരംഭിച്ചു. അപ്പോഴേക്കും ഒരു ഉഴക്കൻ മഴ. കാറ്റും ഇടിയുമിന്നലും തകൃതി ചൊടിച്ചു. നനഞ്ഞൊലിച്ചു വിറച്ചു മരവിച്ചുകൊണ്ടു് ഞങ്ങൾ ഒരു മരച്ചുവട്ടിൽ നില്പായി. വളരെനേരം അങ്ങിനെനിന്നു. മഴ വേഗം തുവന്നാൽ ശാസ്താവിനു രണ്ടുനാളികേരം അടിക്കാമെന്നു ഞങ്ങൾ നേരുകയും ചെയ്തു. നേച്ചുയുടെ ഫലമായിട്ടോ എന്തോ, മഴയെക്കെയും തുവന്നു. ഒരുവിധം തുരുഗ്രാമത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തി. ശിവ, ശിവ! എന്തൊരു മഴയാണു് അന്നു ചെയ്തതു്! കുചലൻ അന്നു് നന്നേ കഴങ്ങി” എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് കൃഷ്ണൻ ചതുക്കെടയാന്നു ചിരിച്ചു.

മനഃമാസത്തോടെ ക്ഷേപലൻ തല കലുക്കി. കലുപ്പൻറെ പുഞ്ചിരിയിൽ നിന്നു വാസ്തവം ഗ്രഹിക്കുകയോ—
 “ക്ഷേപലനേ” ആരാണെന്ന് ഇപ്പോൾ അറിഞ്ഞു” എന്നു
 അഗ്രിണി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

സത്യഭാമ:—“താൻ ചെയ്ത കുറ്റം അന്യന്റെ തല
 യിൽ ചുമത്തുന്നതിനു പണ്ടേ സാമർത്ഥ്യം ഏകമല്ലോ.”

കൃഷ്ണൻ:—“ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ വേറെയും പല
 നേരവോക്കുകളും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട് ഗവ്വമുള്ള ആളുകളെ
 ക്ഷേപലനു കണ്ടുകൂടാ. അഗ്രാഗദന്റേ കേട്ടിട്ടില്ലേ? സത്യകി
 ത്തിപ്രളവിന്റെ മകൻ? പണ്ട് വലിയ ഗവിയുനായിരുന്നു.
 മെയ്യനക്കാരെയും ആരോടും സംസാരിക്കാതെയും വളരെ
 ഗൗരവഭാവത്തിലാണ് മുപ്പരുടെ ഇരിപ്പ് ഞങ്ങൾക്കു
 അതു കാണുമ്പോഴൊക്കെയും ചിരിയ്ക്കണ വരുക. ഒരിക്കൽ
 അഗ്രാഗദൻ കിടന്നുറങ്ങുമ്പോൾ പലതരം ചായങ്ങൾ ആ
 യാളുടെ മുഖത്തു തന്നായി തേച്ചു വിട്ടു. നേരം പുലർന്നു
 പോകുമ്പോൾ ഒരു രസികനായ വേഷക്കാരന്റെ പുറപ്പാടിയി.
 ഞങ്ങളെല്ലാവരും കൂടി ചിരിച്ചു ചിരിച്ചു കഴിഞ്ഞു. മുപ്പർ
 തുടനാഥനോട് സങ്കടം പറഞ്ഞു. ആരാണു ചെയ്തതെ
 ന്നു എങ്ങനെ അറിയും? ഞങ്ങൾ നിഷ്കപടന്മാരെപ്പോ
 ലെ അനുതാപം തടിച്ചുകൊണ്ടു നിന്നു. പിന്നെയൊരി
 ക്കൾ—ആയാൾ ഉറങ്ങുമ്പോൾ, ഉടുത്തിരുന്ന മുണ്ടൊക്കെയും
 അഴിച്ചു മുട്ടിച്ചു ദൂരെ ഒരിടത്തു കളിച്ചുവെച്ചു. നേരം പുല
 র്ന്നിട്ടും, പുറത്തു വരാൻ കഴിയാതെ ആ സാധു നന്നേ കഴ
 ങ്കി. ആയാൾ ഉറങ്ങുമ്പോൾ തലമുടിയെ തലയണയോടു
 കൂട്ടിക്കൂട്ടിയിട്ടു. തലയണയും ചുമന്നുകൊണ്ടായിരിക്കും

എന്നീക്കുക. ഇങ്ങനെ ആ മൂപ്പന്മാരെ ഞങ്ങൾ എത്ര ഉപദ്രവിച്ചു അങ്ങനെയൊന്നും ആയാളുടെ ഗർവ്വം കുറേ ശമിച്ചു. ഇക്കാര്യം കേൾക്കുന്നവർ ഓർമ്മയില്ലേ?

കുമാരൻ:—“ഉണ്ടു്; ഉണ്ടു്.”

ഈ രീതിയിൽ ഇവരുടെ വിനോദസംഭാഷണം ഏറെ നേരം നീണ്ടുനിന്നു. അന്നത്തെ ഉച്ചനേരം കിടപ്പുറം രാജകീയപദവിയിലായിരുന്നു. കുമാരൻ അനുഭവിച്ചതു് ഒരു ആഴ്ചവട്ടത്തോളം ഈ നിലയിൽ കുമാരൻ അവിടെ താമസിച്ചു. തന്റെ സങ്കടങ്ങളെപ്പറ്റി പറയുവാൻ അദ്ദേഹം തരം നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയും ചെയ്തു. കുമാരൻ അധികം ദിവസം താമസിച്ചാലും, ഒന്നും പറയാതെ മടങ്ങിപ്പോകയില്ലെന്നാണ് കുമാരന്റെ നിശ്ചയം. ഒരു ദിവസം രാവിലെ—അന്നിക്ക് ഇന്ദ്രസമന്തീലേക്ക് അടിയന്തിരമായി ഒന്നു പോയിവരേണ്ടതായി വന്നിരിക്കുന്നുവെന്നും അധികം താമസിക്കാതെ താൻ മടങ്ങി വരണമെന്നും അതുവരെയുൾക്കുമാരൻ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കേണമെന്നും കൃഷ്ണൻ വന്നു പറഞ്ഞു. ഇപ്പോൾത്തന്നെ താൻ വന്നിട്ടു് ഏറെ നാളായിരിക്കുന്നുവെന്നും, ഭാര്യയും കുട്ടികളും അവിടെ താമസിക്കണമെന്നും, കഴിയുമെങ്കിൽ തന്നെ ഇന്നുതന്നെ പറഞ്ഞയയ്ക്കുവാനാണ് ഉചിതമെന്നും കുമാരൻ പറഞ്ഞു നോക്കി; കൃഷ്ണൻ അതു സമ്മതിച്ചില്ല. കൃഷ്ണന്റെ ഇഷ്ടത്തെക്കുറിച്ച് നടക്കുന്നതിനു ശക്തിയില്ലാതെ, കുമാരൻ കൃഷ്ണൻ വരുന്നതുവരെയും അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കുവാൻ നിശ്ചയിക്കുകയും, നാലഞ്ചു നാൾക്കകം തീർച്ചയായും മടങ്ങിവരേണമെന്നു് കൃഷ്ണനോടു് അപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു.

കൃഷ്ണൻ പോയിട്ട് ഒരു വാരം കഴിഞ്ഞു. രണ്ടു വാ-
 രവും വഴിഞ്ഞു. മടക്കിവരുന്നതേയില്ല. “ഒന്നിനും കാ-
 വില്ലാതെ, സർവ്വവിഭവങ്ങളും തികഞ്ഞു പരമസുഖത്തോ-
 ടെ ഇരിക്കുന്ന കൃഷ്ണൻ, അഗാധമായ ഭാരിദ്ര്യത്തിൽ മുങ്ങി-
 കിടക്കുന്ന എന്റെ സങ്കടങ്ങൾ എങ്ങിനെ അറിയും? ഒരു
 നീചമനുഷ്യൻ രാജജീവിതത്തെപ്പറ്റി ഉപഹിഷ്കാർണ്യപോ-
 ലും ശക്തനാകയില്ല; അതുപോലെ തന്നെ, സമ്പൽസമ്പ-
 ണ്ണനായ ഒരു ചുട്ടുപിന്നാൽ ഒരു ദരിദ്രന്റെ ജീവിതഗതിയെ
 പറ്റി ശരിയായി അറിയാനും കഴികയില്ല. ഒരുവന്റെ-
 ഉഴവമോ, മനോധർമ്മമോ ഏതെങ്കിലുമൊരു പുതിയ
 വിഷയത്തിൽ പ്രവേശിക്കേണ്ടമകിൽ, ആ വിഷയ-
 ത്തിലോ, അഥവാ അതിനോടു് അടുപ്പമുള്ള മറ്റേതെ-
 കിലും വിഷയത്തിലോ അവൻ അനുഭവമുണ്ടായിരിക്ക-
 ണം. ഏതൊരു അറിയും അനുഭവത്തെ അവലംബിച്ചു
 തന്നെയുണ്ടാവണം. ഭാരിദ്ര്യസ്ഥിതിനെപ്പറ്റി കൃഷ്ണൻ
 അറിയേണ്ട അവകാശമെന്തു്? അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിൽ,
 എന്റെ പ്രയത്നത്തെമാത്രം ഉപജീവനത്തിനു് ആധാര-
 മാക്കിയിരിക്കുന്ന എന്റെ കുടുംബത്തിൽ നിന്നു് എന്തെന്ന
 ഇങ്ങനെ ഇത്രയുംനാൾ അകറ്റിനിർത്തുമോ? അവനവന്റെ
 സ്ഥിതിക്കു യോജിച്ചവരോടു മാത്രമേ ബന്ധുത്വവും മൈ-
 ത്രിയും ആകാവൂ. അങ്ങിനെയല്ലെങ്കിലുള്ള ഫലം ഇതു-
 ണു്. കൃഷ്ണനെ കാണാതെ മടക്കിപ്പോയാൽ വീട്ടിൽ
 ചെന്നു ഞാനെന്തു ചെയ്യും? രാമിണിയോടോ സത്യഭാമ-
 യോടോ എന്റെ കാര്യം പറഞ്ഞാലോ? ഈ വകയാണു-
 സ്ത്രീകളെ അറിയിച്ചുകൂടാ. ഞാനൊരു മോശക്കാരനാ-

ണെന്ന് അവർ അറിഞ്ഞു കഴിഞ്ഞതാൽ എന്നെ അവർ പുല്ലുപോലെ തള്ളിക്കളയും. എന്നുതന്നെയല്ല, അവർ അത് പലരോടും പറയും ചെയ്യും. വേദം തൊഴിലോ, ലോകകാര്യങ്ങളൊന്നുമോ അവർക്കില്ലല്ലോ. ബുദ്ധിമാന്മാരെ ബുദ്ധിമുട്ടാക്കുകയാണെന്ന് സന്തോഷിപ്പിക്കേണ്ടത്. സ്രീകൃഷ്ണൻ പാമരജനങ്ങളും ദേഹാലങ്കാരങ്ങളും ഭവഗൃഹങ്ങളും നോക്കിയാണ് ഒരുവന്റെ യോഗ്യതയെ നിർണ്ണയിക്കുക. കൃഷ്ണൻ വരുന്നതുവരെയും അടുങ്ങിയിരിക്കേണ്ടതെന്നു നല്ലത്. എന്നാൽ—ഒരുവരോടു എന്റെ കടംബത്തേ ഞാൻ അങ്ങയ്ക്കായി സമർപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഞങ്ങളെ അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടപോലെ ചെയ്തേക്കാം.”

ഇങ്ങിനെ കഷ്ടമലൻ പലരും വിചാരിച്ചുകൊണ്ട് പിന്നെയും ഒരു വാരംകൂടി അവിടെ താമസിച്ചു. എന്നിട്ടും കൃഷ്ണന്റെ വരവു കണ്ടില്ല. മനസ്സ് സപകടംബത്തിലും ദേഹം പൊരകയിലുമായിട്ട് കഷ്ടമലൻ ഒരു ദ്രാന്തനെപ്പോലെ അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ചോയിട്ട് ഒരു മാസത്തെ താമസവും കഴിഞ്ഞു, കൃഷ്ണൻ ഒരു രാത്രി മടങ്ങിയെത്തി. പിറേന്നാൾ പുലർച്ചെ കഷ്ടമലനെ വിളിച്ചു കൃഷ്ണൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

“പറഞ്ഞുപോയപ്പോലെ വേഗത്തിൽ വരാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. മടങ്ങിവന്നിട്ട് കരേണാൾ സൈപരമായി വിനോദിച്ചിരിക്കാമെന്നു കരുതിയാണ് കഷ്ടമലനോടു താമസിക്കേണമെന്നു പറഞ്ഞത്. എന്നാൽ തിരക്കുകൾ ഒന്നിടനാണു മീതെയു മീതെ വന്നു വീഴുന്നു. ഇനി, കരേണാൾ സന്തോഷം ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെ ഉണ്ടായിരിക്കുമെ

ങ്കിലും, തിരക്കുകൾ കൊണ്ട് ക്ഷേലൻ എന്ന് കാണാ
ന്നാ സാസാരിക്കാനും തരമുണ്ടാകയില്ല. ഭരമാസം കൂടി
താമസിക്കാമെങ്കിൽ വളരെ നന്നായി. എന്താ വേ
ണ്ടതു്?”

ക്ഷേലൻ:—“ഇനി ഒട്ടും താമസിച്ചുകൂടാ.”

കൃഷ്ണൻ:—“എന്നാൽ ഇന്നുതന്നെ പോകുന്നതിനു
വിരോധമില്ല. ഇനിയായിരിക്കൽ അവസരംപോലെ ഇ
ക്കോട്ടു വരിക. വേറെയൊന്നും ഇപ്പോൾ പറയാൻ സ
മയമില്ല” എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട് അവിടെനിന്നു ബദ്ധ
പ്പെട്ടുപോയി.

ആകപ്പാടെയോർത്തു് തല ചുറ്റി ക്ഷേലൻ അ
വിടെ ഒരു ചുമലിലേക്കു ചാഞ്ഞു. കൃഷ്ണനെ തിരിയെ
വിളിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു; അതിന്നു കഴിഞ്ഞില്ല. ഒട്ടു ഹിമി
ഷം കഴിഞ്ഞശേഷം ദൈവത്തെയാർത്തു് ധൈര്യപ്പെട്ടു
കൊണ്ട് ക്ഷേലൻ പുറത്തേക്കു നടന്നു. തന്റെ സ്ഥി
തിയെ വിചരിച്ചു് ഒന്നുഴുതിയുണ്ടാക്കി കൃഷ്ണനു് അയ
ച്ചുകൊടുത്താലോ എന്നു സംശയിച്ചു. ഇത്രയും നാൾതന്നെ
താമസിപ്പിച്ചിട്ടു് ഒട്ടേക്കും വെറുംകയ്യോടെ മടക്കി അയയ്ക്കു
ന്ന ഒരുളോടു് ഒന്നും പറയാതെ തിരിക്കയാണു് ഉചിത
മെന്നു പിന്നെ തീർച്ചയാക്കി. ആരോടുമൊന്നും പറ
യാതെ ക്ഷേലൻ ദ്വാരകയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടു.

“സുഖമായി ഉറങ്ങും കഴിഞ്ഞു് ഉയന്നു് നിലയിൽ
ത്തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നവർക്കു് വിനോദത്തിനായി വല്ലവരേയും
കിട്ടിയാൽ വലിയ രസമാണു്. പരദുഃഖത്തെപ്പറ്റി അറി
വാൻ കഴിയാത്ത കുട്ടികൾ ചെറുജീവികളെ ഉപദ്രവിച്ചു

ശ്ലിക്കുന്നതു കാണുന്നില്ലേ? ഇതുതന്നെയാണു് ഈ പ്രഭുക്കന്മാരുടെയും ജീവിതഗതി. അന്യന്റെ കഷ്ടപ്പാടുകളെ 'പ്പറ്റി അവർക്കു് അനേപക്ഷണമോ അനുതാപമോ ഇല്ല. അന്യന്മാർ അവരുടെ വിനോദത്തിനു പാത്രമായിരിക്കേണമെന്നേ അവർക്കു് ആഗ്രഹമുള്ളൂ. ദൈവമേ! ഞാൻ ഇത്തരക്കാരുടെ വീടുകൾക്കോരും തെങ്ങിത്തീരിയുന്നതെന്തിനാണു്? എഴുന്നപ്പോലെയുള്ളവരെയാണു് ഞാൻ ചെയ്ത കാണുന്നതെങ്കിൽ എത്രയോ മന്യന്മാരെന്ന നിവൃത്തി വല്ലതും ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. ഞാൻ സരോജിനിയെ എന്തുപറഞ്ഞാണു് ആശ്ചര്യപ്പെടേണ്ടതു്. അയ്യോ! ഇത്ര അധികം ദിവസം കഴിഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ എങ്ങിനെയാണു് അവിടെ ഭവനംകയ്യോടെ ചെല്ലേണ്ടതു്. ദൈവമേ! പട്ടിണി കിടന്നു് അവരൊക്കെയും മരിച്ചിരിക്കുമോ! അവരെ സഹായിക്കുവാൻ മനുഷ്യരാരുമില്ലല്ലോ. ഇത്രയേറെ നാൾ കട്ടികൾ പട്ടിണി കിടന്നിട്ടും മരിക്കാതിരിക്കുക എന്നതു് ഉണ്ടാകാവുന്നതാണോ? ഫാ! എന്റെ കടുംബത്തെ മൃത്യു ആക്രമിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ—അയ്യോ! എന്റെ മനസ്സു് പിളരുന്നു; സരോജിനി പറഞ്ഞപോലെതന്നെ അവൾ എന്നെ ഓരോന്നാത്തു മരിച്ചുപോകയും, കട്ടികൾ ചുറ്റുമിരുന്നു കരഞ്ഞു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് മരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുമോ? അഥവാ, മരിക്കാറായി കിടക്കുന്നുണ്ടാവുമോ? ദൈവമേ! എന്നെ രക്ഷിക്കണേ! ഇനിയും ദാരിദ്ര്യത്തിൽ തളന്ന ഇട്ടു കഴിക്കുവാനാണു് അങ്ങയുടെ ഭാവമെങ്കിൽ ആവട്ടേ; എന്റെ ഭാര്യയേയും കട്ടികളെയും മൃത്യു ബാധിക്കാതെ അങ്ങ് രക്ഷിക്കണേ!"

ഇങ്ങിനെ സന്തോഷകരമായ ചിന്തയിൽ ആണ്ടു കൊണ്ടു കഴേലൻ സ്വദേശത്തെത്തി. നേരം ഇരുട്ടായിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഏറെ സംശയത്തോടുകൂടി വീട്ടിന്റെ പടി കൽ വന്നുനിന്നു. ഉള്ളിലേക്കുനോക്കിയപ്പോൾ, പെട്ടെന്നു മനസ്സു വല്ലാതെ കലങ്ങി മറിഞ്ഞു. “ഭാര്യയും സന്താനങ്ങളുമൊക്കെമരിച്ചു; ഗൃഹം മറ്റൊരോ കൈവശമാക്കുകയും ചെയ്തു എന്ന വിശ്വാസത്താൽ മനസ്സുരിഞ്ഞു തലയിൽ തെക്കുകൊടുത്തു താങ്ങിക്കൊണ്ടു കഴേലൻ ആ പടിക്കൽ, ആ പെരും മണ്ണിൽത്തന്നെ ഇരുന്നു. വീട്ടിന്റെ നിലയൊക്കെയും മാറിയിരിക്കുന്നു; വേലിയും പടിക്കാലുകളും പോയിട്ട്, മതിലും പടിപ്പുരയുമായിരിക്കുന്നു. പഴയ കുറുപ്പുരയ്ക്കല്ല ഇപ്പോൾ; ഒരു വലിയ മാളികയാണു് എപ്പോഴും ഇരുട്ടടത്തും നിശ്ശബ്ദമായും ഇരുന്നിരുന്ന ആ വീടു്, ഇപ്പോൾ പ്രകാശമായും കോലാഹലമയമായുമിരിക്കുന്നു. ദാസികളും, ഭൃത്യന്മാരും, കാർയ്യസ്ഥന്മാരും അവിടെ തിരക്കിക്കൂടിയിരിക്കുന്നു. ഇതു് തന്റെ വീടല്ലെന്നു തന്നെയായിരുന്നു കഴേലൻ സംശയിച്ചതു്. ചുറ്റുമുള്ള സ്ഥിതിയിൽ ആ സ്ഥലം തന്റെ പഴയ വീട്ടിന്റെതാണെന്നു് കഴേലൻ അറിഞ്ഞു. അകായിലേക്കു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ, സ്വപ്നാഭരണഭൂഷിതയായും, നിമ്ബലവസ്ത്രാലംകൃതയായും ഒരു സ്ത്രീ ഉമ്മറത്തു നിൽക്കുന്നതു കണ്ടു. തന്റെ ഭാര്യയുടെ മൊയ അവളിൽ നല്ലവണ്ണമുണ്ടെന്നു് കഴേലനു തോന്നി. ആ സ്ത്രീ ചില ഭൃത്യന്മാരെ വിളിച്ചു്, “അദ്ദേഹം വരുന്നുണ്ടോ എന്നു വിളക്കുമെടുത്തു ചെന്നു നോക്കുവിൻ” എന്നു് അധികാരഭാവത്തിൽ പറയുന്നതു കേട്ടു. “ഹാ,

രണ്ടിടന്നത്ര കാണ്ണില്ലേ? ഇതുതന്നെയാണു് ഈ പ്രഭ
 ക്കന്മാരുടെയും ജീവിതഗതി. അന്യന്റെ കഷ്ടപ്പാടുകളെ
 'പ്പുറ്റി അവർക്കു് അന്വേഷണമോ അനുതാപമോ ഇല്ല.
 അന്യന്മാർ അവരുടെ വിനോദത്തിനു പാത്രമായിരിക്കേ
 ണമെന്നേ അവർക്കു് ആഗ്രഹമുള്ളൂ. ദൈവമേ ഞാൻ
 ഇത്തരക്കാരുടെ വീടുകൾക്കോരും തെങ്ങിത്തിരിയുന്നതെ
 ന്തിനാണു്? എങ്ങനപ്പോലെയുള്ളവരെയാണു് ഞാൻ ചെയ
 ന്നു കാണുന്നതെങ്കിൽ എത്രയോ മുമ്പുതന്നെ നിവൃത്തി
 വല്ലതും ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. ഞാൻ സരോജിനിയെ
 എത്രപറഞ്ഞാണു് ആശപസിപ്പിക്കേണ്ടതു്. അയ്യോ!
 ഇത്ര അധികം ദിവസം കഴിഞ്ഞിട്ടു് ഞാൻ എങ്ങിനെ
 യാണു് അവിടെ ഭവദംകയ്യോടെ ചെല്ലേണ്ടതു്. ദൈവ
 മേ പട്ടിണി കിടന്നു് അവരൊക്കെയും മരിച്ചിരിക്കുമോ!
 അവരെ സഹായിക്കുവാൻ മനുഷ്യരാരുമില്ലല്ലോ. ഇത്രയേ
 റെ നാൾ കട്ടികൾ പട്ടിണി കിടന്നിട്ടും മരിക്കാതിരിക്കുക
 എന്നതു് ഉണ്ടാകാവുന്നതാണോ? ധാ! എന്റെ കടംബ
 ത്തെ മൃത്യു ആക്രമിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ—അയ്യോ! എന്റെ
 മനസ്സു് പിളരുന്നു; സരോജിനി പറഞ്ഞപോലെതന്നെ
 അവൾ എന്നെ ഓരോന്നാത്തു മരിച്ചുപോകയും, കട്ടികൾ
 ചുറ്റുമിരുന്നു കരഞ്ഞു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് മരിക്കയും ചെയ്തി
 രിക്കുമോ? അഥവാ, മരിക്കാറായി കിടക്കുന്നുണ്ടാവുമോ?
 ദൈവമേ! എന്നെ രക്ഷിക്കണേ! ഇനിയും ദാരിദ്ര്യത്തിൽ
 തരുന്ന ഇട്ടു കഴിക്കുവാനാണു് അങ്ങയുടെ ഭാവമെങ്കിൽ
 ആവട്ടേ; എന്റെ ഭാര്യയേയും കട്ടികളെയും മൃത്യു ബാധി
 ക്കാതെ അങ്ങു് രക്ഷിക്കണേ!"

ഇങ്ങിനെ സന്തോഷകരമായ ചിന്തയിൽ ആണ്ടു കൊണ്ടു കഴേലൻ സ്വദേശത്തെത്തുതി. നേരം ഇരുട്ടായിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഏറെ സംശയത്തോടുകൂടി വീട്ടിന്റെ പടി ക്കൽ വന്നുനിന്നു. ഉള്ളിലേക്കുനോക്കിയപ്പോൾ, പെട്ടെന്നു മനസ്സു വല്ലാതെ കലങ്ങി മറുഞ്ഞു. “ഭാര്യയും സന്താനങ്ങളുമൊക്കെമരിച്ചു; ഗൃഹം മറ്റാരോ കൈവശമാക്കുകയും ചെയ്തു എന്ന വിശ്വാസത്താൽ മനസ്സുരിഞ്ഞു തലയിൽ തലകുടുകൊടുത്തു താങ്ങിക്കൊണ്ടു കഴേലൻ ആ പടിക്കൽ, ആ പെരും മണ്ണിൽത്തന്നെ ഇരുന്നു. വീട്ടിന്റെ നിലയൊക്കെയും മാറിപ്പിരികുന്നു; വേലിയും പടിക്കാലുകളും പോയിട്ട്, മതിലും പടിപ്പുരയുമായിരിക്കുന്നു. പഴയ കുറുപ്പുരയല്ലാ ഇപ്പോൾ; ഒരു വലിയ മാളികയാണു് എപ്പോഴും ഇരുട്ടടാത്തും നിശ്ശബ്ദമായും ഇരുന്നിരുന്ന ആ വീടു്, ഇപ്പോൾ പ്രകാശമായും കോലാഹലമയമായുമിരിക്കുന്നു. ദാസികളും, ഭൃത്യന്മാരും, കാർയ്യസ്ഥന്മാരും അവിടെ നിരക്കിക്കൂടിയിരിക്കുന്നു. ഇതു് തന്റെ വീടല്ലെന്നു തന്നെയായിരുന്നു കഴേലൻ സംശയിച്ചതു്. ചുറ്റുമുള്ള സ്ഥിതിയിൽ ആ സ്ഥലം തന്റെ പഴയ വീട്ടിന്റെതാണെന്നു കഴേലൻ അറിഞ്ഞു. അകായിലേക്കു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ, സ്വണ്ണാദരണഭ്രഷ്ടിതയായും, നിമ്ബലവസ്രാലംകൃതയായും ഒരു സ്ത്രീ ഉമ്മറത്തു നിൽക്കുന്നതു കണ്ടു. തന്റെ ഭാര്യയുടെ മരായ അവളിൽ നല്ലവണ്ണമുണ്ടെന്നു കഴേലനു തോന്നി. ആ സ്ത്രീ ചില ഭൃത്യന്മാരെ വിളിച്ചു, “അദ്ദേഹം വരുന്നുണ്ടോ എന്നു വിളിക്കുമെടുത്തു ചെന്നു നോക്കുവിൻ” എന്നു് അധികാരഭാവത്തിൽ പറയുന്നതു കേട്ടു. “ഹാ,

സപരവ്യാ ഭായ്യയുടേതുതന്നെ:" കചേലൻ ധൈര്യത്തോടെ ഉള്ളിലേക്കു കടന്നു.

കചേലനെ കണ്ട ഉടനെ അവിടെയുണ്ടായ ബഹള മൊന്നും പറയാൻ വയ്യ. ചിലർ അദ്ദേഹത്തെ കാൽ കഴുകിക്കുന്നു. ചിലർ പീഠം തയ്യാറാക്കിവെയ്ക്കുന്നു. ചിലർ വീശുന്നു. ഒരു രാജസ്രീയെപ്പോലെ അലംകൃതയായും പ്രസന്നമുഖിയായും തന്റെ ഭായ്യ മന്ദാക്ഷത്തോടെ അടുക്കൽ വന്നു നിൽക്കുന്നു. അരോഗഗാത്രനാഭം വസ്ത്രാഭരണ വിഭൂഷിതനാഭമായ മന്ദാക്ഷ അച്ഛന്റെ മടിയിൽ കയറുവാൻ ഞാൻ ഞാനെന്നു തിരക്കു കൂട്ടുന്നു.

"സരോജിനി! ഞാൻ ഈ കാണുന്നതെന്താണ്? എന്തിനു് ഒന്നും മനസ്സിലാവുന്നില്ല. ഇതെല്ലാം എങ്ങിനെയാണുണ്ടായി? എന്നോടു വിവരിച്ചു പറയൂ" എന്ന് കചേലൻ പാപവശ്യത്തോടെ ചോദിച്ചു.

സരോജിനി അത്ഭുതപ്പെട്ടു "അങ്ങു കൃഷ്ണനെ കാണുകയുണ്ടായില്ലേ?"

കചേലൻ:—"ഉവ്വു."

സരോജിനി:—"അങ്ങയോടു" ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലേ?"

കചേലൻ:—"ഇത്ര അധികം ദിവസം എന്നെ താമസിപ്പിച്ചു് ഇപ്പോൾ വെറുതെ മടക്കിത്തന്നു"

സരോജിനി:—"ഇതെന്തൊരു മറിമയം! എന്നോടു് അങ്ങിനെല്ലല്ലോ പറഞ്ഞതു്."

കചേലൻ:—"എന്തു് സരോജിനി കൃഷ്ണനെ കാണുകയുണ്ടായോ?"

സരോജിനി:—"ഒരുമാസം മുമ്പും മിനിഞ്ഞൊന്നും ഇവിടെ വന്നിരുന്നു."

കുടലൻ:—“എന്നിട്ടോ?”

സരോജിനി:—“ആദ്യം വരുമ്പോൾ അസംഖ്യം വേലക്കാർ കൂടി ഒന്നിച്ചുണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ അടുക്കൽ വന്ന് അങ്ങ് ദ്വാരകയിൽ സുഖമായി താമസിക്കുകയാണെന്നും, അവിടെത്തന്നെ ചില ജോലികളെല്ലാം കഴിഞ്ഞുപിന്നെ തിരിയെ വരുമെന്നും പറഞ്ഞു. അന്നുമുതൽ ഈ വീടുപണി ആരംഭിച്ചു. ഇരുപതു മുപ്പതു ദിവസംകൊണ്ടു് ഇതാ ഇക്കണ്ട രീതിയിൽ ആക്കിത്തീർത്തു. അന്നുതന്നെ എന്റെ കൈവശം രണ്ടായിരം വരാഹനംതന്നെ. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞ പ്രകാരമാണു് ഞാൻ ഈ ഏല്പാടുകളെല്ലാം ചെയ്തതു്. മിനിഞ്ഞാണു് അദ്ദേഹം വന്നിട്ടു് ഇതെല്ലാം കണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടാണു പോയിരിക്കുന്നതു്. വീടുപണിക്കുള്ള ചെലവൊക്കെയും അദ്ദേഹം വേറെ ഏല്പിച്ചിരുന്നു.”

കുടലൻ:—“അമ്പട കൃഷ്ണ! എന്തെങ്കിലും കളിയാക്കുകയാണല്ലേ ചെയ്തതു്.”

“ആയതലോചന! നിന്റെ-മറി-
മായമിനാക്കറിയാവൂ.”

* * * *

അങ്ങിനെ ആ കുടുംബം ഒരു ഉൽകൃഷ്ടപദവിയെ പ്രാപിച്ചു. ആദ്യത്തെ കുഷ്ടമൊക്കെയും പിന്നീടുണ്ടായ സൗഖ്യങ്ങളുടെ ബീജങ്ങളായിട്ടാണു പരിണമിച്ചതു്. പരിശുദ്ധമനോഭാവത്താലും അതിരുന്നസരിച്ച കർമ്മങ്ങളാലും ആ ദമ്പതികൾ ശാശ്വതമായ യശസ്സും ലൌകികസുഖഭോഗങ്ങളും നേടി വിജയിച്ചു.

ശുഭം .

സപരവും ഭായ്യയുടേതുതന്നെ.” കചേലൻ ധൈര്യത്തോടെ ഉള്ളിലേക്കു കടന്നു.

കചേലനെ കണ്ട ഉടനെ അവിടെയുണ്ടായ ബഹള മൊന്നും പറയാൻ വയ്യ. ചിലർ അദ്ദേഹത്തെ കാൽ കഴുകിക്കുന്നു. ചിലർ പീഠം തയ്യാറാക്കിവെയ്ക്കുന്നു. ചിലർ വീശുന്നു. ഒരു രാജസ്രീയെപ്പോലെ അലംകൃതയായും പ്രസന്നമുഖിയായും തന്റെ ഭായ്യ മന്ദാക്ഷത്തോടെ അടുക്കൽ വന്നു നിൽക്കുന്നു. അരോഗഗാത്രനാടും വസ്ത്രാഭരണ വിഭൂഷിതനാടമായ മന്ദം അച്ഛന്റെ മടിയിൽ കയറുവാൻ ഞാൻ ഞാനെന്നു തിരക്കു കൂട്ടുന്നു.

“സരോജിനി! ഞാൻ ഈ കാണുന്നതെന്താണു്? എന്തിക്കു് ഒന്നും മനസ്സിലാവുന്നില്ല. ഇതെല്ലാം എങ്ങിനെയുണ്ടായി? എന്നോടു വിവരിച്ചു പറയൂ” എന്ന് കചേലൻ പാവശ്യത്തോടെ ചോദിച്ചു.

സരോജിനി അത്ഭുതപ്പെട്ടു “അങ്ങു കൃഷ്ണനെ കാണുകയുണ്ടായില്ലേ?”

കചേലൻ:—“ഉവ്വു്.”

സരോജിനി:—“അങ്ങയോടു് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ലേ?”

കചേലൻ:—“ഇത്ര അധികം ദിവസം എന്നെ താമസിപ്പിച്ചു് ഇപ്പോൾ വെറുതെ മടക്കിത്തന്നു്.”

സരോജിനി:—“ഇതെന്തൊരു മറിമായം! എന്നോടു് അങ്ങിനെയല്ലല്ലോ പറഞ്ഞതു്.”

കചേലൻ:—“എന്തു് സരോജിനി കൃഷ്ണനെ കാണുകയുണ്ടായോ?”

സരോജിനി:—“ഒരുമാസം മുമ്പം മിനിത്തൊന്നും ഇവിടെ വന്നിരുന്നില്ല.”

കുടലൻ:—“എന്നിട്ടോ?”

സരോജിനി:—“ആദ്യം വരുമ്പോൾ അസംഖ്യം വേലക്കാർ കൂടി ഒന്നിച്ചുണ്ടായിരുന്നു. എന്റെ അടുക്കൽ വന്ന് അങ്ങ് ഒപാദകയിൽ സുഖമായി താമസിക്കുകയാണെന്നും, അവിടത്തെ ചില ജോലികളെല്ലാം കഴിഞ്ഞുപിന്നെ തിരിയെ വരുമെന്നും പറഞ്ഞു. അന്നുമുതൽ ഈ വീടുപണി ആരംഭിച്ചു. ഇരുപതു മുപ്പതു ദിവസംകൊണ്ടു് ഇത്രാ ഇക്കണ്ട രീതിയിൽ ആക്കിത്തീർത്തു. അന്നുതന്നെ എന്റെ കൈവശം രണ്ടായിരം വരാഹനംതന്നെ. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞ പ്രകാരമാണു് ഞാൻ ഈ ഏല്പാടുകളെല്ലാം ചെയ്തതു്. മിനിഞ്ഞാനു് അദ്ദേഹം വന്നിട്ടു് ഇതെല്ലാം കണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടാണു പോയിരിക്കുന്നതു്. വീടുപണിക്കുള്ള ചെലവൊക്കെയും അദ്ദേഹം വേറെ ഏല്പിച്ചിരുന്നു.”

കുടലൻ:—“അമ്പട കൂപ്പി! എന്തെങ്കിലും കളിയാക്കുകയാണല്ലേ ചെയ്തതു്.”

“ആയതലോചന! നിന്റെ-മറി-
മായമിനാക്കറിയാവൂ.”

* * * *

അങ്ങിനെ ആ കുടുംബം ഒരു ഉൽകൃഷ്ടപദവിയിൽ പ്രാപിച്ചു. ആദ്യത്തെ കുഷ്ടമൊക്കെയും പിന്നീടുണ്ടായ സൗഖ്യങ്ങളുടെ ബീജങ്ങളായിട്ടാണു പരിണമിച്ചതു്. പരിശുദ്ധമനോഭാവത്താലും അതിരന്തസരിച്ച കർമ്മങ്ങളാലും ആ ദമ്പതികൾ ശാശ്വതമായ യശസ്സും ലൌകികസുഖഭോഗങ്ങളും നേടി വിജയിച്ചു.

ശുഭം .

ഞങ്ങളുടെ ചില പുസ്തകങ്ങൾ

1. സാക്ഷാൽ സി. വി. (സുപ്രസിദ്ധസാഹിത്യകാരനായിരുന്ന സി. വി. രാമൻപിള്ളയുടെ ജീവിതചരിത്രം.) എൻ. ബാലകൃഷ്ണൻനായർ. ... 2-8-0

2. മാവിൻചുവട്ടിൽ. (പ്രഹസനം—മദിരാശി ഗവർണ്മെന്റിന്റെ ഒന്നാം സമ്മാനത്തിനർഹമായതു്.) വിദ്വാൻ തോമിൽ ശങ്കുണ്ണി മേനോൻ എം. ഏ. ... 0-12-0

3. നന്തകി. (ഒരു ജപ്പാനീസ് ചെറുകഥ.) ടി 0-8-0

4. മണിവിളക്കു്. ബുദ്ധചരിത്രം. പി. ആനന്ദവല്ലി അന്തർജ്ജനം. 1-2-0

രണ്ടു രാജകേസരികൾ (അനിഴംതിരുനാൾ മാതാഗണ്ഡവമ്മ മഹാരാജാവിന്റെയും പൂയംതിരുനാൾ ശക്തൻതമ്പുരാന്റെയും ജീവചരിത്രം) 1-0-0

കമലാലയാ ബുക്കു് ഡിപ്പോ,
തിരുവനന്തപുരം-1

